

Skolestart

I. delbetænkning afgivet af det den 8. september 1975 af undervisningsministeren nedsatte udvalg vedrørende samvirke mellem hjem, førskole, skole og fritidsforanstaltninger for børn i alderen 5-8 år

Indholdsfortegnelse

	Side
Kapitel 1. Indledning	5
1.1. Udvalgets sammensætning og kommissorium	5
1.2. Bemærkninger til kommissoriet	6
1.2.1. Ministerens uddybning af kommissoriet	6
1.2.2. Udvalgets overvejelser	6
1.3. Udviklingen i andre lande og i internationale organisationer	7
Kapitel 2. 5-8-års barnet og dets situation	9
2.1. Barnet	9
2.2. Hjemmet	9
2.3. Skolen og daginstitutionerne	10
2.4. Børnenes, hjemmenes og pædagogernes forventninger	11
2.5. Udvalgets udgangspunkt vedrørende mål og rammer for opdragelsen af de 5-8-årige	11
Kapitel 3. Dokumentarisk materiale	13
3.1. Børnenes antal og opholdssteder	13
3.2. Sammenligning mellem 3 kommuner	14
3.3. Et rundspørge om 5-7-åriges pasnings- og fritidsforhold	15
3.4. Udvalgets bemærkninger til de indhentede oplysninger	17
Kapitel 4. De 5-8-årige i skolen	19
4.1. Børnehaveklassens udvikling og udbredelse	19
4.2. Lærerne	20
4.3. Indhold og metode	20
4.3.1. Almene betragtninger	20
4.3.2. Indhold og metode i børnehaveklassen	22
4.3.3. Indhold og metode i 1. og 2. klasse	24
4.4. Samarbejde mellem børnehaveklasse og 1.-2. klasse	25
4.4.1. Koordination af indhold og metode	26
4.4.2. Organisatorisk samarbejde	29
4.5. Indskolingsklassernes ydre rammer	30
4.6. Undervisnings-, samværs- og arbejdsformer	31
Kapitel 5. De 5-8-årige i daginstitutionerne	33
5.1. Udvikling, opgave, udbredelse	33
5.1.1. Udvikling	33
5.1.2. Opgave	35
5.1.3. Udbredelse	36
5.2. Indhold og metode	36
5.2.1. Børnehaven	38
5.2.2. Fritidshjem	38
5.2.3. Aldersintegrerede institutioner	39
5.3. Kontinuitet mellem daginstitution og skole	40
5.4. Ydre rammer og placering	41

	Side
Kapitel 6. Skolefritidsordninger for børn i børnehaveklasse, 1. og 2. klasse	43
6.1. Redegørelse for en undersøgelse	43
6.2. Bemærkninger til undersøgelsen	45
6.3. Udvalgets vurdering af disse ordninger	46
6.4. Forslag om tilsynscirkulære i forbindelse med skolefritidsordningen	47
Kapitel 7. Børn med særlige behov.	48
Kapitel 8. Samarbejde	51
8.1. Samarbejde mellem skole/kultursektor og social/sundhedssektor.	51
8.1.1. Bestemmelser	51
8.1.1.1. Bistandslov m. v.	51
8.1.1.2. Folkeskolelov m. v.	52
8.1.2. Planlægning	53
8.1.3. Udvalgets vurdering af samarbejdet	53
8.2. Forældresamarbejde	53
8.2.1. Forældresamarbejde i børnehaven	54
8.2.2. Forældresamarbejde i børnehaveklassen/skolen	54
8.2.3. Ethiske problemer.	55
Kapitel 9. De 5-8-årige og bibliotekstilbud, radio og TV	56
9.1. Folke- og børnebiblioteker.	56
9.2. TV og radio.	58
Kapitel 10. De 5-8-åriges deltagelse i anden fritidsvirksomhed	60
10.1. Det frivillige børne- og ungdomsarbejde	60
10.2. Interessegrupper.	60
10.3. Øvrige aktiviteter.	61
10.4. Udvalgets bemærkninger.	61
Kapitel 11. Udgiftsniveauet i daginstitutioner, folkeskolen m. v.	63
11.1. Afgrænsninger.	63
11.2. Daginstitutioner m. v.	63
11.3. Folkeskolen	65
11.4. Andre aktiviteter for børn i alderen 6-8 år	66
Kapitel 12. Udvalgets konklusioner og forslag samt de økonomiske konsekvenser heraf	68
12.1. Udvalgets konklusioner og forslag til de enkelte kapitler.	68
12.2. Sammenfatning af udvalgets synspunkter og forslag	71
12.2.1. Principielt	72
12.2.2. Fælles pædagogisk indhold i daginstitution og skole.	72
12.2.3. Organisatoriske og bygningsmæssige ændringer i skolen og daginstitutioner	72
12.2.4. Regelændringer.	72
12.2.5. Forsøgsordninger.	73
12.3. De økonomiske konsekvenser af udvalgets forslag	73
12.3.1. Oversigt	73
12.3.2. En beregning af udgifterne ved et gratis 3-timers indskolingsår for alle børn	74
 Bilag: 1. Spørgeskema (kapitel 3).	 76
2. Responsum af Karen Vejleskov (kapitel 7).	77
3. Responsum af Aase Bredsdorff (kapitel 9).	84

1. kapitel

Indledning

1.1. UDVALGETS SAMMENSÆTNING OG KOMMISSORIUM

I september 1975 nedsatte undervisningsministeren et udvalg, der nærmere skulle undersøge de problemer, der vedrører skolestarten. Udvalget fik til opgave at undersøge spørgsmålene om samvirke mellem hjem, førskole, skole og fritidsforanstaltninger for børn i alderen 5-8 år.

Undervisningsministeren fastsatte følgende kommissorium:

»Det er udvalgets opgave ud fra et helhedssyn på barnet i alderen omkring skolegangens begyndelse at stille forslag om, hvorledes der ud fra pædagogiske, familiemæssige og samfundsmæssige synspunkter kan skabes samvirke mellem hjem, førskole, skole og fritidsvirksomhed, således

at der gives mulighed for, at det enkelte barn får de bedst mulige betingelser for en harmonisk vækstperiode i årene omkring skolestarten, og således

at samfundets ressourcer udnyttes bedst muligt inden for de bestående rammer.

Eventuelle uddannelsesmæssige konsekvenser for børnehave-, fritidspædagog- og folkeskolelæreruddannelserne i forbindelse med et samvirke mellem daginstitutioner og skole ønskes tillige belyst.«

Ministeren udpegede følgende medlemmer: Undervisningsinspektør Agnete Engberg, Undervisningsministeriet (formand). Socialdirektør Hans Asmussen, Gladsaxe. Fuldmægtig Marianne Nielsen, Finansministeriet.

Skoledirektør J. Kold Olesen, Silkeborg. Konsulent P. W. Perch, Socialstyrelsen.

Lærer Vibeke Storm Rasmussen, Albertslund.

Professor Hans Vejleskov, Danmarks Lærerhøjskole.

Socialdirektør Hans Asmussen deltog i udvalgets arbejde, indtil han i januar måned 1976 afgik ved døden.

Undervisningsministeren har i juni måned 1976 udpeget socialdirektør F. Toftgaard Jensen, Odense, som medlem.

Efter socialdirektør Hans Asmussens død deltog pædagogisk konsulent Birgitte Wittrup og kontorchef A. Vejlbo, Gladsaxe, i to af udvalgets møder.

Udover de ovenfor nævnte har ministeriet tilforordnet fagkonsulent i begynderundervisning, øvelsesskolelærer Bodil Abildtrup Johansen, Herning.

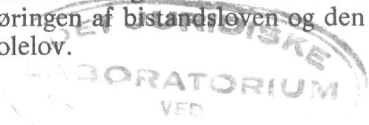
Som sekretær for udvalget udpegedes fuldmægtig Oluf Brun, Undervisningsministeriet.

Som særlig sagkyndige har udvalget indhentet udtalelser fra biblioteksinspektør Aase Bredsdorff og inspektør ved Statens institut for talelidende, Karen Vejleskov.

Endvidere har Skoledirektørernes Samråd bistået udvalget ved en undersøgelse til brug for udvalgets behandling af kapitel 6.

Udvalget har holdt 21 møder til udarbejdelse af nærværende betænkning.

Undervisningsministeren har lagt vægt på, at udvalget færdiggjorde sit arbejde i løbet af et årstid, således at eventuelle forslag kunne nå at få indflydelse både i den sociale sektor og i undervisningssektoren i forbindelse med indkøringen af bistandsloven og den nye folkeskolelov.

Udvalget afleverer derfor nærværende besvarelse af kommissoriets 1. del. En betænkning om de uddannelsesmæssige konsekvenser vil foreligge senere.

1.2. BEMÆRKNINGER TIL KOMMISSORIET

1.2.1. Ministerens uddybning af kommissoriet

I tilknytning til udvalgets nedsættelse skrev undervisningsminister Ritt Bjerregaard en artikel i bladene »Folkeskolen«, »Børn og Unge« og i »Skole og Samfund«.

Heri skildrer ministeren sine tanker om nedsættelsen af udvalget, især ønsket om at fokusere på den periode, hvor overgangen fra småbørnstilværelsen til skolebarnstilværelsen finder sted, hvilket kan ske ud fra *uddannelsespolitiske synspunkter*, hvor det må fastslås, at der uanset børnenes sociale baggrund bør være lige muligheder for at udnytte samfundets undervisningstilbud.

Det må endvidere tages i betragtning, at der udfra *pædagogiske og undervisningsmæssige synspunkter* er en stor spredning i børnenes udvikling, og at denne aldersgruppe ikke besidder udviklingsmæssige forudsætninger for en skarp opdeling af aktiviteter i undervisning og leg eller i afgrænsede skolefag. Børnene befinder sig på et eksperimenterende stade, hvor de har brug for differentierede samværs-, undervisnings- og beskæftigelsestilbud før, i og udenfor den egentlige skolegang.

Endvidere må disse tanker knyttes sammen med de *»sociale« synspunkter*, idet børn i denne alder er for små til at klare sig selv uden hjælp fra og kontakt med voksne. Selvom begge forældre ikke har erhvervsarbejde, er det for det første ikke givet, at der er betryggende opholds- og legemuligheder i tilknytning til hjemmet, og for det andet har børnene brug for at være sammen. Endelig har hjemmene ikke altid mulighed for at imødekomme børnenes aktivitetstrang og videnbegær.

Ministeren fortsætter med at udtrykke ønske om, at udvalget også beskæftiger sig med de forskellige former for idébetonet børnearbejde, der findes indenfor spejderkorps, idrætsklubber m. v. og udnyttelse af skolerne efter skoletid. Der bør være mulig-

hed for at koordinere virksomheden og udnytte lokaler, lærere, pædagoger bedre end det hidtil har været tilfældet inden for de ressourcemæssige rammer, som i øjeblikket er til rådighed. Ministeren udtaler, at formålet ikke primært er at rationalisere, men at skabe mulighed for, at børnenes skolestart bliver så harmonisk som mulig. Derved kan man måske forebygge indlæringsvanskeligheder og herved følgende specialundervisning.

1.2.2. Udvalgets overvejelser

Kommissoriets ordlyd har i løbet af udvalgets arbejde været genstand for drøftelse. Således skal det nævnes, at udtrykket »et helhedssyn på barnet« af udvalget forstås ikke blot som en interesse for det pædagogiske eller skolemæssige i snæver forstand, men hele barnets opvækstsituation og dermed også for familiens forhold, fritidsanvendelse og øvrige samfundsmæssige og kulturelle forhold i forbindelse med barnet i perioden omkring skolestarten.

Ved ordene »betingelser for harmonisk vækst« forstår udvalget, at man ikke blot interesserer sig for »den vertikale kontinuitet« op gennem børnehave, børnehaveklasse, skole, men også for »den horisontale kontinuitet« mellem hjemme-, fritids- og skoletilværelse for det enkelte barn.

Ved udtrykket »samfundets ressourcer« har udvalget i denne forbindelse valgt i første række at forstå udgifter til oprettelse og drift af skoler, daginstitutioner og dagpleje, men der må også medregnes penge-, og personalemæssige ressourcer til biblioteker, foreningsarbejde, fritidsordninger m. v., selv om det her er vanskeligt nøje at beregne, hvad der specielt kommer de 5-8-årige til gode.

Ved ordene »at samfundets ressourcer udnyttes bedst muligt inden for de bestående rammer« anser udvalget det for fastslået, at der ikke er mulighed for en egentlig udvidelse af den samlede aktivitet, således som denne kommer til udtryk i de kommunale og statslige budgetter, ud over hvad der er indlagt i kommunernes udbygningsplaner for skoler og den sociale sektor. Det er derfor udvalgets opgave primært at stille forslag om ændringer, der sikrer en bedre kvalitativ og kvantitativ udnyttelse af de samlede ressourcer, der omfatter såvel offentlige udgif-

ter som forældrenes betaling. Udvalget har dog også ment at burde overveje de på længere sigt mest hensigtsmæssige ordninger.

1.3. UDVIKLINGEN I ANDRE LANDE OG I INTERNATIONALE ORGANISATIONER

I det sidste tiår har man overalt i den vestlige pædagogiske verden beskæftiget sig med skolegangens påbegyndelse.

Det er ikke blot sammenhængen mellem barnets alder og skolestarten, der har været genstand for interesse, men også småbørns-pædagogikkens indhold og metodevalg.

Interessen har to hovedsider:

1. Et ønske om at give alle børn lige muligheder for at gå ind i skolens arbejdsform. Det søges nået ved, at samfundet ud fra vor forøgede viden om de tidlige års afgørende betydning støtter opvækstmuligheder i førskolealderen, der sigter mod den rigest mulige personlighedsudvikling og afbødning af følgerne af sociale forskelle.
2. Et ønske om størst mulig effektivitet af et givent samfunds uddannelsessystem, det være sig ud fra ressourcemæssige overvejelser og/eller uddannelsespolitiske synspunkter. De industrialiserede samfund har investeret betydeligt i uddannelser, og foruden de nævnte uddannelsesmål med hensyn til personlig udfoldelse, demokrati eller social lighed er der tale om en nødvendig kvalificering af den kommende arbejdsstyrke, for at levestandarden kan fastholdes og evt. hæves.

De nordiske lande

Der foreligger betænkninger om førskolen og delvis også om samvirke mellem førskole og grundskole fra Finland, Sverige og Norge. Situationen i landene er forskellig under hensyntagen til erhvervsforhold, herunder især gifte kvinders erhvervsdeltagelse. Længst er nok Sverige, som begyndte debatten i 1968 og i 1975 indførte forskellige former for gratis førskoletilbud for alle 6-årige, og som allerede i nogle år har haft et ret veldefineret førskoleprogram og et udbygget forsøgs- og udviklingsarbejde.

Som fællestræk for de nordiske lande kan nævnes tidspunktet for undervisningspligten og en vis harmonisering af grundskolen med hensyn til mål, fag række og fagindhold.

Nordisk Råd tog i 1970 initiativ til et samarbejde om førskolen, især med henblik på forskning og førskolelæreres videreuddannelse. Der foreligger 3 betænkninger i Nordisk Utredningsserie om »Möjligheter til et nordisk samarbejde på förskolans område«, »Forskole og skole i samvirke« og »Projekt rörande integrerad specialundervisning i förskolan och grundskolan i de nordiska länderne«. Der har siden 1970 været afholdt flere møder og konferencer om førskolespørgsmål og om uddannelse af førskolelærere, arrangeret bl. a. af den permanente arbejdsgruppe under Nordisk Ministerråd og Sekretariatet for Nordisk kulturelt samarbejde.

Andre lande

Billedet her tegner sig meget varieret, bl. a. fordi landene har så forskellige forhold med hensyn til kvinders erhvervsarbejde og børnenes alder ved skolestarten; hertil kommer familiemæssige traditioner og administrativ placering af førskolen. Som eksempel skal nævnes Frankrig, hvor førskolen er offentlig, gratis og hørende under Undervisningsministeriet. Dette medfører en frigørelse fra konjunkturer på arbejdsmarkedet, og her bruges førskolen af praktisk talt alle børn fra 3-års alderen, ligesom der er et veldefineret pædagogisk program og en let adgang til kontinuitet i skolen. Forskolens lærere har samme status som grundskolelærere.

I andre lande, f. eks. Italien, varetages førskolen (også den offentlige) af religiøse kredse, og indhold og metoder præges deraf.

I England er situationen præget af en tidlig obligatorisk skolegang, hvorefter alle børn deltager fra 5-års alderen i børnehaveklassepræget heldagsskolegang.

Nogle steder er der ikke en samlet skolestart. Eleverne starter således deres skolegang på deres 5-års fødselsdag. Undervisningen påbegyndes på områder, hvor det skønnes, at barnet er parat, og foregår individuelt eller i mindre grupper.

I tiden før 5-års alderen er der to muligheder for børnene: daghjem som er sociale in-

stitutioner, og legegrupper eller børnehaver, der oftest er private og rent pædagogiske.

For alle lande, der er tilsluttet samme internationale organisationer som Danmark, er der tale om en betydelig interesse, som bl. a. giver sig udtryk i adskillige forsøgsarbejder og indlæg ved internationale konferencer.

Europarådet har længe arbejdet med førskoleproblemer. Siden 1971, hvor de europæiske undervisningsministre enedes om at fremme dette program, har der været afholdt en lang række konferencer og indsamlet data om forskolens omfang, mål og indhold, om forskning, om specialpædagogik for førskolebørn, om indvandrerbørn, om førskolelæreruddannelse og om samvirke førskolegrundskole m. v. Programmet er prioriteret meget højt, på linie med de 16-19-åriges uddannelse, og en særlig bevilling er givet her-til.

UNESCO, som er en verdensomfattende

organisation, har foranstaltet møder og har ved sin underorganisation OMEP afholdt verdenskonferencer om førskolen og småbørnsopdragelse.

Under *OECD* har en styringsgruppe siden 1975 arbejdet med førskolealderens problemer.

Sluttelig er *EF* kommet ind i billedet, idet fællesskabernes undervisningsministre i 1975 bl. a. vedtog, at landene indbyrdes skulle »udveksle synspunkter og erfaringer om udformningen af førskoleundervisningen og af dens forbindelse med grundskoleundervisningen, samt dennes udformning, med henblik på at give alle børn mulighed for at få adgang til det efterfølgende uddannelses-trin, idet der tages særligt hensyn til de dårligst stillede grupper.«

I alle disse sammenhænge har Danmark deltaget.

2. kapitel

5-8-års-barnet og dets situation

2.1. BARNET

På dette alderstrin er de fleste børn nået til at frigøre sig fra den småbarnlige afhængighed af hjemmet. Kammeratgruppen er begyndt at spille en større rolle, og barnet er i høj grad interesseret i samvær med andre børn.

Disse forhold vedrørende den sociale udvikling hænger sammen med mange andre forhold. Barnet er nu selvhjulpent med hensyn til spisning, påklædning o. l., og det er i stand til at færdes og orientere sig. Endvidere er sproget blevet udviklet sådan, at barnet ret sikkert kan kommunikere med børn og voksne, det ikke er fortrolig med i daglig omgang.

Man bruger ofte det udtryk, at i 5-8-års alderen aftager barnets egocentrisme. Dvs., at barnet efterhånden bliver i stand til at interessere sig for mere end én side af sagen og til at kunne se tingene fra andres synsvinkel. Dette spiller naturligvis en rolle for, hvordan det meddeler sig til andre, idet barnet begynder at tage hensyn til deres mulighed for at forstå, hvad det siger. Det spiller endvidere en rolle for dets interesseområde, der bliver større og ikke kun drejer sig om den øjeblikkelige konkrete situation.

Derfor er det da også en almindelig erfaring, at 5-6-årsbarnet ofte har behov for at blive engageret i mere strukturerede indlæringssituationer. Det virker mere videbegærligt og eksperimenterende, omend stadig indenfor rammen af situationer, der er konkrete i den forstand, at der kan handles i praksis med tingene.

Hvis barnet imidlertid mangler selvtillid,

måske fordi det overbeskyttes, måske fordi det har få muligheder for at gøre erfaringer og opleve succes, måske af andre grunde, - vil den omtalte udvikling hæmmes og en »ond cirkel« indtræffe. Sådanne børn er ofte motorisk hæmmede, dvs. klodsede eller ufrie i deres bevægelser, og deres sprogudvikling er præget af, at de ikke har mod og lyst til at kommunikere. Som følge heraf bliver deres interesseområde mere snævert og deres interesse i viden og eksperimenteren ringe - hvilket igen giver mindre selvtillid.

2.2. HJEMMET

For mange 5-8-årige børn vil hjemmet være et for snævert miljø med hensyn til at imødekomme barnets kontakt- og aktivitetsbehov. Den efterhånden almindelige familjestørrelse med 1-2 voksne og 1-2 børn, og kernefamiliens isolation fra den ældre generation og andre nære slægtninge giver kun begrænsede muligheder for varierede erfaringer om andre menneskers væremåde og oplevelsesverden og om at indgå i et samspil med andre.

De almindeligvis begrænsede bolig- og legeforskel i nærmiljøet medfører, at barnets behov for fri leg og for naturoplevelser ikke imødekommes. Et almindeligt hjem er oftest indrettet mest med henblik på at tilfredsstille de voksnes smag og behov, og trafik- og boligplanlægning tager ikke megen hensyn til mindre børn.

Forældrenes situation er præget af, at deres deltagelse i arbejdslivet udenfor hjemmet med tilhørende transport lægger beslag

på hovedparten af deres tid og kræfter. Kvindernes erhvervsdeltagelse og udadvendte aktivitet er øget. Man kunne sige, at dette tapper familien for ressourcer, som kunne komme bl. a. børnene til gode, men på den anden side tilfører det også den snævre kernefamilie ressourcer, at begge forældre deltager i arbejdslivet og/eller søger stimulering i fritiden ved at dyrke interesser og ved at deltage i videreuddannelse, foreningsliv og demokratiske funktioner. Disse aktiviteter gør forældrene til bedre opdragere og udvider børnenes verden.

Der vil dog for mange opleves - og også være - reelle problemer forbundet med, at familielivet er ændret så stærkt indenfor de seneste generationer. Hjemmet er ikke mere en produktionsenhed, og mange funktioner, som selv mindre børn kunne deltage i, foregår udenfor hjemmet. Det har været nævnt i debatten, at børn er »overflødige« i den forstand, at der ikke er brug for deres medvirken og hjælp, men at det snarere er en belastning at have dem med på indkøb og i quick-vaskeriet osv. Der er færre og færre gøremål, man virkelig kan være sammen om.

Hjemopdragelsen er dog naturligvis fortsat præget af en nær følelsesmæssig tilknytning mellem forældre og børn, men både de voksnes og børnenes liv er mere uroligt, påvirket af tidens mange impulser. Den aktuelle norm- og værdikrise præger også opdragelsen.

Dette kan medføre en usikkerhed hos forældrene i deres opdragerholdning, som kan give sig uheldige udslag i manglende konsekvens og heraf følgende forvirring hos børnene. En positiv side af den mere kritiskspørgende tidsperiode er forældrenes stigende forståelse og respekt for børnenes selvstændighedsudvikling og forældrenes egne stigende krav om indflydelse på de skoler og institutioner, som modtager børnene.

2.3. SKOLEN OG DAGINSTITUTIONERNE

Skolen og daginstitutionerne, som varetager en del af børnenes opdragelse og undervisning, er også præget af store forandringer og en stor variationsbredde, og det samme gælder de mange fritidstilbud. Det vil ofte være svært for skolen og institutionerne at imødekomme forældrenes forventninger, og

trods god vilje og stor indsats må det siges, at der næppe er opnået et forældresamarbejde, som fuldt ud sikrer tryghed og kontinuitet for barnet.

Skolen og daginstitutionerne har forskellige traditioner og arbejdsformer, og også de har samarbejdsproblemer, skønt de har levet side om side i mange generationer, og børnehaven har afleveret børn til skolen år efter år, ligesom skole og fritidshjem har ansvar for de samme børn.

Efterhånden deltager de fleste - ca. 85 % - børn i året, før den egentlige skolegang begynder, i børnehave- eller børnehaveklassevirksomhed.

Det må ikke overses, at der i førskolealderen er en gruppe, som hverken har børnehave- eller børnehaveklasseplads, og til hvem der ikke er udviklingsfremmende tilbud af anden art. Det skal ikke her postuleres, at disse ca. 15 % af børnene er forsømte børn, men det må dog antages, at de allerfleste af dem også ville have udbytte af at deltage i pædagogisk tilrettelagt arbejde sammen med jævnaldrende. De er i hvert fald anderledes stillet end de øvrige børn ved skolegangens begyndelse.

For børnene i skolens yngste klasser gælder det, at de har en meget kort skoledag, og at kun ret få deltager i fritidshjem- og klubber under tilsyn, som er helt betryggende. Alt for mange 7-8-årige må klare sig selv udenfor skoletiden, eventuelt med nogen deltagelse i frivillig fritidsvirksomhed, men hvor der ikke er et egentligt tilsynsansvar hos lederne.

Forældrenes synspunkter på ovennævnte spørgsmål er naturligvis præget af forskellige opfattelser, men et ønske om større samarbejde mellem skolesektoren og socialektoren må i hvert tilfælde betragtes som generelt, jfr. kapitel 8.

Ønsket om dette samarbejde har været fremført af forældreforeninger, skolenævn og forældrelandsforeninger i de senere år. Forældrenes interesse på dette felt er også søgt udbygget på forskellige måder, således at forældrene i langt højere grad end tidligere inddrages i dagliglivet både på skolen og på institutionen.

I den forbindelse bør det dog påpeges, at deltagelse i mange forældreaktiviteter kan være en belastning for en familie med børn, der dels går på daginstitution og dels i skole.

2.4. BØRNEENES, HJEMMENES OG PÆDAGOGERNES FORVENTNINGER

Barnets udbytte af børnehave og skole er på afgørende måde bestemt af, hvilke forventninger det møder med og mødes af.

Barnets egne forventninger er naturligvis i vid udstrækning bestemt af forældrenes indstilling til børnehave/skole og af, hvorledes de har formidlet dette til børnene.

Pædagogernes forventninger til deres eget arbejde og til de enkelte børn er et ligeså kompliceret som væsentligt forhold. Det er bl. a. væsentlig derved, at småbørn såvel som voksne søger at leve op til andres forventninger. Pædagogernes forventninger er derfor en faktor, som kan have stor indflydelse på, hvor stor virkning socialt betingede og individuelle forskelle får på børnene. Det er med andre ord sådan, at et barns egenskaber i kraft af, at det kommer fra et bestemt socio-kulturelt miljø med bestemte holdninger til opdragelse m.v., *ikke* er noget fast og givet, som på en fastlagt måde har indflydelse på dets udbytte af skolen. Virkningen afhænger ganske af, hvorledes dette barn mødes af pædagogen, hvorunder og hvad der arbejdes med, hvorledes det sociale liv i børnegrupperne m. m.

Endvidere er det klart, at det ikke kun er belastende for et småbarn, hvis der i hjemmet og i børnehave/skole er vidt forskellige regler for hvilken adfærd, der tolereres. Det er også belastende, hvis der er helt forskellige forventninger til barnet med hensyn **til**, hvad det ved, kan og vil.

Konsekvenserne af dette er bl. a., at forældresamarbejdet ikke blot er et spørgsmål om cirkulærebemte, formelle samarbejdsformer, men at det drejer sig om at orientere forældrene om, hvad der faktisk foregår, og at de tanker om mål og indhold m. v., som ligger bag bl. a. de i kapitel 4 og 5 foreslåede arbejdsplaner, på en meget konkret måde formidles til forældrene med henblik på en fælles drøftelse, jfr. iøvrigt kapitel 8.2.

2.5. UDVALGETS UDGANGSPUNKT VEDRØRENDE MÅL OG RAMMER FOR OPDRAGELSEN AF DE 5-8-ÅRIGE

Af overvejelserne i dette kapitel fremgår, at det om mange børn i denne aldersgruppe kan siges, at de ikke har opvækstvilkår, som imødekommer deres behov og forældrenes

ønsker, og som sikrer dem tryghed og sammenhæng i deres tilværelse samt lige udviklingsmuligheder.

Der er nu af regeringen nedsat en kommission, som skal undersøge og stille forslag om de samlede forhold for børn under skolealderen.

Nærværende udvalg skal specielt fremsætte overvejelser om de 5-8-årige. Af kapitel 1 fremgår, at udvalget mener, dette skal gøres ud fra en hensyntagen til hele barnets opvækstsituation (og ikke blot skolens andel heri), og således at både kvalitative og kvantitative forbedringer overvejes. Endvidere tolkedes kommissoriet således, at der i hovedsagen ikke skal stilles forslag, som går ud over de budgetmæssige rammer. De bestående rammer er imidlertid organisationsmæssigt ganske domineret af to områder, nemlig daginstitutionerne og skolen.

Udvalget må som udgangspunkt for de følgende overvejelser konstatere, at der her foreligger en række gode tilbud til denne aldersgruppe, men at der næppe på nogen punkter er fuld dækning. De 5-6-årige er således i hovedsagen enten hjemme-, børnehave- eller børnehaveklassebørn. Herudover må man konstatere, at der ikke er tilstrækkelig koordination og samspil mellem de foreliggende tilbud.

Udvalget må konstatere, at børnehaveklasserne som gratis og kun dækkende 3 daglige timer er vanskeligt forenelige med daginstitutionssystemet. At børnehaveklassen er gratis giver en betydelig ulighed i forhold til børnehaven. Ydermere søges børnehaveklassen fortrinsvis af børn fra de socialt bedrestillede grupper. Den korte skoledag medfører både for børnehaveklassen og de første skoleår ofte pasningsproblemer.

Skolegangen er for denne aldersgruppe i øvrigt senere påbegyndt, og skoledagen af kortere varighed end i de fleste andre lande, hvormed vi sammenligner os.

Udvalget må dog give udtryk for, at børnehaveklassen formentlig er kommet for at blive, og et væsentligt mål for udvalgets videre arbejde må derfor være at fjerne eller formindske forvridninger og skabe fælles indhold i hele indskolingsfasen.

Udvalget finder, at der bør være et pædagogisk tilbud til alle børn i året før skolegangens påbegyndelse.

For at skabe lige muligheder og for at

undgå social eller økonomisk forvridning af ligeartede tilbud, bør samfundets pædagogiske tilbud til børn i samme aldersgruppe gives på samme økonomiske betingelser. Udvalget finder derfor, at forældrene bør have samme vilkår med hensyn til »indskolingsåret«, der nu skal betales i en daginstitution, medens det er gratis i en børnehaveklasse.

Da udvalget finder det uforeneligt med folkeskolens princip om vederlagsfri undervisning at foreslå betaling for børnehaveklasse, må konsekvensen være, at indskolingsåret i en børnehave gøres gratis for de 3 timers vedkommende.

Så længe der er utilstrækkelige tilbud, må børn med særlige behov hjælpes først. I denne forbindelse skal man pege på, at for en ikke ringe del af de børn, hvis skolestart er hæmmet af ugunstige opvækstvilkår, bør forebyggelse af skolevanskeligheder ske ved sociale og pædagogiske foranstaltninger i tidligste børnehvealder eller endog forud for denne.

I det følgende behandles skolens og børnehaves- og fritidshjemmets problemer hver for sig mere indgående i kapitlerne 4 og 5, dog således at der i begge kapitler også behandles fælles spørgsmål.

3. kapitel

Dokumentarisk materiale

3.1. BØRNE- ANTAL OG OPHOLDS- STEDER

Det faktisk konstaterede og det forventede samlede antal børn i aldersgruppen 6-8

år i de nærmest foregående år samt i de kommende år fremgår af tabel 1, der bygger på Danmarks Statistiks befolkningsprognose for så vidt angår 6-8-årige børn indtil 1980.

Tabel 1. Forventet antal 6-8-årige

	1/1-74	1/1-75	1/1-76	1/1-77	1/1-78	1/1-79	1/1-80
6-årige	80.285	73.678	70.741	70.480	74.568	74.779	70.237
7-årige	86.965	80.247	73.643	70.708	70.447	74.533	74.744
8-årige	84.161	86.931	80.215	73.613	70.680	70.419	74.503
I alt 6-8-årige	251.411	240.856	224.599	214.801	215.695	219.731	219.484

I årene fremover forventer man et stigende samlet elevtal i børnehaveklasse, 1. klasse og 2. klasse bortset fra udviklingen fra 1975/76, 1976/77, jfr. tabel 2.

Tabel 2. Forventet antal børn i børnehaveklasse, 1. klasse og 2.klasse

	74/75 ¹⁾	75/76 ¹⁾	76/77	77/78	78/79	79/80	80/81
Børnehavekl.	42.919	44.859	48.000	52.000	54.000	54.000	54.000
1. klasse	79.869	72.360	70.000	69.900	73.800	73.600	70.500
2. klasse	87.873	75.584	72.000	69.100	69.000	72.900	72.700
I alt børnehavekl. -							
2. klasse	210.661	192.803	190.000	191.000	196.800	200.500	197.200

¹⁾ Faktiske tal.
Antal børn i daginstitutioner er opgjort ved Danmarks Statistiks ressourcetælling pr. 19/3 1975, jfr. tabel 3, der giver oplysningerne for de 6-8-årige.

Tabel 3. Antal 6-8-årige børn i daginstitutioner pr. april 1976

	Børnehaver	Fritidshjem	Aldersint. inst.	Anerkendt dagpleje	I alt
6-årige	14.903	1.684	1.223	936	18.746
7-årige	3.493	4.618	947	542	9.600
8-årige	294	5.932	837	317	7.380
I alt	18.690	12.234	3.007	1.795	35.726

Tabel 4. Samlet antal pladser i daginstitutioner for børn for årene 1972, 1975, 1977 og 1982, samt den procentvise pladstilvækst i perioderne 1972-77 og 1977-82

	Ressourcetælling		Udbygningsplaner		Pladstilvækst i 1977-82	
	26.1.1972	19.3.1975	1.1.1977	1.1.1982	abs. tal	%
Dagpleje	14.726 ¹⁾	23.840	27.411	32.400	4.989	18.2
Vuggest.	12.396	17.088	16.972	18.620	1.623	9.7
Børnehv.	74.650	91.847	90.231	96.982	6.751	7.5
Ald.intg. inst. . .	302	6.287	13.472	21.852	8.380	62.2
Frit.hj.	18.163	23.585	25.641	30.065	4.424	17.3
Samlet	120.237	162.647	173.727	199.919	26.167	15.1

Pladstallet for 26.1.1972 og 19.3.1975 bygger på Danmarks Statistiks ressourcetælling.

¹⁾ Tallet er hentet fra materiale i Socialstyrelsen. Tællingsdato 31.3.1972.

Til tabel 3 bemærkes, at der synes at være en udvikling igang, hvor alderskriterier ikke alene lægges til grund for børnenes placering. Det bemærkes således, at der er 7-8-års børn i børnehaver og 6-årige i fritidshjem.

Årsagen hertil kan være, at der siden 1972 er sket en smidiggørelse med hensyn til tidspunktet for skolegangens påbegyndelse, hvorefter de sent udviklede børn forbliver længere i børnehaven og nogle unge børn samtidigt begynder i skole/fritidshjem.

Men det kan også være tilfældet, at nogle skolebørn går i børnehave efter skoletid, ligesom fritidshjem kan modtage børn, der endnu ikke er begyndt i skolen. Dette kan være praktisk for forældrene og pædagogisk rigtigt ud fra et hensyn til børnenes tryghed, søskenderelationer m. v.

For så vidt angår udviklingen i antal 6-8-årige børn i daginstitutionerne i de kommende år foreligger der ikke tilsvarende fremskrivninger som for folkeskolen. Udviklingen vil afhænge af den udbygning, de enkelte kommuner beslutter sig til. I Socialstyrelsens redegørelse om udbygningsplaner forventes der på basis af oplæg fra kommunerne en udvikling i antallet af pladser i daginstitutionerne i perioden 1957-82 som vist i tabel 4; tabellen illustrerer tillige det antal pladser, der var oprettet i institutionerne i 1970.

Som det fremgår af oversigten, ventes i perioden 1977-82 en udbygning af børnehaver og fritidshjem med henholdsvis ca. 6.750 pladser og 4.400 pladser, medens en udbygning for dagpleje og aldersintegrerede institutioner er henholdsvis ca. 5.000 og 8.400 pladser. Der kan være forskellige grunde til den store procentuelle fremgang for de al-

dersintegrerede institutioner. Der kan naturligvis være et bevidst ønske om at fremme denne institutionsform, men der er dog grund til at regne med, at kommunerne ved udarbejdelsen af denne udbygningsplan har været tilbageholdende med deres skøn over udbygning af nye institutioner og derfor i højere grad har satset på dagpleje og en eventuel ændring af eksisterende institutioners aldersgrænser, så at de kan dække aktuelle behov for børn i forskellig alder.

Dagpleje spiller ikke nogen større rolle for aldersgruppen 5-8 år, idet denne fortrinsvis anvendes for yngre børn.

3.2. SAMMENLIGNING MELLEM 3 KOMMUNER

Udvalget har for at få et billede af evt. geografiske forskelle på fordelingen af de 6-8-årige, der er optaget i børnehaveklasse, 1. og 2. klasse samt i daginstitutionerne, indhentet oplysninger i en hovedstadskommune, en købstadkomune og en landkommune. De samlede oplysninger fremgår af nedenstående oversigt.

I. Børn i en hovedstadskommune, opgjort januar 1976

Fødselsår	Børnetal	Børn i dag-institutioner	Børn i bhv.-klasse og 1. og 2. kl.
1968	957	—	939
1969	777	186	598
1970	810	344	52

67 af de i 1969 fødte børn opgives at søge både børnehaveklasse (skole) og daginstitution.

414 af de i 1970 fødte børn opgives hverken at søge børnehaveklasse eller daginstitution.

II. Børn i en landkommune, opgjort juni 1976

Fødselsår	Børnetal	Børn i daginstitutioner	Børn i bhv.-klasse og 1. og 2. kl.
1968	59	—	58
1969	73	—	73
1970	68	11	68

Af de i 1970 fødte gik 11 inden skoleårets begyndelse i børnehave.

Man har beregnet, at alle årgangens børn vil starte i børnehaveklasse (skole) ved skoleårets begyndelse, og at 5 børn tillige vil søge daginstitution.

III. Børn i en købstadskommune, som den 1. juni 1976 var fyldt 5½ år, men endnu ikke 7 år

I børnehaveklasser	89
I børnehaver	138
Ingen af stederne	422

Til oversigten bemærkes, at tallene fra hovedstadskommunen viser et forholdsvis stort børnetal i børnehaveklasser samtidig med, at mange børn søger daginstitution.

Tallene fra købstadskommunen viser derimod et lille børnetal i børnehaveklasser, og

at mange børn hverken går i børnehave eller børnehaveklasse.

3.3. ET RUNDSPØRGE OM 5-7-ÅRIGES PASNINGS- OG FRITIDSFORHOLD

Udvalget har ønsket at få et lidt nærmere indtryk af børns pasnings- og fritidsforhold sammenholdt med forældrenes arbejdsforhold m. v.

Man har derfor bedt lærerne til i alt 423 børn udfylde et spørgeskema ud fra, hvad de vidste eller fik at vide ved at tale med børnene.

Det viste sig, at nogle af spørgsmålene ofte var ubesvarede, formodentlig fordi børnene var usikre. (Se skemaet/bilag 1).

Børnene fordeler sig således:

	I alt Børnehv.kl. 1. klasse		
Hovedstadskomm.	231	110	121
Købstadskomm.:			
Bykvarter	71	27	44
Forstadskvarter	97	39	58
Landsby	24	8	16
I alt	423	184	239

Der er her tale om dels en københavnsk forstadskommune, dels en stor købstadskommune, hvor de 3 skoler er i henholdsvis et moderne bykvarter, et forstadskvarter og en landsby.

Den daglige pasning kan opgøres således: (%)

	Passes af forældre	Passes delvis af forældre el. af andre voksne	Passes af andre børn eller passer sig selv	Uoplyst	I alt
Hovedstad	57	17	7	19	100
By	52	20	0	28	100
Forstad	55	22	4	19	100
Land	88	0	4	8	100

Til sammenligning anføres nogle tal fra en anden hovedstadskommune:

Børn i børnehaveklasse og 1.-2. klasse og deres pasning udenfor skoletiden

	Total	I daginst.	I famil.	Af naboer o. a.
Børnehaveklasse	526	144	329	45
1. klasse	736	264	379	97
2. klasse	689	158	415	82
I alt	1.951	566	1.123	224
%	100	29	58	12

Børnenes udnyttelse af fritidsforanstaltninger som fritidsordning, interessegruppe, sportsgruppe, frivillige børnekorps, børnebibliotek o.l. kan opgøres således:

Barnet deltager i fritidsaktiviteter: (%)

	0-1 dag ugt.	2-3 dage ugt.	4-6 dage ugt.	I alt
Hovedstad	75	16	9	100
By	82	17	1	100
Forstad	90	7	3	100
Land	100	0	0	100

Endelig fremgår børnenes »pasningsmæssige fortid« af følgende opstilling:

Børn i børnehaveklasse: (%)

Er blevet pas- set/har gået i	Børnehave	Børnehave og privat pasning	Privat pasning	Hjemme	I alt
Hovedstad	56	6	6	32	100
By	56	0	7	37	100
Forstad	64	0	0	36	100
Land	13	0	0	87	100

1. klasse: (%)

	Børnehave	Børnehave + bhv.-kl.	Suppl. m. privat pasning	Børnehave- klasse	Hjemme	I alt
Hovedstad	4	44	5	42	5	100
By	14	36	21	23	6	100
Forstad	0	31	10	59	0	100
Land	0	75	0	25	0	100

De 3 opgørelser viser bl. a., at trods de meget forskellige bykvarterer, er det procentvise antal hjemmebørn næsten ens (52-57 %), samt at kun få børn (max. 25 % i hovedstadskommuner) benytter de forskellige fritidstilbud jævnlgt. Endelig ses, at ca. $\frac{1}{3}$ af børnene i børnehaveklassen ikke har gået i børnehave.

Man har også søgt oplysning om forældrenes arbejdsforhold i relation til børnenes pasning.

På grund af, at der er særlig mange uoplyste med hensyn til faders og/eller moders arbejdsforhold, viser den følgende opstilling antal og ikke procentvis fordeling af de 156 børn, hvor begge oplysninger foreligger.

Opdelingen er forenklet således, at »fast arbejde« dækker både hel- og halvdagsar-

bejde, når blot det er regelmæssigt, og »passes af« er forenklet til

- passes af forældre
- passes helt/delvis af andre voksne
- passes helt/delvis af børn eller passer sig selv.

Moders arbejde

Fast arbejde (hel- eller deltids)

Passes af	Forældre	Andre voksne	Børn/passersig selv
<i>faders arbejde</i>			
fast (hel- eller deltids)	47	36	20
skiftehold ..	6	4	5
løst	1	0	0
I alt	54	40	25

Skifteholdsarbejde

Passes af	Forældre	Andre voksne	Børn/passersig selv
<i>Faders arbejde</i>			
fast (hel- eller deltid)	7	6	2
skiftehold	2	1	3
løst	0	0	0
I alt	9	7	5

Løst arbejde

Passes af	Forældre	Andre voksne	Børn/passersig selv
<i>Faders arbejde</i>			
fast (hel- eller deltid)	7	0	5
skiftehold	4	0	0
løst	0	0	0
I alt	11	0	5

Tabellen viser bl a , at 30 af de 156 børn, d.v.s. 19 % er i den situation, at uanset at begge forældre har fast arbejde, evt. skifteholdsarbejde, passes de af større børn, evt. ældre søskende, eller de passer sig selv.

3.4. UDVALGETS BEMÆRKNINGER TIL DE INDHENTEDE OPLYSNINGER

De i afsmt 3.1, og 3.2. anførte opgørelser viser den store forskel, der er fra sted til sted, på institutionsdækning, udnyttelse af børnehaveklasse og behov for tilbud af forskellig art.

Ved gennemgangen af materialet i afsnit 3.3. har udvalget fundet det påfaldende, hvor lidt der ved den anvendte undersøgelsesmetode har kunnet oplyses om børnenes hjemlige baggrund. Da rundspørget er foretaget i dec.-jan. 1975-76, kunne det formodes, at børnehaveklasselederne og lærerne efter flere måneders arbejde med børnene og samarbejde med hjemmene var i stand til at oplyse mere indgående om disse forhold. Det kunne tyde på, at oplysninger om barnet indsamlet i tidligere faser er gået tabt ved lærerskift fra børnehave til børnehaveklasse og fra børnehaveklasse til 1. klasse.

Udvalget har ikke foretaget en tilsvarende

undersøgelse over daginstitutionernes kendskab til børnenes hjemlige baggrund. Det er udvalgets opfattelse, at medarbejdere i børnehaver ved temmelig meget om børnenes baggrund, bl. a. fordi forældrene oftest bringer eller henter børnene og dermed har en hyppigere kontakt med børnehavens medarbejdere. Medarbejdere i børnehaver vil tilige gennem deres uformelle samvær med børnene og iagttagelse af dem i leg og beskæftigelse over flere timer af dagen få en del oplysninger om den hjemlige situation. Der henvises til kapitel 5.2.1.

I skolen har man normalt ikke muligheder for på samme måde at lære børnenes baggrund at kende.

I storbymiljøer, hvor børnene fra samme klasse er spredt på forskellige fritidshjem og kommer fra forskellige børnehaver, er det et omfattende arbejde at samle den viden sammen, som ligger som en let tilgængelig naturlig viden i det mindre samfund.

Endelig skal nævnes, at der på store skoler med op til 100 lærere er stor sandsynlighed for et betydeligt spild af information, som kan skyldes begrænsninger i kommunikationsmulighederne.

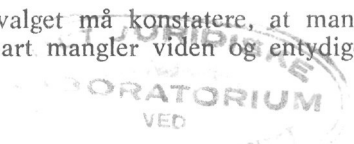
Disse forhold peger for udvalget på en række nødvendige forholdsregler, der bør tages ved samfundets planlægning og tilrettelæggelse af børnenes opvækstmiljø. Udvalget må pege på det hensigtsmæssige i størst mulig sammenfald mellem skoledistrikter og den sociale sektors regionsopdeling, f. eks. angående daginstitutioner.

Inden for skoler og institutioner må tilrådes små og stabile samarbejdsgrupper omkring barnet, altså en omstrukturering af de store skolars organisation, jfr. kapitel 4.4.2.

Udvalget må pege på, at hver gang en ny person får ansvar for et barn, kræves en formidlen af viden om barnet fra den, der hidtil har haft kontakten. Dette forhold spiller en rolle, både når barnet skifter voksenkontakt inden for institutionen, og når det skifter fra f. eks. børnehave til skole, jfr. kapitel 5.3.

Udvalget skal foreslå, at det nærmere undersøges og præciseres, hvilke konkrete oplysninger, det er nødvendigt og/eller ønskeligt at formidle ved skolestarten, og at der på dette grundlag udarbejdes retningslinier herom.

Udvalget må konstatere, at mange børn åbenbart mangler viden og entydige begre-

ber om egne familieforhold, egen dagligdag, eget miljø og først og fremmest har de ikke en klar viden om, hvem der kan hjælpe og støtte dem, hvis de skulle have behov herfor. Det synes særlig vanskeligt for børn at gøre rede for deres mødres arbejdssituation.

Endelig finder man det påkrævet, at børnehave- og institution i deres arbejdsprogrammer lægger vægt på en vidensformidling om nærmiljø og familie, der kan sikre barnets forståelse for og accept af egen og andres situation.

4. kapitel

De 5-8-årige i skolen

4.1. BØRNEHAVEKLASSENS UDVIKLING OG UDBREDELSE

Siden 1966, da folkeskoleloven ændredes sådan, at der blev givet almindelig hjemmel til oprettelse af børnehaveklasser, har disse været i voldsom talmæssig udvikling. Indenfor det sidste tiår er antallet af klasser steget fra 212 til 2.634 og antallet af børn fra 4.355 til 44.859.

Denne udvikling må tilskrives flere forhold. Dels har der åbenbart været et udækket behov hos børn og hos forældre, og dels har man igennem mange år næret skepsis over for skolemodenhedsprøver, og sagkyndige har peget på børnehaveklassernes observationsmuligheder.

Ved folketingsbeslutning i maj 1969 (det såkaldte 9-punkts-program) blev det som et af punkterne vedtaget, at der skulle stræbes imod en smidiggørelse af skolestarten, således at tidspunktet for begyndelsen var mere afhængig af barnets udvikling end dets levealder. Dette realiseredes formelt allerede i 1972 ved en mindre ændring af folkeskoleloven, og bestemmelserne om indskrivning og påbegyndelse af skolegangen er uændret overført til lov om folkeskolen af 26. juni 1975.

Det afgørende i denne forbindelse er undervisningspligtens indtræden, nemlig i det kalenderår, hvor barnet fylder 7 år. Sent udviklede børn kan få udsættelse, som kan betinges af, at barnet optages i børnehave eller børnehaveklasse. Tidligt udviklede børn kan efter forældrenes anmodning optages i 1. klasse i det kalenderår, hvor barnet fylder 6 år, »hvis det må antages at kunne følge un-

dervisningen«. Hvis det alligevel viser sig, at barnet ikke kan følge undervisningen, kan barnet inden 3 måneder henvises til børnehaveklassen, hvis der er en sådan ved skolen, og hvis forældrene ønsker det. Ellers må det ophøre med skolegangen og vente til næste år.

Selv om børnehaveklassen nu formelt betegnes som en integreret del af folkeskolen, har kommunen ikke pligt til at oprette børnehaveklasser, selv om forældrene måtte ønske det.

Et barn skal gå i børnehaveklasse i den skole, hvor det skal fortsætte. Hvis der er flere tilmeldte børn, end der er plads til, skal de ældste børn optages først, med mindre særlige hensyn til de enkelte børn taler herimod. Hvis der er flere pladser, end der er tilmeldte 6-årige, kan man optage yngre børn, dog skal børnene være fyldt 5 år før de begynder i børnehaveklassen.

Børnehaveklassen holdes organisatorisk adskilt fra de øvrige klasser. Inden for 1.-6. klasse kan man godt i samme klasse have flere klassetrin, men børnehaveklassen kan ikke formelt indgå i en sådan integration.

Også på andre måder er vilkårene for børn i børnehaveklassen forskellige fra de andre elevers. De er således undtagne fra reglen om, at en undervisningstime = 45 minutter og om deltagelse i frikvarter og pauser.

Der må ikke være mere end 22 børn i en børnehaveklasse. Hvis skolen vælger at optage flere børn - op til 28 er tilladt - skal klassen deles i to grupper med hver højst 14 børn. Der er ikke givet klare regler for antal

af deletimer, lokaler og lærere, hvis denne mulighed anvendes.

Børnene i børnehaveklassen har dog ligesom de andre elever ret til fribefordring mellem skolen og hjemmet, hvis de har længere skolevej end 2½ km, eller hvis hensynet til børnenes sikkerhed i trafikken gør det særligt påkrævet. Men kommunen har ikke pligt til at sørge for befordring til og fra børnehaven eller fritidshjem.

Det må antages, at børnehaveklassebørn kan deltage i skolens fritidsundervisning ligesom de øvrige elever.

Udvalget finder, at disse retningslinier ikke fuldt ud tilgodeser børnenes behov for en smidig skolestart.

Der er dels nogle formelle barrierer mellem børnehaveklassen og de yngste klassetrin, og dels en række uklarheder i udformningen af bestemmelserne.

Som eksempler på sådanne formelle barrierer kan nævnes, at børnehaveklassen ikke kan indgå i en organisatorisk helhed med andre klassetrin, og at bestemmelsen om frikvarterer og lektionslængde ikke er udformet således, at børnehaveklassen følger den øvrige skole.

En alvorlig barriere er endvidere, at børnehaveklassens og de yngste klassers lærere ikke kan »bytte gårde« og lejlighedsvis undervise i hinandens klasser, evt. i et **to-lærer-system**.

Som eksempler på uklarheder kan fremdrages, at forældrene jævnligt skal underrettes om skolens syn på elevernes udbytte af skolegangen. Da udtrykket skolegang andesteds er anvendt i forbindelse med børnehaveklasser kunne man formode, at sådan underretning også gælder børnehaveklassens elever. Men dette er ikke præciseret.

Det er også uklart om »klassens time« gælder børnehaveklassen som en del af indføringen i skolens dagliv.

Alt i alt må det konstateres, at der fortsat savnes et tilfredsstillende regelgrundlag for børnehaveklassens egentlige integration i folkeskolen.

4.2. LÆRERNE

I følge lov om folkeskolens §§ 27-28 varetages undervisningen i børnehaveklasser af småbørnslærere, forskolelærere eller

børnehave- og fritidspædagoger, i 1.-2. klasse af folkeskolelærere, småbørnslærere eller forskolelærere.

Uddannelserne er ikke koordinerede og adskiller sig fra hinanden i mange henseender, bl. a. med hensyn til optagelseskriterier, praktik og fagligt indhold.

Børnehave- og fritidspædagoguddannelsen rummer således ingen discipliner, som fagligt og pædagogisk giver indsigt i undervisningen i dansk og regning i 1.-2. klasse. Det er dog muligt, at man i det speciale, som er henlagt til sidste studieår, vælger at arbejde med emner omkring børnehaveklassen og herunder være i praktik i en sådan. Almindelig øvelsespraktik finder ofte sted i børnehaveklassen.

Læreruddannelsen er således tilrettelagt, at den enkelte studerende har de tre »klasselærerfag«: dansk med skrivning, regning/matematik og kristendomskundskab og tre af fagene formning, musik, legemsøvelser og håndarbejde som obligatorisk, ret kortfattet studiefag, hvor der navnlig ved de sidstnævnte ofte arbejdes en del ud fra 5-8-års barnets situation. Hertil kommer, at man kan vælge pædagogisk speciale A, der omhandler skolestart og begynderundervisning. Ordningen sikrer imidlertid ikke, at alle lærere har grundig viden om de 5-8-årige og indsigt i børnehavepædagogik, selv om de fleste lærere kommer til at undervise i skolens yngste klasser.

De pædagogisk-psykologiske fag har omtrent samme omfang i de to uddannelser, men der er stor forskel på emnevalget. F. eks. er iagttagelse af børn langt mere dominerende i uddannelsen til børnehave- og fritidspædagog end i læreruddannelsen.

Disse forskelle i uddannelsesbaggrund hos dem, der varetager en væsentlig del af opdragelsen af de 5-8-årige, har indflydelse på de forhold, der omtales i de følgende afsnit. Uddannelsesspørgsmålet tages i øvrigt op i udvalgets 2. delbetænkning.

4.3. INDHOLD OG METODE

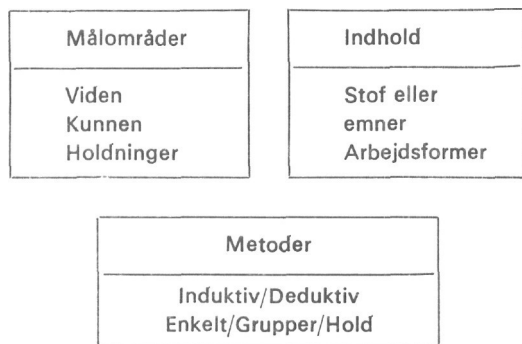
4.3.1. Almene betragtninger

Det er efter udvalgets opfattelse hensigtsmæssigt og nødvendigt at opholde sig ved det pædagogiske indhold og de pædagogiske metoder, der kendetegner eller bør kende-

tegne daginstitutioner, skole, fritidsforanstaltninger og anden opdragelse og undervisning af de 5-8-årige.

Hvis man nemlig undlader dette, vil resultatet blive et oplæg om organisationsmuligheder og samarbejdsmuligheder, der er abstrakt i den forstand, at man ser bort fra, hvad der skabes rammer for, og hvad der samarbejdes om.

Ved indhold forstås det børnene beskæftiger sig med og gør erfaringer med, og med metode forstås den måde pædagogen tilrettelægger aktiviteterne på. Allerede ved denne forklaring ses det imidlertid, at indhold og metode må hænge sammen med endnu et forhold, nemlig det *formål* man har med opdragelsen eller undervisningen.

I det øjeblik man overvejer og vurderer indhold og metode - f. eks. fordi man ønsker at intensivere sin indsats eller at koordinere den med andre - er det uundgåeligt, at man ledes af ideer om, hvad man vil med sin opdragelse eller undervisning.

For folkeskolens vedkommende har man både en lovbestemt overordnet formålsformulering og centralt udformede vejledende læseplaner. Der er mere tradition for at fastlægge, hvad de 7-16-årige skal lære, mens noget tilsvarende ikke gælder for mindre børn. For småbarnets vedkommende vil mange være på vagt overfor indgreb i forældrenes suverænitæt og utilbøjelige til at tænke i retning af indlæring og undervisning, uanset at småbarnet lærer dagen lang og ingen vil mene, at det kan være ligegyldigt, hvad det lærer.

Spørgsmålet om børnehaveklasse og 1.-2. klasse viser disse problemer på særlig tydelig måde, fordi der her er tale om, at to forskel-

lige traditioner støder sammen. Samtidig kan det forventes, at denne tydeliggørelse også fremmer muligheden for at løse problemet. Under alle omstændigheder er det udvalgets opgave at beskæftige sig med netop denne aldersgruppe.

I skolen, herunder også for 1.-2. klasses vedkommende, er der en lang tradition for, at man udover et overordnet, bredt og alment accepteret formål arbejder med en række fag, der hver har deres formål, og man har fastslået indholdet for børnene i fagene på de enkelte klassetrin. Man har med andre ord ordnet indholdet ud fra fagene og trin for trin, og man har præciseret, hvad børnene helst skulle have lært.

I børnehaven har der hidtil været tradition for ikke på samme måde at præcisere formål og indhold, men at tale om at fremme børnenes udvikling ved at give muligheder for forskellige aktiviteter. Hvor en præcisering foretages ordnes indholdet gerne i forskellige »sider« af barnets udvikling: Sanse-motorisk, social, sproglig, intellektuel og musik.

Sammenfattende og forenklet: I skolen tales om *indlæring* og faglige færdigheder og faglig viden; i børnehaven tales om *aktiviteter*, der fremmer udviklingen.

På baggrund af udviklingspsykologiens teorier og forskning skulle det ikke være vanskeligt at forene de to traditioner for så vidt angår begreberne *indlæring* og *aktivitet*. Her skulle det nemlig kunne være et fælles udgangspunkt, at børn i alle aldre (og også voksne) kun lærer, når de er aktive, og at aktivitet medfører indlæring og udvikling.

Det drejer sig med andre ord om at tage de gamle tanker om aktivitetspædagogik, som understøttes af senere forskning, alvorligt. Herved understreges, at aktivitet ikke er ensbetydende med, at den enkelte bevæger sig korporligt, men at den enkelte handler og/eller tænker på interesseret, koncentreret vis.

I forbindelse hermed kan nævnes, at i følge udviklingspsykologen Jean Piaget er aktivitetspædagogik ikke, at barnet skal gøre, hvad det vil, men at det skal ville, hvad det gør, for at der skal blive tale om indlæring og udvikling. Fra hans synspunkt er der altså ikke tale om, at opdrageren skal lade sig lede af barnets umiddelbare ønsker og interesser. Tværtimod skal opdrageren

eller underviseren tilrettelægge situationen således, at barnet bliver aktivt og dermed interesseret.

Medens det således skulle kunne lade sig gøre at forene de to traditioner med hensyn til indlæring og aktivitet, er det imidlertid vanskeligere at forene de to måder at beskrive indhold på, - på den ene side at ordne efter *fag*, på den anden side at ordne efter *udviklingsområder*.

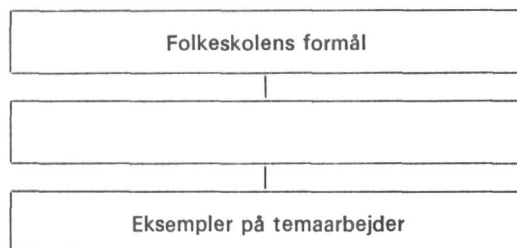
Først kunne man drøfte, om der overhovedet findes andre muligheder.

Den mest nærliggende er her at angive en række eksempler på indhold og begrunde, hvorfor de anses for særlig hensigtsmæssige med hensyn til at opnå det opstillede formål. Sådan kan indholdet karakteriseres for et fag som f. eks. matematik i 8.-10. klasse. Men fremgangsmåden kan også bruges med henblik på en pædagogik, der siger imod noget bredere, mere holdningspræget som f. eks. at nå en bestemt forståelse af samfundet.

Hvis eksemplerne beskrives således, at der konsekvent angives både *hvad* der arbejdes med og *hvordan* der arbejdes, vil der være tale om et kompromis i den forstand, at man både (som i skolen) nævner det faglige eller tværfaglige indhold og (som i børnehaven) nævner den eller de aktiviteter, der foregår.

Dette er hensigtsmæssigt ud fra den betragtning, at såvel i børnehaven som i skolen er enhver beskæftigelse en beskæftigelse med noget, ligesom ethvert indhold eller emne er noget, som er genstand for aktivitet fra barnets side.

Foreløbig konklusion: Det anbefales at beskrive indhold og metode i form af begrundede eksempler på *temaarbejder*, hvor »tema« går på (fagligt) indhold og »arbejde« på aktivitetsformer, som anses for at tjene formålet med opdragelsen/undervisningen.

Som formål vælges folkeskolens formål, og eksemplerne må derfor begrundes i det. Da eksemplerne imidlertid kun viser, hvad der *kan* arbejdes med og hvordan der *kan* arbejdes, må den enkelte pædagog, pædagoggruppe eller skole/institution selv både modificere og supplere. Derfor tænkes den tomme »kasse« at fastlægge områder med hensyn til indhold, samarbejdsformer m. v., som man i løbet af nærmere fastsat periode skal arbejde med.

Som grundlag for udfyldelse af denne »kasse« overvejes i de følgende to afsnit indhold og metode i børnehaveklasse og 1.-2. klasse.

4.3.2. Indhold og metode i børnehaveklassen

Folkeskolelovens § 10 udtaler: »I børnehaveklasser beskæftiges børnene med leg og andre udviklende aktiviteter. Det tilstræbes at gøre børnene fortrolige med skolens daglige liv«, og § 14, stk. 5 fastslår børnehaveklassernes mødetid: »Børnehaveklassernes mødetid er 3 timer daglig inden for sædvanlig skoletid ved skolen«.

I undervisningsvejledning for folkeskolen, hæfte 16, fortolkes ordene om, at børnene skal »beskæftiges med leg og andre udviklingsfremmende aktiviteter«, (at de altså ikke skal undervises), således at der ikke skal opstilles bestemte minimumskrav med hensyn til viden og færdigheder, men at virksomheden skal være målrettet og planlagt. Man peger på, at der også for 1.-2. classes vedkommende gives afkald på at opstille bestemte slutmål, og siger endvidere:

»Børnehaveklassens muligheder for - med udgangspunkt i børnenes aktiviteter - at fremme deres personlige forudsætninger for at drage nytte af skolens tilbud vil i øvrigt afhænge af:

- 1) At børnene får lejlighed til at udtrykke sig om alt, hvad der optager dem, med henblik på at udvikle deres evne til at meddele sig såvel om deres indtryk af omverdenen som om deres følelser og fantasier.
- 2) At børnene får sådanne erfaringer om skolen, at deres holdning til den bliver tillidsfuld og tryk.

- 3) At børnene får sådanne erfaringer af samværet med lærere og kammerater og af deltagelse i aktiviteterne, at deres selvtilid og følelse af eget værd styrkes.
- 4) At børnene får sådanne erfaringer af samværet med hinanden, at de lærer selv at løse indbyrdes konflikter og at samarbejde med andre, samt at være både ydende og modtagende i fællesskabet.
- 5) At børnene får lejlighed til at opleve opgavesituationer og indlæring på en måde, der bevarer deres spontane nysgerrighed og lyst til at lære, dvs. i takt med deres udvikling og uden bestemte krav om bestemte præstationer.

De anførte punkter anses for væsentlige med hensyn til den i forrige afsnit omtalte »kasse«.

Vejledningens hovedafsnit rummer nogle generelle overvejelser over aktiviteter samt nogle eksempler, dels med hensyn til samværsformen og aktiviteternes udviling i løbet af børnehaveklassen, dels med hensyn til forskellige emnearbejder.

Det nyttige ved begrebet »emnearbejde« er, at det er toledet, således at *emne* går på indhold og *arbejde* på aktivitet.

Herved fremhæves, at man ikke kan opbygge en undervisning alene ud fra en række aktiviteter, for i det øjeblik et barn eller en gruppe børn er engageret i f. eks. sanse-motoriske eller sproglige aktiviteter, beskæftiger de sig også med *noget* - og det kan ikke være ligegyldigt, hvad de er aktive om.

På den anden side fremhæves også, at man - i hvert fald på disse alderstrin - ikke blot kan fremsætte et indhold i form af en række emner, men at pædagogen konsekvent også må »tænke i« aktiviteter.

Det u hensigtsmæssige ved »emnearbejde« er, at det efterhånden er blevet praksis at opfatte det som et spørgsmål om i perioder at beskæftige sig med »store« emner som f.eks. »trafik«, »Grønland« eller »forurening«; man er så tilbøjelig til at være tilfreds, når blot et sådant emnearbejde etableres af og til, og man undlader nærmere at overveje dets forhold til mål og midler i det daglige arbejde.

Efter udvalgets opfattelse må man snarere tale om, at *alt* hvad børnene foretager sig, er

»emnearbejde« i den forstand, at det er aktiviteter, og aktiviteter, der »handler om« noget. Dette kræver, at man får et begrebsapparat til nærmere at beskrive og kommunikere om *begge* de to sider af sagen, det emnemæssige og det aktivitetsmæssige. Udvalget foreslår som tidligere nævnt, at man indfører et nyt ord, *temaarbejde*, således at »emnearbejde« fortsat kan betyde periodevis beskæftigelse med »store« emner, der kan skabe sammenhæng mellem de løbende temaarbejder.

Et fælles træk ved eksemplerne både i vejledningen og i andre redegørelser og rapporter er, at man tager udgangspunkt i oplevelser, der er fælles for børnene i den pågældende gruppe, hvad enten de opstår spontant eller etableres ved lærernes foranstaltning. Endvidere er aktiviteterne omkring det pågældende tema sædvanligvis stærkt varierende, idet de spænder fra klasseaktiviteter over forskellige former for gruppearbejde til individuelt arbejde.

I undervisningslæren skelnes sædvanligvis mellem mål, indhold og midler for de forskellige fag, og indholdet dækker dels »stof« eller emner, dels arbejdsform eller aktiviteter, så her er der overensstemmelse, omend det i praksis ofte bliver sådan, at i nogle fag har det emnemæssige overvægt, i andre fag (praktiske fag og færdighedsfag) det aktivitetsmæssige.

Det fremhæves ofte, at børnehaven og børnehaveklassen skal fremme børnenes sociale udvikling. Derfor kunne det måske befrygtes, at man ved at fremhæve *tema* og *arbejdsform* kan overse det holdningsmæssige og indlæringen af omgangsformer o. 1

Det er her udvalgets opfattelse, at det *ikke* er hensigtsmæssigt at opstille en række punkter, som indholdsmæssigt alene vedrører erhvervelse af holdninger til f. eks. samarbejde, men at det i stedet bør fremhæves, at »arbejde« i »temaarbejde« altid omfatter sociale aktiviteter. Samtidig med at barnet arbejder med et emne, lærer det noget om, hvordan man arbejder og lærer på forskellige måder, hvordan man forholder sig i klassen, og om forskellige samarbejdsformer. Derfor skal disse varieres.

Erfaringer med og holdninger til forskellige former for samarbejde bør endvidere indgå i den i afsnit 4.3.1. omtalte tomme »kasse«.

4.3.3. Indhold og metode i 1. og 2. klasse

Folkeskolelovens § 4, stk. 1 siger:

»Undervisningen i den 9-årige grundskole omfatter for alle elever:

- 1) dansk, regning/matematik og idræt på alle klassetrin,
- 2) kristendomskundskab på alle klassetrin undtagen 7. eller 8. klassetrin,
- 3) formning og musik på 1.-5. klassetrin,
- 4) historie, geografi og biologi på 3.-7. klassetrin og samtidsorientering på 8. og 9. klassetrin,
- 5) håndarbejde, sløjd og hjemkundskab på henholdsvis 4., 5. og 6. klassetrin,
- 6) engelsk på 5.-9. klassetrin og
- 7) fysik/kemi på 7.-9. klassetrin.«

I § 4, stk. 3 nævnes: »Undervisningen i dansk, regning/matematik, idræt, formning og musik kan tilrettelægges som ikke-fagdelte undervisning på 1. og 2. klassetrin«.

1 § 16, stk. 1 tales om undervisningsplaner: »For hver skole udarbejdes en undervisningsplan, der skal indeholde bestemmelser om følgende:

- 1) Undervisningens ordning på hvert klassetrin, jfr. §§ 4 og 6-9, herunder timetallet for de enkelte fag eller faggrupper (timefordelingsplanen).
- 2) Undervisningens indhold i de enkelte fag, faggrupper og emner, angivet ved centrale kundskabs- og færdighedsområder eller belyst ved eksempler (læseplaner).
- 3) Det samlede ugentlige timetal på hvert klassetrin, jfr. § 14, stk. 1, og for specialundervisning efter § 3, stk. 2.
- 4) Ferieplanen, jfr. § 13.«

§ 23, stk. 1-3 omtaler klassetimerne:
Stk. 1. »Hver skole skal omfatte mindst 3 sammenhængende klassetrin med samme skoledistrikt. Børnehaveklasser betragtes herved som yngste klassetrin. Skoler for de 3 eller 4 yngste klassetrin kan henlægges under en anden skoles ledelse, medmindre børnetallet overstiger 100.

Stk. 2. Skolerne deles i klasser efter antallet af elever, jfr. § 15, stk. 1. En klasse kan om nødvendigt omfatte flere klassetrin inden for 1.-6. klassetrin. Desuden kan undervisning i henhold til § 4, stk. 4,

og § 9 samt i idræt være fælles for elever fra flere klassetrin.

Stk. 3. Ved fordelingen af børn i 1. klasser i kommunens skoler skal det tilstræbes, at den enkelte klasse kan bevares samlet på de følgende klassetrin i grundskolen. Der kan ikke foretages ny klassedeling på grundlag af valget af kurser og fag efter § 11, stk. 3«.

De anførte formuleringer fra lov om folkeskolen af juni 1975 adskiller sig umiddelbart meget fra, hvad der i § 10 udtrykkes om børnehaveklassen, især ved at der her tales om fag og om time- og læseplaner. Dog åbnes der mulighed for en ikke-fagdelte undervisning, ligesom der kan være tale om fælles undervisning af børn fra flere trin inden for 1.-6. klassetrin.

Undervisningsvejledningen vedrørende 1.-2. klasse blev til som resultat af overvejelser, der især drejer sig om muligheden af at gennemføre en ikke-fagdelte undervisning i de første skoleår, hvilket bl. a. skulle give større overensstemmelse med arbejdet i børnehaveklassen. Vejledningen konkluderer bl. a., at »fagintegration« ofte misforstås og er vanskelig at gennemføre, samt at det under alle omstændigheder er nødvendigt at tale om forskellige grader af ikke-fagdelte undervisning (afsnit 3.3.).

F. eks. er der forskel på at bruge læsning eller regning i forbindelse med et geografisk emne og at belyse en tekst både litterært og historisk. I de første skoleår er der i praksis ofte kun tale om, at man sætter sig ud over opdelingen i skematimer og lægger stor vægt på »emnearbejde«, jfr. forrige afsnit.

Det gælder i øvrigt en del nyere udviklingsarbejder i faget dansk, at de er præget af, hvad der her kaldes temaarbejder: Man tager udgangspunkt i fælles oplevelser og tilrettelægger arbejdet således, at børnene i stigende grad får brug for og herved lærer at læse og skrive. Senere også med temaer, som direkte omhandler tekst, sætning, ord og bogstav/lyd.

Den ikke-fagdelte karakter opretholdes ofte ved, at der i kortere perioder er et samlet emne fra f. eks. tidsorientering, historie eller biologi.

Denne undervisningsform er, som det også er vanligt i børnehaveklassen, meget præget af smågruppevirksomhed, og adskiller sig fra den form for danskundervisning,

hvor en væsentlig del af tiden benyttes til individuelt arbejde med eventuelt selvkontrol-lerende materiale.

Sidstnævnte arbejdsform er der en særlig stærk tradition for inden for faget regning og matematik. Det individuelle arbejde synes i vid udstrækning opretholdt, hvor man indholdsmæssigt er gået over til »den nye matematik«, måske fordi der foreligger et rigt udvalg af lærebogssystemer med hæfter til individuel opgaveløsning.

Lærerne tilskyndes til at hjælpe børnene med at løse de mange opgaver og føler, at der ikke er tid til andre aktiviteter. Resultatet er, at man nok individualiserer med hensyn til tempo og sværhedsgrad, men ikke med hensyn til arbejdsform og metode.

Det er imidlertid givet, at det netop i matematik er muligt at beskrive de aktiviteter, hvormed barnet beskæftiger sig med emnerne meget nøje. F. eks. bliver emnet subtraktion i nogle tilfælde knyttet til ganske bestemte handlinger som at gå til venstre på en tallinie. Aktiviteterne kan varieres meget, dels med hensyn til om de er individuelle eller gruppevis, dels med hensyn til om der handles med ting der tæller, flyttes eller ordnes, eller om der er tale om »papir- og bly-antaktiviteter«.

Endelig er det givetvis også muligt i dette fag at bygge på temaarbejde, der tager udgangspunkt i fælles oplevelser som f. eks. konkrete opmålingsopgaver eller kategorisering af ting i omverdenen. I jo højere grad dette er tilfældet, desto mere sammenhæng kan der blive med danskundervisningen.

Disse bemærkninger om temaarbejde med udgangspunkt i fælles, konkrete situationer skal ikke opfattes som en afvisning af nødvendigheden af at øve læse-, skrive- og regnefærdigheder. Men det er udvalgets opfattelse, at dette bedst sker i en sammenhæng, der er præget af temaarbejde.

Tilsvarende skal omtalen af fælles oplevelser og samarbejde ikke opfattes som stridende imod, at børnene i perioder arbejder individuelt, således at læreren kan udfordre den enkelte med hensyn til såvel emne som aktivitetsform.

4.4. SAMARBEJDE MELLEM BØRNEHAVEKLASSE OG 1.-2. KLASSE

Udvalget har søgt at få et indtryk af igangværende samarbejde mellem børnehave-

klasse og 1.-2. klasse. Det viser sig, at mange pædagoger anser samarbejde i indskolingsårene for at være af stor værdi og en forudsætning for at kunne skabe den kontinuitet, som er nødvendig, hvis indskolings- og overgangsproblemerne skal mindskes. Det indsamlede materiale viser, at bestræbelserne især går i retning af de i vejledningerne for henholdsvis børnehaveklassen og 1.-2. klasse udtrykte muligheder:

»Den ønskede kontinuitet (børnehaveklasse og begynderundervisning) opnås ikke ved blot at undlade fagdeling, men forudsætter et udstrakt samarbejde mellem en skoles børnehaveklasseledere og lærerne i begynderklasserne. Dette samarbejde må etableres dels med henblik på information om og støtte til den enkelte elev, dels med henblik på gensidig information om arbejdsformer, holdninger og forventninger til arbejdets art og omfang i de respektive klasser. Følgende forslag til indskolingsforløb, som ligeledes er optaget i læseplansudvalgets vejledning er for arbejdet i børnehaveklasser og 1.-2. klasse, kan gennemføres under den nuværende struktur.

- 1) De lærere, der skal starte med en 1. klasse, besøger den tilsvarende børnehaveklasse (de nærliggende børnehaver) i de sidste måneder af skoleåret, når det ud fra skematekniske hensyn er muligt.
- 2) Børnehaveklassen starter nogle dage senere end 1. klasse. Lærerne og børnehaveklasselederen forbereder børnenes modtagelse (dvs. evt. i kursus sammen). Begge arbejder sammen i 1. klasse indtil børnehaveklassen starter.
- 3) Ved en skemalægning, der både med hensyn til mødetidspunkter og lokaleplacering tilgodeser ønsker om et nært samarbejde mellem børnehaveklassen og skolens 1. og 2. klasse åbnes der mulighed for individuel hensyntagen, således at enkelte elever fra børnehaveklassen periodisk kan få tilbud om systematisk undervisning sammen med elever fra 1. eller 2. klasse, ligesom enkelte elever fra 1. eller 2. klasse periodisk kan beskæftiges med børnehaveklasseaktiviteter.
- 4) I slutningen af skoleåret arrangeres

der besøg, hvor børnehaveklassens elever får lejlighed til at deltage i arbejdet i 1. klasse i nogle timer (dage).

- 5) Der organiseres arrangementer, f. eks. udflugter eller fester fælles for børnehaven/børnehaveklassen, evt. sammen med forældrene.
- 6) Der arrangeres lærerkonferencer mellem afleverende børnehaveklasseledere /børnehavepædagoger og modtagende lærere«.

Selv om disse muligheder udnyttes, resterer der uløste problemer af organisatorisk, indholdsmæssig og metodisk art.

Af det indsamlede materiale fremgår, at samarbejde især har udviklet sig og er lykkedes på det organisatoriske område. Samarbejdet har oftest karakter af gensidige besøg, fælles arrangementer i form af fester, featureuger og fællesskab om dramatik, formning m. v. Der er kun få eksempler på samarbejde, der angår indhold og metode, selv om mange udtrykker ønske herom og anser det for en nødvendighed, hvis der reelt skal være tale om kontinuitet i indskolingen. Børnehaveklassen er altså endnu ikke blevet det integrerede led i indskolingen, som man kunne ønske sig.

I det følgende vil der blive peget på en række forhold af både praktisk og pædagogisk art, som er medvirkende til, at der på trods af de nye vejledninger beklageligvis stadig er et klart skel mellem børnehaveklassen og 1.-2. klasse, ligesom der gives forslag til, hvor man kan sætte ind.

4.4.1. Koordination af indhold og metode

Læseplaner: Børnehaveklassen indtager en særstilling i forhold til skolens øvrige klasser med hensyn til bestemmelser om udformning af læseplaner, jfr. folkeskolelovens § 16, stk. 2. Der er skrevet undervisningsvejledning for børnehaveklassen, men der stilles ikke krav om udformning af læseplaner. For 1.-2. klasses vedkommende foreligger der vejledende læseplaner, som beskriver mål, indhold og metode og desuden en vejledning der behandler spørgsmål om en ikke-opdelt begynderundervisning. Samtidig kan traditioner i børnehave og skole fremtræde som modsætningsforhold, der i høj grad medvirker til, at det forekommer pædagogerne i indskolingsområdet vanskeligt at

finde et fælles arbejdsgrundlag. Forskellig opfattelse af begrebet »at lære« betyder, at folkeskolelærerne ikke har haft tilstrækkelig forståelse for, at der foregår et arbejde i børnehaveklassen og børnehaven, som indlæringsmæssigt er af væsentlig betydning for arbejdet i 1.-2. klasse. Ligeledes har børnehaveklasselærere ofte en mangelfuld forståelse af skolens fag og arbejdsmetoder. Forældresynspunkter støtter ofte denne skelnen mellem indhold og metode i henholdsvis børnehaveklasse og 1.-2. klasse, idet de i børnehaveklassen udtrykker tilfredshed med, at børnene trives, mens de i 1.-2. klasse primært forventer, at børnene skal »lære noget«.

Det må tilstræbes, at alle skel af såvel praktisk som pædagogisk art mellem børnehaveklassen og 1.-2. klasse slettes, sådan at børnehaveklassen bliver et integreret led i begynderundervisningen. For at noget sådan kan lykkes, er det vigtigt, at der sker en koordinering af indhold og metode. Udvalget foreslår, at der udformes fælles læseplaner for hele indskolingsforløbet med nærmere præcisering af temaarbejder og færdigheder som beskrevet i det foregående. Det har vist sig, at det kan være vanskeligt at udnytte de i folkeskoleloven § 4, stk. 3 udtrykte muligheder for ikke-fagdelt undervisning, dels på grund af manglende forslag fra centralt hold, dels på grund af uvilje mod brud med traditioner. Netop denne § må tillægges stor vægt, idet den giver mulighed for større sammenhæng vedrørende indhold og metode mellem børnehaveklassen og 1.-2. klasse. Man har allerede nogle steder i landet forsøgt sig med ikke-fagdelt undervisning i skolens begynderklasser og med udformning af fælles læseplaner. Fælles læseplaner kan udformes såvel fagdelt som ikke-fagdelt.

Time- og fagfordeling: Skolen har tradition for at opdele dagen i timer og fag, mens børnehavepædagogerne tager udgangspunkt i aktiviteter og indhold. Idet der ikke undervises i fag i børnehaveklassen, har man her haft frie hænder med hensyn til strukturering af dagen på en måde, som er langt mere fleksibel og i større overensstemmelse med barnets behov, end det er tilfældet i 1.-2. klasse. Opdelingen i timer og fag kan betyde, at børnene på pædagogisk uhensigtsmæssig måde skal omstille sig flere gange i løbet af en dag både med hensyn til skif-

tende voksenkontakter, indhold, metode og holdninger. Sidenhen sikrer klasselærerpri-ncippet i nogen grad personkontakt, men fag-opdelingen og skemalægningen kan afsted-komme, at barnet i praksis kan få flere forskellige lærere i fag med ringe timetal. Det lærerskift, der finder sted ved overgangen til 1. klasse, forværrer dette forhold, idet bar-net forlader en voksen, som det har opnået nær kontakt med, og nu kan risikere hyppigt skiftende voksenkontakter.

Hvis arbejdet i 1.-2. klasse i højere grad får præg af temaarbejde som foreslået i kapi-tel 4.3.1., er der mulighed for en omstruktur-ering af både time- og fagplan. Dagen kunne i stedet opdeles i moduler med skif-tende aktiviteter. Modulernes længde kunne være fleksibel, afhængig af indhold, aktivi-terernes art samt antallet af lærere. På den måde kan man undgå den for de yngste ele-ver uheldige ordning, at der skiftes aktivitet, fagområde og lærere hvert 45. minut, og da-gens virksomhed kunne få et roligt, glidende forløb.

I samme forbindelse peges på, at en an-vendelse af lærerressourceforbruget af mere fleksibel karakter bør beskrives i forbindelse med udarbejdelse af de foreslåede læsepla-ner. Fællestimer og storrumslektioner kan formentlig frigøre lærertimer, og et snævert samarbejde med få lærere om børnene kan gøre det muligt at skabe små og store hold-størrelser. Dette kan give bedre muligheder end en traditionel deletimeordning, men kræver et større samarbejde og en årsplan-lægning.

Lærerne: I vejledningerne er der givet flere forslag til samarbejde mellem børnehav-eklasselederen og den kommende 1. klasse-lærer, som kan medvirke til, at der bliver kontinuitet i barnets hverdag i skolen. Der stilles imidlertid ingen krav herom. En lærer kan i praksis overtage en 1. klasse uden at vide noget om, hvad der er foregået i børne-haveklassen. Dette viser sig ofte at være til-fældet, af og til fordi den overtagende lærer af principielle grunde ikke ønsker at vide noget, og måske tillige heller ikke anser det, barnet har beskæftiget sig med, for relevant. Det kan også være, at undervisningen i de yngste klasser varetages af lærere, der ikke har tilstrækkelig erfaring eller uddannelse til netop denne vanskelige opgave. Klasse- og enelærerprincippet medvirker til, at indvun-

det ekspertise vedrørende begynderundervis-ning går tabt, idet lærerne fortsætter med klassen op gennem skoleforløbet. Det bety-der også, at børnehaveklasselederen hvert år skal samarbejde med nye lærere, og at denne kan opleve sine bestræbelser som »spildte« eller oversete.

Det må anses for væsentligt, at det enkelte barn sikres en nærmere kontakt med færre lærere, og at børnehaveklassens lærer og børn sikres kontakt med skolens øvrige småbørnsklasser. To-lærerordningen ser ud til at afhjælpe visse mangler og er anvendt flere steder. Men mange steder bliver der lagt hindringer i vejen for en sådan samar-bejdsmulighed mellem lærere i henholdsvis børnehaveklassen og 1.-2. klasse begrundet i lovens §§ 27 og 28. Udvalget foreslår, at der åbnes mulighed for at praktisere to-lærer-ordningen sådan, at børnehaveklasselede-ren fungerer som støttelærer i arbejdet i 1.-2. klasse, og 1. klasselæreren i børnehav-eklassens arbejde. Dette vil kunne give mange åbenlyse fordele. Børnene mister ikke den voksenkontakt, som blev etableret i bør-nehaveklassen. De to pædagoggrupper vil kunne opnå en virkelig indsigt i hinandens arbejdsområder og metoder, der igen vil kunne få stor værdi ved udformning af fæl-les læseplaner og betyde vigtige forudsætning-er for at sikre kontinuitet i arbejdet. De to pædagoggruppers forskellige uddannelse og tradition vil i samarbejdet betyde gensidig påvirkning og sandsynlighed for mere nuan-ceret undervisning.

En sådan løsning ville oplagt kunne an-vendes, hvor en børnehaveklasse deles efter § 15, stk. 3. Udvalget må udtale beklagelse af, at der ikke allerede er skabt mulighed herfor i cirkulære af 27. februar 1976 og forstår, at baggrunden er, at der ikke er lov-hjemmel for et lærersamarbejde af denne art. Udvalget må stærkt anbefale, at en sådan lovhjemmel etableres.

Efter § 15, stk. 3, må børnetallet ikke overstige 22, medmindre klassen deles i to grupper med hver højst 14 børn. Der er her-ved åbnet mulighed for at danne 1. klasse med 23-28 elever, der alle har gået i samme børnehaveklasse. Det forudsættes herved, at der stilles den fornødne kvalificerede med-hjælp til rådighed til at beskæftige børnene i de to grupper, eller at der indføres deletimer i det omfang, der er behov for det.

Udvalget peger på, at det ikke altid er hensigtsmæssigt at videreføre børnehaveklasser samlet, idet der kan opstå sociale skævheder i og mellem klasser ved denne ordning.

Til indskolingsprocessen hører oprettelse af socialt velfungerende grupper, og det kan være hensigtsmæssigt at dele en børnehaveklasse og sætte børnene sammen med andre, der først starter i skolen i 1. klasse.

Ved dannelsen af børnehaveklasser med større elevtal end 22 bør der derfor tages hensyn til, om skolen det følgende år får samme antal 1. klasser eller flere, og om antallet af timer, der tillægges børnehaveklasserne svarer til det antal, der skulle anvendes, hvis man har samme antal børnehaveklasser som 1. klasser. Nedenfor angives eksempler på organisationsformer efter § 15, stk. 3.

Eksempel 1: Årgangstallet i skoledistriktet: 60 elever.
 Tilmeldt til børnehaveklasse: 80% = 48 elever.
 Klassedannelse: 1. klasse: 3 klasser.
 Børnehaveklasser: 2 klasser,
 1 med 20 elever,
 1 med 28 elever, der deles i 2 hold à 14.
 Lærertimeforbrug: 45 timer i børnehaveklasse.

Eksempel 2: Årgangstal i skoledistriktet: 48 elever. Tilmeldt til børnehaveklasse: 100% 48 elever.
 Klassedannelse: 1. klasse: 2 klasser.
 Børnehaveklasser: 2 klasser à 24.
 I dette tilfælde bør begge klasser tillægges 8 timer med 2 pædagoger.

Lærerbetjening

<i>Hold 1</i>	1	1	1	1	1	
	2	1	2	1	2	
	2	2	2	2	2	forbrug 46 lærertimer
<i>Hold 2</i>	2	2	2	2	2	
	2	2	1	2	1	
	1	1	1	1	1	

Eksempel 3: Årgangstal: 26.
 Tilmeldte til børnehaveklasse: 26.
 Klassedannelser: 1. klasse 1
 Børnehaveklasse 1

Til denne klasse bør tillægges 25 lærertimer, enten ved at klassen deles 2 timer daglig med 2 pædagoger, eller at 1 pædagog betjener klassen med forskudt mødetid for børnene.

<i>m</i>	<i>t</i>	<i>o</i>	<i>t</i>	<i>f</i>
1/2	1/2	1/2	1/2	1/2
1/2	1/2	1/2	1/2	1/2
1	1	1	1	1
1/2	1/2	1/2	1/2	1/2
1/2	1/2	1/2	1/2	1/2

Udvalget peger på, at medhjælpere bør opfylde de i lovens § 28 nævnte uddannelseskrav eller have en sådan uddannelse, at de kan ansættes som lærere eller faglærere i folkeskolen.

Det bør ved ansættelse tilstræbes, at med-

hjælp ansættes med mindst 15 ugentlige timer og med samlet arbejdstid.

Arbejdet i en børnehaveklasse er hyppigt struktureret på en anden måde end i en skoleklasse, og det er ikke muligt at fastslå ved hvilke aktiviteter, der kan være 1 lærer, og

ved hvilke der bør være 2, men arbejdsplanen bør tilrettelægges, så aktiviteterne og lærerbetjening passer sammen.

Børnehaveklasselederen er fortsat klasselærer og leder af det samlede arbejde med børnene, dvs. ansvarlig over for skolelederen og forældre, ligesom timerreduktion vedrørende tilrettelæggelse, oprydning m. v. kun kan tillægges børnehaveklasselederen.

Lokaler og materialer: Børnehaveklassen udgør som oftest et specielt miljø, hvis indretning kun i ringe grad svarer til skolens øvrige lokaler. Dette er igen en følge af de tidligere omtalte forskellige traditioner. Overgangen til det i mange tilfælde sparsomt indrettede 1. klasse lokale kan være meget brat, især på skoler, hvor børnehaveklassen tilmed ligger isoleret fra skolens øvrige lokaler. Dette forhold viser tydeligt, hvor store forskelle der er i opfattelsen af børnehaveklassens og 1.-2. klasses opgave. På intet andet tidspunkt i skoleforløbet udsættes barnet for så stor en omvæltning. Dette er paradoksalt, da de omtalte årgange i højere grad end nogen andre gerne skulle udgøre en enhed med glidende overgange. De 5-8-årige har i vid udstrækning behov for de samme materialer, idet de handler og opererer på samme måde. Samarbejdet om materialer kan medvirke til at skabe en glidende overgang og sikre kontinuitet i indlæringen. Fælles udnyttelse af materialer vanskeliggøres ofte af manglende hensyntagen til placering af de yngste klasser. Dels bliver børnehaveklassen, som allerede nævnt, ofte isoleret fra skolens begynderklasser, dels må 1.-2. klasse i mange tilfælde anvende samme lokaler med forskudt mødetid. Det må her fremhæves, at netop skolens yngste klasser har størst behov for plads til fysisk aktivitet og konkrete materialer.

Dette behov har man de fleste steder tilgodeset for børnehaveklassens vedkommende, men sjældnere for 1.-2. klasse.

Koordinering af miljøindretning og materialekøb kan medvirke til at skabe kontinuitet i indskolingsårene. Fælles læseplaner og samarbejde om indhold og metode vil betyde, at man i vid udstrækning kan gøre brug af fælles indkøb. Det vil kunne betyde større og varierede undervisningstilbud, som især vil kunne blive til gavn for 1. og 2. klasserne, som ofte er mangelfuldt udrustede med hensyn til konkret indlæringsmateriale

og vil kunne give en kvalitativ forbedring inden for de eksisterende økonomiske rammer.

4.4.2. Organisatorisk samarbejde

Udvalget finder, at det i nogle tilfælde kan være u hensigtsmæssigt at lade børnehaveklassen fortsætte udelt i 1. klasse. For en udelt fortsættelse taler, at de sociale mønstre er dannet og at evt. hjemmebørn let optages. Imod en udelt fortsættelse taler, at en social skævhed ofte vil videreføres, jfr. Socialforskningsinstituttets undersøgelse, kapitel 4.6.

Samarbejde og kontinuitet vanskeliggøres på mange skoler af det store elev- og lærerantal. Lærerne er ikke fortrolige med hinandens undervisning og kan derfor ikke finde sammen i det pædagogiske arbejde.

Samarbejde mellem børnehaveklassen og 1.-2. klasse er mest udviklet på åben-plan skoler, der dog på ingen måde hverken er en forudsætning eller en garanti for samarbejde. Koordinering af indhold, metode og materialer er som allerede omtalt også af væsentlig betydning.

Men der kan også rent organisatorisk skabes bedre muligheder for samarbejde. Brud i miljø- og personkontakt kan afhjælpes ved en opdeling af skolen i mindre enheder, således som det er praktiseret flere steder.

Denne opdeling kan ske såvel vandret som lodret. Ved lodret opdeling forstås, at en klasserække 0-10. klasse udgør en enhed. Ved vandret opdeling forstås, at flere klasserækker inden for et afgrænset antal årgange udgør en enhed, f. eks. en småbørnsenhed, en mellemklasseenhed og en ældsteklasseenhed.

Udvalget må lægge vægt på, at der ved valg af sådanne organisationsformer tages hensyn til skolebegynderes særlige behov for et begrænset, overskueligt miljø, hvor få voksne har kontakten i en stor del af undervisningstiden, ligesom man peger på det ønskelige i, at de erfaringer, som lærere i begynderklasserne gør, ikke tabes ved, at der er for lang tid imellem, at en lærer starter i en 1. klasse.

Opdelingen betyder rent praktisk, at lærerkollegiet kan opdeles i mindre enheder, hvor der er større mulighed for samarbejde.

Udvalget anbefaler, at der ved fremtidig skoleprojektering tages hensyn til disse synspunkter.

4.5. INDSKOLINGSKLASSERNES YDRE RAMMER

Ud fra det foranomtalte om sammenhænge i barnets situation har udvalget interesseret sig for det ydre miljø og har der konstateret, at de fleste steder er der stor forskel på de ydre rammer for børnehaveklasser og skolernes yngste klasser, ligesom der kun få steder har kunnet indrettes fysisk sammenhæng mellem børnehaveklasse og øvrige begynderklasser.

Dette hænger bl. a. sammen med de betingelser, hvorunder børnehaveklasser blev oprettet, nemlig under § 21 i folkeskoleloven som forsøgsklasser og dermed under betingelse af, at lokalesituationen for de undervisningspligtige elever ikke måtte forringes, dvs. normalklasser og eksisterende faglokaler har i ringe grad kunnet indgå i overvejelserne, når der skulle skaffes plads til en eller flere børnehaveklasser. De kommunale skolemyndigheder har derfor måtte finde andre udveje, og det billede, der tegner sig rundt om, er da også meget broget.

Sekundære rum i skolen som f. eks. nedlagte bespisningslokaler og oplagsrum, nedlagte tjenesteboliger, pavilloner eller villaer i skolens nærhed danner mange steder rammen omkring børnehaveklasserne.

Den udfordring, der har ligget i at måtte indrette børnehaveklasser i utraditionelle rammer i skolesammenhænge har betydet, at man mange steder finder meget spændende og pædagogisk velegnede løsninger for børnehaveklasser. Mens 1. og 2. klasserne generelt har samme lokalemæssige vilkår som skolens øvrige klasser, hvilket bl. a. kan betyde, at lokalerne ikke specielt er indrettet til småbørnsundervisning. Hvis skolen er overbelagt kan det betyde, at flere klasser deler samme lokale, eller at klasserne er vandreklasser. Dette vil i almindelighed sige, at det pædagogisk stimulerende miljø, der kendetegner mange børnehaveklassers indretning, ikke findes for de børn, der går i 1. og 2. klasse. En forbliven i samme lokale i de første skoleår må anbefales.

Generelt kan konstateres, at uanset den store forskellighed i ydre rammer har børnehaveklasser større areal til rådighed pr. barn

end den typiske 1. klasse. Indretningsmæssigt er der taget mere vidtgående hensyn til de pædagogiske synspunkter for småbørnsundervisningen i børnehaveklasselokaler end i lokaler til øvrige begynderklasser. Udstyrmæssigt ligger de fleste børnehaveklasser over eller på samme niveau, hvad angår materialer til indendørs beskæftigelse som børnehaverne i samme kommune, mens der få steder findes specielt indrettede børnehaveklasselegepladser, der svarer til børnehavernes.

Når det er således, kan det skyldes flere ting, bl. a. at den faglige ekspertise, som kommunerne har søgt bistand hos ved indretning af børnehaveklasser, har været personer, som i deres uddannelse har beskæftiget sig med indretning af lokaler til disse aldersklasser, og at børnehaveklasselederen i kraft af, at hun normalt har samme lokale år efter år, har mulighed for at søge det indrettede hensigtsmæssigt efter den pædagogik, der drives.

Interessen for indretning af normalrum i skolen synes at være mindre intens. Det hænger efter udvalgets opfattelse sammen med, at den enkelte lærer arbejder i det samme rum på »timebasis«, at hjemmeklasserprincippet ikke er gennemført, og at arbejdsformen ofte er traditionel. Derfor indrettes disse rum ret anonymt. Det bør også tilføjes, at man i læreruddannelsen kun perifert beskæftiger sig med skoleindretning/normalrumsindretning.

I undervisningsministeriets publikation »Projekteringsgrundlag for folkeskolen« (1973), som må forventes at få indflydelse på fremtidigt skolebyggeri, inddrages børnehaveklasser i lokaleprogrammer og i arealdimensionering, hefte 1, side 23 ff, ligesom funktionsbeskrivelsen for indretning af hjemmeområder til de yngste klassetrin, side 11 ff, ikke skelner mellem børnehaveklasser og 1.-3. klasse.

»Da disse klasser omfatter indskolingsfasen, må der lægges afgørende vægt på at skabe et trygt miljø, som kan medvirke til at gøre eleverne fortrolige med skoletilværelsen, ligesom der må skabes gode muligheder for at placere børnene, såvel i situationer, hvor styrede aktiviteter dominerer, som i situationer, hvor spontane aktiviteter kan finde sted.

Det er endvidere praktisk, at hjemme-

arealerne udformes således, at der er mulighed for en hel eller delvis sammenlægning indbyrdes og med fællesarealet. Herved kan der både etableres en rimelig grad af koncentration om undervisningsarbejdet og et fællesareal af passende størrelse.

Det er ønskeligt, at der i forbindelse med hjemmeareal findes opholds-, hvile- og rekreationsmuligheder.

Eleverne bør have mulighed for at kunne tilbringe pauser og fritid alene eller i grupper, ligesom det skal være muligt for dem at læse, dyrke hobby, indtage mad og forfriskninger.

Der er grund til at forvente, at de synspunkter, udvalget foreslår tilgodeset, vil blive imødekommet ved nybyggeri. Udvalget må endvidere henlede opmærksomheden på de muligheder, der findes ved ældre skoler, f. eks. ved den årlige lokalefordelingsplan, hvor der kan være muligheder for at tilgodebegynderklasserne, således at de får fast hjemlokale og således, at de får hjemlokaler i nærheden af hinanden.

Endvidere er udvalget bekendt med eksempler, hvor mindre lokalerokeringer og/eller mindre ombygninger med meget ringe investeringer har gjort det muligt at skabe forbedret miljø og samarbejdsmuligheder. En børnehaveklasse kræver plads, men en hensigtsmæssig indretning på et begrænset areal kan også give tilfredsstillende løsninger.

4.6. UNDERVISNINGS-, SAMVÆRS- OG SAMARBEJDSFORMER

En hovedkonklusion af de foranstående afsnit er, at der må skabes mulighed for hensigtsmæssig og sammenhængende undervisnings-, samværs- og samarbejdsformer for de 5-8-årige i børnehaveklasse og 1.-2. klasse.

Det sammensatte udtryk i overskriften er en tilkendegivelse af, at begrebet »undervisning« bør opfattes mindre snævert, således at ethvert meningsfyldt samvær forstås som undervisning i den forstand, at barnet lærer om ting og mennesker, om sine egne muligheder, og om hvordan man lærer og samarbejder.

Der består et skel mellem børnehaveklassen og 1.-2. klasse på flere områder. Der er i det foregående peget på forhold angående *læseplaner, time- og fagfordeling, lærerne,*

lokaler og materialer samt organisation, som virker hindrende for en hensigtsmæssig kontinuitet i indskolingsårene.

Disse hindringer kan ofte begrundes i tradition og fastlåste tolkninger af love og vejledninger. Derfor ville det være gavnligt at uddybe disse med bemærkninger, sådan at det ikke er muligt at tolke dem imod deres hensigt. Hensigten er, at der skabes et samarbejde mellem børnehaveklassen og 1.-2. klasse, således at skel af såvel praktisk som pædagogisk art mellem børnehaveklasse og 1.-2. klasse slettes, hvorved børnehaveklassen bliver et integreret led i begynderundervisningen.

Dette forudsætter bl. a.

- at der bliver større lighed i indhold. § 4 tillægges stor vægt i forbindelse med at gøre børnehaveklassen til et integreret led i folkeskolen.
- fælles læseplaner for at fremme integrationen af børnehaveklassen og 1. og 2. klassers arbejds måder.
- større ensartethed med hensyn til materialer og lokaler.
- indskoling over et 3-årigt forløb med flydende grænser, således at børnenes udvikling afgør deres undervisningstilbud. Ifølge skolelovens § 23, stk. 2, kan flere af klassetrinene 1.-6. undervises sammen, mens børnehaveklassen ikke formelt kan indgå i en sådan integration. Dette foreslås ændret. Da børnehaveklassen bl. a. skal gøre børnene fortrolige med skolens daglige liv, vil indføringen i dagsrytme med den for 1.-2. klasse gældende lektionslængde og i normer på legepladsen under alle omstændigheder være af betydning.
- større fleksibilitet i time- og fagfordeling, evt. i form af moduler med færre lærerskift.
- mulighed for at udnytte to-lærerordning mellem børnehaveklasselærere og folkeskolelærere.
- opdeling af skolen i mindre enheder med større mulighed for samarbejde.

Selv om der med lovændringen i 1972 er indført en vis smidighed i forbindelse med skolestarten, må udvalget dog konstatere, at børnehaveklasserne fortsat ikke er rigtigt integreret i skolen. Hertil kommer, at de ikke anvendes som en indføring, der gælder *alle*

børn. Udvalget er bekendt med Socialforskningsinstituttets undersøgelse, hvorefter der er en tydelig sammenhæng mellem brug af børnehaveklasser og forældrenes socialt høje status.

Børnehaveklassen bruges hyppigst af familier, hvor der er to forsørgere, og hvor moderen enten er hjemme eller har deltidsarbejde.

Socialforskningsinstituttet peger på, at det især er mødrenes arbejdstid, som har forbindelse med brugen af børnehaveklasser. Det kan altså for en stor dels vedkommende være praktiske problemer, som forhindrer nogle familier i at bruge børnehaveklasser. De vælger i stedet børnehaverne, som har bedre service med hensyn til åbningstid, men hvor der skal betales herfor.

Udvalget ønsker at pege på, at problemet med den korte skoledag ikke alene gælder børnehaveklassebørnene. Ifølge § 14, stk. 1, undervises der i 1. og 2. klasse 15-20 timer om ugen, og skoledagen i 1. klasse må ikke overstige 4 timer, i 2. klasse 5 timer. Hvad disse spørgsmål angår, henvises i øvrigt til kapitel 6 om skolefritidsordninger.

De anførte kommentarer og forslag vedrører i første række organisatoriske forhold af

forskellig art og tager sigte på at skabe bedre rammer for de 5-8-årige i skolen, især med henblik på at mindske skellet mellem børnehaveklasse og 1.-2. klasse, altså den vertikale kontinuitet (jfr. afsnit 1.2.2.). I senere afsnit beskæftiger man sig med rammerne for den horisontale kontinuitet, dvs. det enkelte barns situation i skole- og fritiden.

Der skal imidlertid afslutningsvis peges på, at det naturligvis ikke er tilstrækkeligt at skabe rammer. Holdningen til den 5-8-årige og dermed indholdet og metoden i opdragelse og undervisning må også ændres. I kapitel 2.2. og 4.3.1. omtaltes bl. a., at barnets situation ofte er præget af, at børn i en vis forstand er »overflødige« i vor kultur, og at børn - såvel som voksne - skal udfordres ved at opleve meningsfulde situationer og krav. For skolens og daginstitutionens vedkommende må disse synspunkter afspejles i planerne og deres indholdsbeskrivelser såvel i de konkrete samværsformer, som i samarbejdet mellem de forskellige pædagoger m. v. og i samarbejdet med forældrene.

Hvad spørgsmålet om holdninger til barnets opdragelse og muligheder angår, ser udvalget i øvrigt frem til børnekommissionens analyser og forslag.

5. kapitel

De 5 - 8-årige i daginstitutionerne

5.1. UDVIKLING, OPGAVE, UDBREDELSE

Lov af 19. juni 1974 om social bistand, §§ 69-73, omhandler daginstitutioner for børn og unge, herunder socialpædagogiske fritidsforanstaltninger.

Området dækker over vuggestuer, børnehaver, fritidshjem, legesteder, klubber m. v., men denne opdeling er ikke medtaget i lovteksten, så at kommunerne på en smidigere måde kan kombinere og udnytte forskellige institutionstyper.

I forskellige sammenhænge - senest i Socialministeriets cirkulære af 29. marts 1976 - beskrives daginstitutioner som et supplement til hjemmet under børnenes opvækst og udvikling. Det anføres videre, at børnehaven har væsentlige pædagogiske opgaver, som også har stor betydning for børn, der ikke af »sociale grunde« har behov for børnehaveophold.

5.1.1. Udvikling

Den sociale side af arbejdet har historisk set rødder tilbage til 1829, da de første daginstitutioner - asylerne - blev oprettet på privat initiativ af filantropiske kredse, der personligt ydede tilskud til asylernes drift og dannede deres bestyrelser.

Ved lov af 30. juni 1919 om tilskud til fremme af forebyggende børneforsorg blev der første gang skabt hjemmel for statstilskud til daginstitutioner. Disse betegnedes fra nu af »institutioner for forebyggende børneforsorg« og modtog i kraft af loven,

der administreredes af Undervisningsministeriet, et begrænset tilskud.

Ved lov om offentlig forsorg af 1933 (socialreformen) blev daginstitutionerne henlagt under det nyoprettede Socialministerium, idet socialreformen medførte, at en række forskellige love til værn for børn og unge samledes i lov om offentlig forsorg. Der kunne efter denne lov ydes statstilskud med indtil 50 % af driftsudgifterne samt til etablering.

Ved en række ændringer af forsorgsloven i perioden 1954-65 overtog stat og kommune et stadigt større økonomisk og pædagogisk ansvar for daginstitutionerne.

Der er i denne forbindelse særlig grund til at nævne lovændringen af 1949, der skabte mulighed for tilskud til børnehaver, der ikke opfyldte den i loven hidtil stillede betingelse om, at institutioner udelukkende eller væsentligst modtog børn fra ubemidlede hjem.

Denne bestemmelse er udtryk for, at der i befolkningen, bl. a. som følge af de oprettede halvdagsbørnehaver på privat initiativ og den i 1918 etablerede to-årige uddannelse til børnehavelærere, var opstået en almen pædagogisk motiveret interesse for børnehaven, som det også fandtes rimeligt, at det offentlige støttede.

Man har i Danmark i modsætning til så mange andre lande haft den gunstige udvikling, at den mere socialt motiverede udviklingslinje har fundet sammen med den mere pædagogisk motiverede i et fælles system.

Ved lov af juni 1964 om børne- og ungdomsforsorg, der trådte i kraft 1. april 1965, afskaffedes betegnelsen institutioner for fo-

rebyggende forsyng som utidssvarende, og som fælles betegnelse for en række institutionsformer indførtes navnet daginstitution.

Efter denne lov skal institutionerne fortrinsvis modtage børn, hvis opdragelse er påkrævet af sociale og pædagogiske grunde, og der skelnes ikke længere mellem bemidlede og ubemidlede.

Det gøres til en forudsætning for anerkendelse, at der ydes løn til personalet efter fastsatte regler.

En ny bestemmelse i loven er, at legesteder og andre socialpædagogiske fritidsforanstaltninger samt kommunal dagpleje kan anerkendes som tilskudsberettiget.

Den principielle linie er fastholdt i lov om social bistand, men med en række administrative ændringer, der vil fremgå af den følgende fremstilling.

Af bistandsloven fremgår følgende om regler for drift af daginstitutioner:

Den enkelte kommunalbestyrelse har ansvaret for oprettelse og drift af daginstitutioner. Ifølge bistandslovens § 69 skal den sørge for, at der er det nødvendige antal pladser i daginstitutioner. Der er dog ikke angivet noget mål for »nødvendigt antal«.

De kan enten oprettes af kommunen selv, eller andre - f. eks. foreninger eller forældrekreder - kan tage initiativet dertil. Hvis der er mere end 6 børn i private institutioner, skal de være selvejende og drives efter indgået overenskomst med kommunen.

Kommunalbestyrelsen fører tilsyn, både driftsmæssigt, økonomisk og pædagogisk, med alle institutioner i kommunen (§ 71).

Social- og sundhedsudvalget træffer afgørelse om børns optagelse gennem en samlet pladsanvisning for kommunen (§ 72).

Finansiering

Tilvejebringelse af det økonomiske grundlag for driften af børnehaver adskiller sig på to måder fra børnehaveklaserne.

For det første refunderer staten kommunen 50 % af de udgifter, den har på driften af daginstitutioner. Dette sker dog inden for visse af Socialministeriets fastsatte maksimumsgrænser.

For det andet deltager forældrene i betalingen af alle udgifter med undtagelse af ejendomsudgifter.

Der er stor forskel på forældrebetalingen ikke bare fra kommune til kommune, men

også inden for samme kommune. En del af denne forskel kan dog skyldes institutionernes forskellige åbningstid.

Pr. april 1976 er forældrebetalingen i en børnehave gennemsnitlig ca. 350,00 kr. pr. måned og i et fritidshjem ca. 175,00 kr. pr. måned.

Der er imidlertid regler for hel eller delvis friplads i forhold til forældrenes indtægt. Forældre til børn, der er henvist til daginstitution som led i særforsorgsforanstaltninger, betaler ikke forældrebidrag, og forældre, der af socialudvalget har fået pålæg om, at deres barn skal gå i daginstitution, kan fritages for betaling.

Pr. april 1976 havde ca. 23 %, af børnene i børnehaver, ca. 37 %, af børnene i fritidshjem og ca. 28 % af børnene i aldersintegrerede institutioner hel eller delvis friplads.

Personale

I Socialministeriets cirkulære af 29. marts 1976 er opregnet de uddannelseskategorier, der kvalificerer til ansættelse i daginstitutioner. Det drejer sig om uddannelserne til børnehave- og fritidspædagog og til børneforsorgspædagog/omsorgspædagog. I børnehaver vil der naturligvis først og fremmest være tale om børnehavepædagoger.

Ud over det pædagogisk uddannede personale er der ansat hjælpepersonale uden en sådan uddannelse, der udgør ca. 50 % af det samlede personale.

Det fremgår af vejledningen, at der i hele åbningstiden bør være mindst to medarbejdere - heraf en pædagogisk uddannet - til stede, og at der til hver børnegruppe normalt bør være knyttet to medarbejdere, hvoraf én pædagogisk uddannet.

I børnehaver og fritidshjem regnes med en gruppestørrelse på 20 børn.

I fritidshjem skal personalenormeringen dog tilpasses børnenes fremmøde, der i formiddagstimerne ligger lavere end i børnehaver, fordi børnene er i skole.

Der er ved Socialstyrelsens cirkulærskrivelse nr. 418 af 31. marts 1976 skabt mulighed for ekstraordinær pædagogtildeling, hvor særlige forhold gør sig gældende. Det kan f. eks. dreje sig om u hensigtsmæssige bygninger, der stiller særlige krav til opsynet med børnene, eller det kan dreje sig om institutioner, der modtager særligt mange

funktionshæmmede børn. De gældende normeringsregler (efter 1. april 1976) opfattes i daginstitutionerne som utilstrækkelige. Dette har udløst et stigende behov for såkaldte støttepædagoger, som er ansat i nogle kommuner, bl. a. i tilfælde, hvor man derved kan sikre et barns forbliven i eget hjem.

5.1.2. Opgave

Traditionelt taler man om daginstitutionernes pædagogiske og sociale opgave og tænker ved det sidste på den opgave, de løser ved at passe børn i flere eller færre timer af dagen, hvor der ikke er andre til at gøre det.

Det vil være rigtigere at sige, at de har en pædagogisk og en praktisk opgave.

I den pædagogiske opgave indgår et socialt moment, nemlig at tilgodese det behov, børn, fra de som oftest små familieenheder, har for at opleve sig selv som medlem af en større gruppe i kontakt med børn af forskellige alder og med andre voksne end familiens.

Den praktiske opgave bliver så den, der omfatter det forhold, at nogle børn nødvendigvis skal passes et vist antal timer.

Den pædagogiske opgave er i de seneste år blevet stadig stærkere understreget. Allerede i Børne- og Ungdomsforsorgens pædagogiske nævns betænkning 337/1963 om børnehaveproblemer, der bl. a. beskæftigede sig med halvdagsbørnehaven, som den der måtte foretrækkes ud fra en rent pædagogisk betragtning, udtaltes:

»Nævnet (må) finde det rimeligt, at der tilvejebringes børnehaver i et sådant omfang, at alle forældre, der ønsker det, får mulighed for at sende deres børn i børnehaver uden udgift for dem selv. Det må forekomme rimeligt, at samfundet, der føler sig forpligtet til at stille skoler og uddannelsesanstalter vederlagsfrit til rådighed for befolkningen fra børnenes 7. år, føler den samme forpligtelse over for den grundlæggende opdragelse i børnehaveralderen. Begrundelsen herfor må i første række være hensynet til barnets opdragelse og udvikling, altså det pædagogiske hensyn«.

I nævnets betænkning 654/1972 om omlægning af daginstitutionernes struktur, hvor tanken om aldersintegrerede daginstitutioner

er behandlet, tages i et indledningskapitel om udviklingspsykologiske og pædagogiske synspunkter på daginstitutionernes målsætning udgangspunkt i en ændret tilrettelæggelse, der navnlig skal tilgodese de mindste børns sproglige og intellektuelle udvikling.

Vedrørende de forskellige institutionsformer gælder:

Børnehaver modtager børn i alderen fra 2-3 år op til skolealderen.

Børnehaven løser således en pædagogisk opgave over for børn i samme alder som i børnehaveklassen og medvirker til at forbedre barnets skolestart.

Derudover har den mulighed for dels at arbejde med barnet gennem en længere udviklingsperiode, dels for at skabe et miljø omkring barnets opvækst i flere af dagens timer.

Dette kan have særlig betydning for børn, der allerede i en tidlig alder har brug for støtte til den udvikling, der skal føre frem til den heldigst mulige skolestart.

Fritidshjem modtager børn i skolealderen uden for skoletiden. I princippet drejer det sig om børn i hele skolealderen, men der er dog en tydelig tendens til, at fritidshjemmene fortrinsvis søges af de yngre skolebørn, og at de ældre foretrækker mindre bundne fritidsvirksomheder.

Det betyder på den ene side, at de har særlig betydning for de årgange, der drejer sig om her. På den anden side betyder det imidlertid, at deres funktion hænger sammen med og vil påvirkes af de skolefritidsordninger, der er under udvikling.

Fritidshjemmet skaber en pædagogisk ramme om barnets fritid. Det modtager barnet, før det går i skole, og igen når det kommer fra skole og har brug for at berette om dagens oplevelser. Gennem gruppeaktivitet med leg, sport og andre aktiviteter suppleres skolens undervisning og opdragelse.

Fritidshjemmenes udvikling er forløbet således, at de stadig løser en praktisk opgave med hensyn til pasning af børn.

De har til dels også bevaret et forebyggende socialt sigte, nemlig at sikre, at de mindre skolebørn ikke kommer ud i situationer, som de ikke kan overskue og beherske på grund af deres alder.

I denne forbindelse kan nævnes, at betænkningen om arbejdsforholdene i vuggestuer, børnehaver og fritidshjem af august

1974 viser, at 13 %, af fritidshjemsbørnene er henvist fra forskellige myndigheder; først og fremmest børneværn og familievejledning.

Aldersintegrerede institutioner kan modtage børn i alderen 0-14 år. Det er imidlertid ikke alle integrerede institutioner, der omfatter hele aldersgruppen. Nogle er indrettet til at modtage børn i alderen 0-7 år og andre børn i alderen 3 til ca. 12 år.

I princippet har de samme opgaver som vuggestuer, børnehaver og fritidshjem, men de adskiller sig fra disse ved, at børn af forskellig alder er samlet i de samme grupper.

Ideen bag disse institutioner er, at de på forskellig måde skulle fremme barnets udvikling bedre end traditionelle daginstitutioner, f. eks. at barnet alene på grund af alder undgår at skifte gruppe eller institution.

Yderligere har den integrerede institution en større mulighed for at gå ind i et nært samarbejde med nærmiljø og forældre. Med den mere fleksible aldersopdeling kan den tilgodese aktuelle behov i et lokalområde uden hensyn til børnenes alder, og den kan modtage søskende, så at forældrene kun skal have kontakt med én institution og én medarbejdergruppe og kan bevare denne kontakt gennem flere år.

5.1.3. Udbredelse

Børnehaver

Ved Socialstyrelsens seneste opgørelse pr. 31. marts 1976 var der i hele landet 2.175 børnehaver med i alt 9.255 pladser.

Dette svarer for hele landet til, at $\frac{1}{3}$ af børnene i børnehvealderen kan finde optagelse i en børnehave. Der er imidlertid en stor forskel fra kommune til kommune, sådan at dækningsprocenterne svinger fra 0 til ca. 75 % af børnene.

Den store dækningsprocent findes først og fremmest i byområder, hvilket bl. a. har at gøre med, at det er her, man finder de erhvervsformer, der trækker på kvindelig arbejdskraft.

Det pædagogiske behov og behovet for at være i en kammeratgruppe nogle af dagens timer er formentlig det samme for børn fra landet. Hertil kommer den stigende tendens til, at kvinder bosat på landet rejser ind til arbejde om dagen i et byerhverv.

Fritidshjem

Efter opgørelsen pr. 31. marts 1976 er der i hele landet 414 fritidshjem med 23.947 pladser.

Omkring halvdelen af pladserne er belagt med børn i alderen op til 9 år. Derefter sker der et jævnt fald i tilmeldingen pr. årgang, sådan at der af børn på 12 år og derover kun er i alt ca. 1.000 børn.

Efter oprettelsen af børnehaveklasser benyttes fritidshjem af et stigende antal 6-årige.

Dækningen på landsplan er 4-5 % af de 7-13-årige med en væsentlig højere dækning i hovedstadsområdet, men en lavere dækning ude i landet.

Aldersintegrerede institutioner

Efter opgørelsen pr. 31. marts 1976 var der 177 aldersintegrerede institutioner med et samlet pladsantal på 11.319.

Ifølge Danmarks Statistiks seneste opgørelse er alle aldersgrupper fra 0 til 14 år repræsenteret i dem. Det største tal af børn ligger dog i aldrene 2 til 11 år. 56 af institutionerne med 2.964 pladser har enten børn i alderen 0-7 år eller 3-12 år. Denne nye institutionstype har hidtil fundet størst udbredelse i Københavns og Fyns amter samt i København. Generelt: Som det ovenfor fremgår, er der dels en utilstrækkelig og dels en geografisk skæv fordeling af daginstitutionsdækningen. Udvalget peger på, at der især er en ringe dækning med hensyn til pasning af de yngste skolebørn.

Udvalget er bekendt med, at en påfaldende lille daginstitutionsdækning har været et af Socialstyrelsens udgangspunkter for en nøjere gennemgang af visse kommuners udbyningsplaner.

5.2. INDHOLD OG METODE

Med Socialministeriets cirkulære af 29. marts 1976 er i punkt 46 givet et overordnet pædagogisk mål for daginstitutionerne, idet der siges, at de

»har til opgave i samarbejde med forældrene at skabe et miljø for børnene, der kan supplere hjemmets opdragelse. Der bør stræbes for, at barnet udvikler sig til et åbent og selvstændigt menneske, der har vilje til samarbejde, og som søger at

anvende sin viden til at forbedre egne og andres livsvilkår.

Daginstitutionerne må derfor kunne tilbyde børnene tryghed samt give dem mulighed for oplevelser, der stimulerer deres trang til at udforske omgivelserne, således at deres erfaringsområde udvikles og deres aktivitet fremmes.

Denne opgave må søges fremmet under hensyntagen til børnenes forskellige alders- og udviklingstrin«.

Spørgsmålet bliver da, hvordan dette hovedmål nedbrydes i delmål, og hvordan delmålene søges realiseret med hensyn til indhold og metode. Der kan i denne forbindelse henvises til de almene betragtninger afsnit 4.3.1. om indhold og metode.

Der har imidlertid ikke hidtil fra centralt hold været givet detaljerede regler og vejledninger for daginstitutionernes pædagogiske indhold og metode.

Det betyder, at det pædagogiske indhold i høj grad har været præget af de holdninger, den viden og erfaring, som pædagogerne har tilegnet sig under deres uddannelse og ved kurser.

Som tidligere nævnt har kommunerne nu fået et afgørende ansvar også for den pædagogiske tilrettelæggelse af arbejdet i daginstitutionerne, og enkelte kommuner har fundet det ønskeligt at formulere retningslinier for institutionernes pædagogiske arbejde.

Dette er sket i et samarbejde med de i kommunen ansatte pædagoger og ofte tillige i samarbejde med forældrene.

Ud af disse retningslinier kan drages nogle almene opfattelser af arbejdets indhold og metode.

Man stiller mod at aktivisere børnene i overensstemmelse med deres alder og udvikling og således, at der tages hensyn til forskellige forudsætninger, der kan være biologisk og/eller miljøbestemte.

Gennem kropslig aktivitet og stimulation af intellekt, fantasi og udtryksevne skal børnene have mulighed for at udøve færdigheder og tilegne sig viden om sig selv og deres omgivelser.

I dagsprogrammerne indgår aktiviteter, der indebærer mulighed for opøvelse i bestemte, mere eller mindre afgrænsede færdigheder. Desuden giver de børnene lejlighed til at tilegne sig viden om sig selv, kam-

merater, materialer og ting i deres omverden.

I det samlede udbud af aktiviteter indgår følgende hovedgrupper:

- Leg (frie lege, regelbundne lege, bevægelseslege indendørs og udendørs, leg med sand og vand).
- Praktiske daglige funktioner (påklædning, håndvask, rengøring, køkkenarbejde, dyrkning af planter, pasning af dyr).
- Manuel beskæftigelse med forskellige materialer, frit skabende og mere formålsrettet.
- Aktiviteter, der søger at træne form- og færdighedsopfattelse, iagttagelse, sprog, mængdelære.
- Emnearbejde (f. eks. familien, boligen, fødevarer) ofte tilrettelagt som strukturerede indlæringssituationer.
- Udflugter og virksomhedsbesøg.
- Almen kulturformidling (sang, musik, oplæsning, dramatisering, museums- og teaterbesøg).

Der er i denne henseende lagt vægt på, at daginstitutionerne for mange børn ikke blot supplerer hjemmet, men i et vist omfang kommer til at erstatte det.

Der appelleres til selvstændighed, hjælpssomhed og medansvar. Gennem gruppeaktiviteter søger man at fremme børnenes evne til at omgås hinanden og til at samarbejde.

Dette sidste anses af mange for at være en hovedopgave for daginstitutionerne.

Samarbejdstanken betones også i forholdet mellem børn og voksne.

Børnene skal ses som principielt ligeværdige personer og omgås med den respekt, som ethvert menneske har krav på, og med accept af deres personlige særpræg. Dette tjener til opbygning af selvrespekt og dermed respekt for andre.

Pædagogen skal støtte børn, der er svage i samvær med andre, hvad enten det kommer til udtryk i en tilbageholdende eller en dominerende adfærd.

Udvalget finder, at der bør udarbejdes pædagogiske vejledninger, således at der også for forældrene og kommunerne er kendte kriterier, som det pædagogiske arbejde må udføres efter, på samme måde som i folkeskolen.

ORATOR

Udvalget foreslår derfor, at der i forbindelse med børnekommissionens arbejde udformes sådanne vejledninger, og at denne opgave snarest afsluttes i koordination med den gruppe, der skal udarbejde undervisningsvejledning for børnehaveklasserne og 1.-2. skoleår, jfr. kapitel 4.

5.2.1. Børnehaver

Betrakter man børnehavens indhold og metoder ud fra, hvordan det samlede pædagogiske arbejde bedst leder barnet frem til skolestarten, er der grund til at hæfte sig ved to pædagogisk-psykologiske opfattelser, der har præget de sidste ti år.

Den ene drejer sig om at etablere et kærligt og accepterende miljø og give barnet social kontakt og mulighed for udfoldelse i leg og kreativt arbejde. Når disse betingelser er til stede, skulle beredskabet til at begynde skolen følge af sig selv.

Den anden opfattelse går ud på, at en indstilling, der ikke tilgodeser en tilrettelagt intellektuel stimulation og træning af færdigheder, der svarer til alderen, kan indebære en risiko for, at børn - specielt dem, der ikke har særligt gode forudsætninger - lider nederlag i skolen.

Med henblik på at få en belysning af det pædagogiske arbejdes indhold og metode i børnehaverne i dag, har socialstyrelsen foretaget et rundspørge til 85 børnehaver, tilfældigt valgt blandt institutionerne i landets 14 amter samt København og Frederiksberg kommuner.

Af de indkomne svar fra 35 børnehaver, jævnt fordelt over hele landet, med undtagelse af Sønderjyllands og Bornholms amter, som ikke er repræsenteret i det foreliggende materiale, fremgår det, at mål, midler og metoder i disse institutioners pædagogiske arbejde i princippet ikke afviger væsentligt fra børnehavetil børnehavet.

En stor del af disse børnehavers indhold er præget af en bevidst tilrettelæggelse af arbejdet, oftest i form af arbejdsplaner, programmer og jævnlige vurderinger af arbejdet. Denne planlægning omfatter i langt de fleste tilfælde alle aldersgrupper i institutionen, men så godt som alle har anset det for nødvendigt at gøre en særlig indsats for børn i »børnehavet alderen«.

Man søger specielt at imødekomme netop denne aldersgruppes naturlige krav til udfordringer, hvilket synes at være en forudsætning for at undgå at få såkaldte »børnehavetrætte« børn i institutionerne.

Dette søges nået ved, at man tilrettelægger temaarbejde (se afsnit 4.3.2.), hvor en mindre børnegruppe arbejder med forskellige emner i et tidsrum, der er afsat dertil hver dag.

Arbejdsformen kan være pædagogens formidling af materiale, børnenes iagttagelser, også uden for børnehaven, og samling af et temas arbejdsresultater, f. eks. i form af tegninger og billedmateriale i et ringbind.

Der synes således at være en stigende tendens til, at børnehaven i sit indhold og sin metode kombinerer tilrettelagt temaarbejde med friere aktiviteter.

Herved har børnehaven ligesom børnehaveklasserne en mulighed for at vænne barnet til skolens arbejdsform.

5.2.2. Fritidshjem

Et stort antal fritidshjem har forladt den stive gruppeinddeling og er gået over til at basere deres pædagogiske aktiviteter som »tilvalg« for børnene. Denne form for institutionspædagogik forudsætter, at både børn og voksne oplever et fælles ansvar og forpligtelse for stedet. Det værdifulde ved denne form er, at barnet selv har mulighed for at vælge aktivitet og pædagog. Dette er ofte med til at mindske uhensigtsmæssige konflikter, som lettere opstår ved påtvungen gruppeanbringelse.

Brugen af værktøj og materialer opøves med hensyntagen til, hvad det enkelte barn kan magte på sit udviklingstrin.

Mange fritidshjem har forskellige dyr, hvis pleje og pasning indgår som en pædagogisk aktivitet i det daglige arbejde.

I en række institutioner etablerer man emnegrupper i de fleste af ugens dage. Børnene deles her op i mindre grupper, og der foregår faste planlagte aktiviteter. Der kan bl. a. nævnes træ, ler, »lær din by at kende«, madlavning, syning, musik, dramatik m. m.

Man forsøger her at give børnene en viden og forståelse om emnerne og få børnene til at fungere sammen. Ved sammensætning af disse emnegrupper satser man på at tage hen-

syn til børnenes interesser, årstiden og selvfølgelig institutionernes muligheder.

Da fritidshjemmets pædagoger sjældent møder forældrene, fordi børnene kommer og går uden ledsagelse, har en del institutioner fundet det nødvendigt at etablere kontakt med forældrene under en eller anden form, f. eks. ved skriftlig meddelelse, avis, møder o. lign., og derigennem holde forældrene orienteret med henblik på institutionens aktiviteter.

For at få det bedst mulige samarbejde mellem børn/børn og børn/pædagoger afholdes i mange institutioner husmøder, hvor man tager eventuelle fællesproblemer op, planlægger nye aktiviteter m. m. Enkelte institutioner forsøger at få forældrene med ind i disse drøftelser.

Hensigten med sådanne møder er desuden at træne børnene til at kunne lytte til hinanden, at turde sige deres mening og at deltage i beslutningsprocesser. Derudover skal møderne bidrage til at fremme samhørigheden og forpligtelserne i forhold til hinanden og til institutionen.

5.2.3. Aldersintegrerede institutioner

Det pædagogiske tilbud til børnene i den aldersintegrerede institution kan deles i det pædagogiske indhold, der ligger i institutionsformens særlige struktur, og i de af pædagogen tilrettelagte tilbud, som nødvendigvis må tage hensyn til den store alders- og udviklingsspredning i børnegruppen.

Den aldersintegrerede institution er opbygget omkring nogle basisgrupper, der har karakter af en storfamilie med børn i forskellige aldre. I disse grupper kan børnene blive i al den tid, de er i institutionen, og de mange gruppeskift kan undgås. Børnene opnår i en sådan gruppe mulighed for at få flere faste identifikationsmodeller, end de ville have fået i en aldersopdelt institution. De undgår at skulle manifestere sig hvert eller hvert andet år i nye grupper og opnår herved et trygt, stabilt nærmiljø, som de kan bevæge sig ud fra. Barnet kan udvide sine cirkler efterhånden, som det bliver ældre og mere erfarent.

De muligheder, der er udenfor basisgruppen, kan eksempelvis være: barnet finder ind i andre grupperelationer på grund af in-

teressefællesskab, tager del i forskellige værkstedstilbud, og deltager i de tilbud, der i øvrigt er på indendørs og udendørs plan, nærlegeplads, fjernlegeplads, byggelegeplads.

Eftersom børnene er på forskellige alderstrin og hermed også på forskellige sproglige udviklingstrin, medfører det, at der i meget høj grad i denne institutionsform finder en sprogindlæring sted, som får naturligt indpas i dagligdagen. Børnenes begrebsverden bliver udviklet ved kontakten, såvel med de andre børn i gruppen, der er på et højere sprogligt niveau, som med de voksne.

Det samme er tilfældet med børnenes sociale udvikling. Grupper med børn på forskellige alderstrin og med forskellige erfaringer og formåen synes at give det enkelte barn større mulighed for at lære samspilsregler.

Et gunstigt gruppeklime, hvor de store børn har en hjælpsom, informativ og hensynsfuld holdning overfor de små, og hvor de små omvendt kan føle sig accepterede og holdt af, opstår ikke af sig selv, blot ved at blande aldersgrupperne. Det må opbygges ved en af pædagogen bevidst styring.

Tilbuddet må af pædagogen være tilrettelagt således, at det på én gang tager hensyn til det enkelte barns og til hele gruppens behov og forudsætninger. Arbejdsmetoden må derfor tage hensyn til aldersspredningen i gruppen og være en kombination af en individuel pædagogik og en styret gruppepædagogisk metode, der udnytter de forskellige erfaringsniveauer inden for børnegruppen.

Pædagogen må for at tilrettelægge den individuelle pædagogik være helt klar over det enkelte barns stade, hvor det har brug for støtte, og hvor det har brug for viden og inspiration.

For at kunne tilgodese dette krav er det nødvendigt, at der laves en omhyggelig tilrettelagt arbejdsplan, hvor medarbejdergruppen tager stilling til mål og arbejdsmetoder indenfor en afgrænset periode, og samtidig bevirker, at pædagogen ved periodens afslutning kan gøre op, hvorvidt disse mål er nået.

På en række undervisningsområder vil det være hensigtsmæssigt at dele børnene på tværs af basisgrupper efter deres forudsætninger og interesser.

De faste undervisningsprogrammer er sædvanligvis placeret inden for en nærmere fastsat tidsramme om formiddagen, inden

for hvilken man koncentrerer sig om undervisningstilbud til førskolebørn.

Netop fordi barnet er i institutionen over en længere årrække, har pædagogen mulighed for at tilrettelægge et kontinuerligt pædagogisk arbejde med programmer, der har til formål at give barnet en basisviden og gøre det selvhjulpne. På den måde arbejdes der ligeledes hen imod at sikre en harmonisk skolestart.

For skolebørnenes vedkommende fungerer de fleste aldersintegrerede institutioner gennem tilbud, hvor børnene har deres faste gruppe som udgangspunkt, mens de i øvrigt selv vælger, hvilke aktiviteter de vil deltage i. Også her er der imidlertid ved at ske en ændring, så at der tilrettelægges tilbud med mere undervisningsmæssigt indhold, ligesom man i dag i institutionerne er mere indstillet på direkte at hjælpe de store børn med skolearbejde. For barnet, der ved skolestarten står overfor en ny situation, er det tillige meget væsentligt, at det i institutionen har et trygt og velkendt miljø at komme tilbage i.

5.3. KONTINUITET MELLEM DAG-INSTITUTION OG SKOLE

Samarbejdet mellem daginstitutionerne og skolerne kan bl. a. betragtes ud fra det pædagogiske indhold, ud fra samarbejdet om de enkelte børn og ud fra visse praktiske opgaver.

Hvad for det første *indholdet* angår, er der både i kapitel 4 og 5 peget på nogle pædagogiske forudsætninger for, at arbejdet i børnehaveklasser og børnehaver hensigtsmæssigt leder barnet frem til skolestarten.

En arbejdsform er temaarbejdet. Imidlertid forekommer denne eller andre lignende skolestartrettede arbejdsformer ikke i alle børnehaver eller børnehaveklasser.

Da der for de enkelte forældre ofte vil være tale om et valg mellem børnehave og børnehaveklasse, der afgøres af andre forhold end hensynet til det pædagogiske indhold, bør der tilstræbes den størst mulige ligestrethed i de pædagogiske tilbud for børn i samme alder og den størst mulige tryghed for det enkelte barn.

Efter udvalgets opfattelse bør alle børnehaver og aldersintegrerede institutioner for de 5-6-årige børn tilrettelægge et »indskolingsmodul«, der indholdsmæssigt har de

samme elementer som børnehaveklassen. Det vil forudsætte en planlægning, der forudsætter pædagogtimer til formålet, og at der udarbejdes fælles retningslinier for det pædagogiske indhold som foreslået i kapitel 5.2.

For ikke at forhindre et barn, der har et pasningsbehov ud over tre daglige timer, i at gå i børnehaveklasse, bør barnets adgang til både at søge børnehaveklasse og daginstitution understreges i cirkulære om samarbejde mellem skole og daginstitution. Selv i tilfælde, hvor skolens fritidsordning ville kunne dække pasningsbehovet, kan hensyn til barnet eller dets familie begrunde, at det søger daginstitution.

For fritidshjemmenes og de aldersintegrerede institutioners vedkommende kommer hertil, at de på forskellig måde kan supplere skolens pædagogiske indhold.

Der kan af en del af disse institutioner afsættes fast tid og lokale, hvor børnene kan få mulighed for at fortsætte deres skolearbejde med bistand fra en af institutionens pædagoger.

Institutionernes fritidstilbud vil endvidere kunne give børnene muligheder for beskæftigelse og oplevelser, der kun vanskeligt lader sig indpasse i en skoles traditionelle rammer.

For nogle børn er det en belastning at have 3 miljøer: Hjem, skole og fritidshjem. Der henvises her til overvejelserne i kapitel 8.

En fastere etableret kontakt, end den der som regel eksisterer mellem skole og daginstitution kunne også i denne henseende være ønskelig.

For det andet angår *samarbejdet* den direkte kontakt mellem daginstitution og skole vedrørende de enkelte børn. Det drejer sig først og fremmest om udveksling af oplysninger om børnene, der kan medvirke til, at det enkelte barns hele situation forstås bedre begge steder. For børnehaverne gælder det kontakten til barnets fremtidige skole og dens lærere og for fritidshjemmene kontakten med den skole, hvor barnet går.

Udvalget skal i denne henseende pege på, at forberedelsen af barnets skolegang ikke begynder i 6-års alderen. I særdeleshed for børn med særlige behov gælder det (jfr. kapitel 7), at det udviklingsforløb, der ofte gennem flere år er støttet i børnehaven, ikke bør risikeres brudt ved en utilstrækkelig

forberedt overgang til skolen. Den aldersintegrerede institution kan her have særlige muligheder for at bevare en kontinuitet.

Udvalget finder, at formerne for kontakt og informationsudveksling bør fastlægges i cirkulærer, der udarbejdes i fællesskab mellem de to sektorer. Herom henvises til kapitel 8.

5.4. YDRE RAMMER OG PLACERING

Den enkelte daginstitution er normalt en forholdsvis lille enhed. En meget almindelig institutionstype er en institution med to eventuelt tre grupper à 20 børn, eller en børnehave med to grupper à 20 børn på 3-7 år og en småbørnsgruppe à 12 børn på 2-3 år.

Det betyder, at man har at gøre med et nogenlunde overskueligt miljø, hvor det enkelte barn hører til i en gruppe, der har sit hjemsted i et bestemt rum, i hvis umiddelbare nærhed, der findes nødvendige birum og udendørs arealer. Den begrænsede størrelse indebærer både positive og negative sider. Det er positivt, at børnene har et fast tilhørsforhold til bestemte voksne, men det er for 5-8-årige børn negativt, at der i den lille institution kan være få eller begrænsede oplevelses- og beskæftigelsestilbud.

Daginstitutionen er ofte bygget direkte til formålet og altid indrettet med henblik på dens specielle opgaver. Det betyder f. eks., at børnehaven i højere grad er indrettet på at danne rammen om børnenes daglige liv, omfattende lege-, spise- og sovemuligheder, end traditionelle skolerum.

Ansaret for godkendelse af udformningen af den enkelte daginstitution påhviler kommunen.

I Socialstyrelsens vejledning om indretning af daginstitutioner af marts 1973 er opstillet nogle ganske få krav og en række vejledende råd om en hensigtsmæssig udformning set ud fra de funktioner, daginstitutionen skal danne rammen om.

Kravene er følgende: Grupperummene skal have mindst 2 m² frit gulvareal pr. barn, og der skal indrettes udendørs legeplads, med mindre der findes egnede legepladser i umiddelbar nærhed.

Til hvert grupperum hører toiletrum (1 wc og 1 håndvask for hver 10 børn), garderobe og depotrum. En børnehave eller et fri-

tidshjem bør i øvrigt omfatte: kontor, køkken, centraldepot, rengøringsrum, personalegarderobe, personaletoilet og personalestue.

Der bør ved indretningen af institutioner tages hensyn til, at spisning kan foregå i en rolig atmosfære, og at de børn, der har brug for søvn og hvile, kan få det uden unødigt begrænsning i de øvrige børns aktiviteter.

Fleksibilitet: Der skal helst i en daginstitution være hobbyrum eller et alrum. Ønsket herom er forklarligt i sig selv, men det hænger også sammen med en tendens til større fleksibilitet i de pædagogiske tilbud, så at man nogle timer om dagen kan bryde hjemgrupperne og lade børnene vælge aktiviteter sammen med børn fra andre grupper.

1 det hele peger den omtalte vejledning på hensigtsmæssigheden af en fleksibel fysisk udformning, f. eks. flytbare skillerum. Der opnås herved, at stive ydre rammer ikke bremser pædagogiske initiativer, men der opnås også, at bygningen lettere kan indrettes til børn af en anden alder, hvis der på et tidspunkt bliver større behov herfor i det område, hvor institutionen er placeret.

Placering: Den i dag foretrukne placering af daginstitutioner er placeringen i boligmiljøerne.

Hvis det drejer sig om en daginstitution - et fritidshjem - der har den hovedfunktion at tilbyde fritidsbeskæftigelse og opholdsmuligheder for skolebørn (derunder børnehaveklassebørn) uden for skoletiden, taler meget for at placere en sådan institution i skolens umiddelbare nærhed, eventuelt i direkte tilknytning til eller på skolen.

Hele spørgsmålet om daginstitutionens placering har imidlertid at gøre med dens formål i en større samfunds-mæssig sammenhæng. Hvis man i stedet for eller ved siden af den funktion, at tilbyde skolebørn en fritidsmulighed, ville tillægge den vigtige funktioner i nærmiljøet i form af forældrearbejdet, familiestøtte og miljøskabelse, taler mest for at placere den længst muligt ude i nærmiljøet. Udvalget er af den opfattelse, at disse spørgsmål bør tages op til overvejelse og regner med, at det bliver en opgave for den af regeringen nedsatte børnekommission.

Udvalget ønsker dog at pege på en mulighed for børn i 5-8-års alderen, der samtidig tilgodeser deres indskoling og en naturlig styrkelse af deres position i forhold til familie og nærmiljø. Der tænkes her på skoler,

der modtager børn i børnehaveklasse og de første skoleklasser fra et nærområde, og som samtidig er indrettet med indendørs og udendørs fritidsmuligheder. Sådanne institutionsformer er under udvikling i Sverige og Norge.

6. kapitel

Skolefritidsordninger for børn i børnehaveklasse, 1. og 2.klasse

6.1. REDEGØRELSE FOR EN UNDERSØGELSE

Udvalget fandt det vigtigt at undersøge de forskellige fritids- og pasningsordninger, der fandtes i kommunerne, hvorfor man udsendte spørgeskema til samtlige 87 skoledirektører med anmodning om, at det blev oplyst, om der fandtes pasningsordninger i den pågældende kommune. Der indkom i alt 81 svar, og 51 af disse oplyste, at der ikke fandtes pasningsordninger. 30 kommuner svarede bekræftende, og nedenfor skal kort beskrives disse stærkt varierede ordninger.

I 9 provinsbyer, fortrinsvis i Jylland, har kun 2 ordning for hjælpeskole/hjælpeklassebørn. Åbningstiden er ofte begrænset, f. eks. begrundet i hensynet til skolebusforhold. Lokalerne varierer fra 8-300 m², og ordningerne administreres oftest af skoleforvaltningen. Kun 3 af kommunerne har uddannet personale, dvs. fritidspædagoger. Deres lønforhold varierer fra 6.-13. lønramme. Timelønnen for de ansatte varierer fra kr. 24 til 39.90.

Der er ikke noget defineret arbejdsområde for de ansatte, men for enkelte skolars vedkommende kan nævnes, at der foruden fritidspædagogiske aktiviteter også er tale om vikartjeneste, beskæftigelse af børnene i forbindelse med specialundervisning, hjælp til elevrådsarbejde og medvirken ved skolens planlægning og indretning af frie arealer. Der er som hovedregel ingen forældrebetaling.

Som eksempel på en sådan ordning kan nævnes en jysk provinsby, hvor der på 5 af

byens 10 skoler er etableret et tilbud, som udvalget nærmere har studeret.

På disse skoler er der indrettet et pauserum, som er åbent 6 timer om dagen, fra kl. 7.30-13.30, og i disse rum kan børnene så opholde sig, f. eks. i mellemtimer eller før skoletiden, og ofte bruges pauserummene i stedet for en vikarordning. Børnene er her under tilsyn af en fritidsmedarbejder. Der er sædvanligvis mellem 20 og 30 børn ad gangen i pauserummene, og det er hovedsageligt de små børn, der benytter tilbudet. Fra forældreside udtrykker man tilfredshed med ordningen. Man ser den dog gerne udbygget således, at åbningstiden bliver længere.

Fritidsmedhjælperne er aflønnet med ca. 29 kr. i timen i lighed med, hvad der bevilges under fritidslovens rammer. Fritidsmedhjælperne søger at beskæftige børnene med f. eks. sang, og i øvrigt hjælper de til med at holde orden og udøve tilsyn med legepladsen, arrangere skolefester og holde orden på skolens gange.

Fra 6 større sjællandske kommuner har udvalget modtaget oplysninger, der beskriver ordninger, der tidsmæssigt giver et bredt tilbud. Åbningstiderne er ofte fra kl. 7-17, også i tilfælde, hvor ordningen er interessegruppetilbud. Administrativt har 3 kommuner valgt skoleforvaltningen, 1 socialforvaltningen og 2 kulturudvalget. Lokalerne er enten skolens almindelige undervisningslokaler eller særlige lokaler i størrelsen 70-140 m². Personalet er oftest ikke-uddannet. I 2 kommuner, hvor ordningen i øvrigt fungerer under henholdsvis social- og skoleforvaltningen, har man uddannede fritidspæ-

dagoger, som lønmæssigt er placeret i 6.-8. lønramme med 40 eller 20 timers arbejdstid. I den kommune, hvor skolen har ansat fritidspædagoger, bruges de ofte til vikaropgaver samt til undervisning i de kreative fag. Her findes tillige ikke-uddannede medhjælpere med en løn fra 667 kr. til 1337 kr. månedlig. Ingen af de to personaletyper er i normerede stillinger, og medhjælperne får ikke løn under sygdom.

Forholdene mellem antal børn/voksne er varierende, dog inden for rammen 15-20 børn pr. voksen.

Interessegruppeordninger: De ansatte fungerer, incl. interessegruppeinstruktørerne, også ofte som vikarer eller undervisere i formningstimer. I kun 1 kommune er der et defineret arbejdsområde, hvor skoleassistenten (uden uddannelse) også skal deltage i lejrskole o. lign. og tage sig af adfærdsvanskelige børn, medvirke ved planlægning og indretning af skolens friarealer, yde hjælp i elevrådsarbejde og i øvrigt deltage i forefaldende arbejde, f. eks. ledsage syge børn til hjemmet eller skadestuen.

Forældrebetalingen varierer fra 10 kr. for interessegruppedeltagelse pr. hold til 300 kr. for en heldagsplads. Nogle steder differentieres efter børnenes mødetid.

I en af kommunerne foregår al virksomhed på 1 skole, hvortil børnene fra de andre skoler befordres ved kommunens foranstaltning.

Som eksempel skal her nævnes en ordning, der eksisterer i en *sjællandsk kommune*, hvor der er etableret en fritidsordning, der er en meget udviklet interessegruppeordning.

Den virker i perioden 1. oktober-1. april, og ca. 60 % af børnene fra børnehaveklasse til og med 7. klasse er tilmeldt den.

Børnene kan vælge imellem 37 forskellige emner, og der er 80 instruktører, som hovedsagelig er hjemmegående husmødre med en vis form for pædagogisk erfaring fra spejder-aktivitet o. lign. Ordningen er knyttet til den kulturelle forvaltning i kommunen, og det er oplyst, at mødeprocenten for børnene ligger omkring 85.

Fra kommunens side bliver der ført tilsyn med ordningen på hver skole ved, at man fører fremmødelister, og dermed kontrol med, at børnene kommer til de hold, som de har tilmeldt sig. Såfremt et barn ikke har vist sig to gange på et hold, bliver foræl-

drene af instruktøren kontaktet således, at man kan få en nærmere begrundelse for udeblivelsen.

Der er enkelte problemer med samarbejdet mellem skolen og ordningen, f. eks. med at få skolen til at afgive lokaler etc.

De ovenfor nævnte instruktører ansættes af lederen, og er ikke organiserede. Der er megen interesse for at blive instruktør, og der er visse steder ventelister fra adskillige, der ønsker at blive instruktører.

I 11 af Københavns omegnskommuner er der skolefritidsordninger.

Det administrative tilhørsforhold er også her blandet, idet Skole- eller Kulturel forvaltning hyppigst er ansvarlig. Dog er ordningen nogle steder alene under Social- og Sundhedsforvaltningen, men en kombination af Social- og Skoleforvaltning findes også. Det forekommer tillige, at ordningen drives af en forældreforening eller en anden forening, eller den er en selvejende institution.

Fritidsordningernes åbningstid varierer noget, dog er der oftest åbent fra 7-17. Enkelte skoler åbner allerede 6 eller 6.30.

De allerfleste steder har man egne lokaler, som imidlertid ikke altid opleves som tilfredsstillende. Det kan være kældre, tidligere klasserum, skolebarakker, inspektør- og pedelboliger, og størrelserne varierer fra 45-140 m².

Personalet varierer meget med hensyn til uddannelse, ansættelse og aflønning og arbejdstider. De fleste kommuner har valgt at ansætte uddannede pædagoger, som lønmæssigt er placeret fra 6.-24. lønramme. Forholdet mellem antal børn og voksne er 15-20 børn pr. pædagog, og hertil kommer praktiske medhjælpere.

I en kommune har man en skoleassistentordning med ikke-uddannede (2-3 ved hver skole), som i princippet står til rådighed for alle skolens børn, (på én dag deltog 800 elever i ordningen på én skole), men hvor der er en fast kerne af børn på mellem 25-45.

I 4 kommuner deltager fritidspersonalet også i funktioner i tilknytning til undervisningen, som vikarer, ved frikvartertilsyn, i mellemtimer, ved erhvervsorientering o. lign.

Der er i 3 kommuner et ret defineret arbejdsområde, og i en kommune skal ordningen også være åben for børn i påske- og sommerferie.

Forældrebetalingen varierer (kun i 3 kommuner betales ikke) fra 40. til 190 kr. om måneden. Kommunerne yder friplads efter samme regler som for daginstitutioner og betalingen kan afpasses efter børnenes brug af ordningen.

En skoleassistentordning som ovenfor nævnt skal nærmere beskrives, idet den har eksisteret nogle år. Den er begyndt som erstatning for den tilfældige vikarordning, som anvendtes i begyndelsen, hvis en lærer på en skole var syg en enkelt dag. Skoleassistenterne førte da tilsyn med børnene og søgte at beskæftige dem. Assistenterne benyttes endvidere nu til at følge tilskadekomne børn på skadestue, stille an til forældremøder og andre praktiske ting. De kvalifikationskrav man stiller til skoleassistenterne er, at de på ét eller andet tidspunkt i deres foregående virke har arbejdet med børn og unge. Deres vederlag er den samme løn som for fritidspædagoger, dog minus 7 %.

De lokaler assistenterne bruger, er oftest skolernes sikringsrum, som på forskellig måde er udvidet bygningsmæssigt, ligesom der er anskaffet materialer m. v. til rummet. Assistenterne påtager sig endvidere gårdvagtmedhjælp og kan som nævnt træde til, hvis der opstår vikarproblemer i faglokalene.

Rummene er i reglen åbne hver dag til kl. 16, og det er hovedsagelig børnene fra 1. til og med 6. klasse, der kommer der. Assistenterne beskæftiger børnene ved forskellige spil, hjælper dem eventuelt med lektier eller sørger for, at de beskæftiges på anden vis.

Forældrene i kommunen er tilfredse med ordningen, selv om der er visse ønsker fremme om, at der bliver lavet en speciel ordning for de mindste børn, dvs. børnehaveklasse, 1. og 2. klasse.

En anden udbygget ordning findes i en omegnskommune, hvor der på kommunens 12 skoler er 6 kommunale skolefritidsklubber og 4 selvejende. Skolefritidsklubberne ligner i deres opbygning fritidshjem og er fortrinsvis beregnet for de yngste årgange, dvs. børnehaveklasse, 1., 2. og evt. 3. klasse. De kommunale klubber har åbent fra 7-17, også i ferier og på fridage, og der er sikkerhed for pasningen, idet der er kontrol med fremmøde.

Formålet med disse skolefritidsklubber er, at de skal fungere som et betryggende og sti-

mulerende opholdssted med kontrolleret pasning, hvorved man også undgår, at de små børn kommer ud i trafikken.

Lokalerne man benytter, er oftest nedlagte tjenesteboliger o. lign.

Der anvendes uddannet personale og en normering, der svarer til daginstitutionernes.

Forældrebetalingen er 190 kr. pr. måned såvel i fritidshjem som i skolefritidsklubber, medens de selvejende skolefritidsklubber har en lavere betaling på grund af kortere åbningstid.

Det er muligt at opnå friplads på institutionerne, og kommunen har oplyst, at $\frac{1}{3}$ af børnene i de små årgange har behov for at komme i klubberne. Der er en beskedent venteliste, som i reglen ikke strækker sig over mere end 1-3 måneder.

Der er samarbejde mellem Socialforvaltning og Skoleforvaltning for så vidt angår psykologbistand, men i øvrigt ønsker man sig en større kommunikation imellem de 2 forvaltninger.

I de 4 store byer, København, Århus, Odense og Ålborg tegner billedet sig generelt således, at man her har været ret tilbageholdende med at oprette skolefritidsordninger ud over interessegrupper.

6.2. BEMÆRKNINGER TIL UNDER-SØGELSEN

Udvalget har ved gennemgang af besvarelsenerne mærket sig, at der må være et behov for skolefritidsordninger, idet forholdsvis mange kommuner har søgt at finde løsninger, trods umiddelbare vanskeligheder bl. a. på grund af manglende utilstrækkelig eller ukoordineret lovgivning. Imidlertid finder udvalget, at nogle af disse ordninger er utilstrækkelige under hensyntagen til børnenes behov, og i højere grad tilgodeser praktiske behov eller hensynet til besparelse af vikartimer.

Det er karakteristisk, at man har forsøgt sig med meget forskellige løsninger ud fra lokale, politiske og pædagogiske ønsker og synspunkter og sandsynligvis også i et vist omfang præget af den forvaltningsgren, som har haft personalemæssige og økonomiske ressourcer til at tage initiativet.

Der er tale om et pionerarbejde, som ifølge sagens natur må være udført under meget forskellige vilkår, og hvor man hver-

ken har kunnet eller villet efterleve de kendte normer og krav fra tilsvarende områder.

Som det kan forventes, har der i flere kommuner været kritik og modstand overfor en nydannelse af denne art. De ifølge lovgivningen etablerede institutioner (skoler, daginstitutioner og fritidsundervisning) har givet udtryk for en del skepsis, dels ud fra faglige og traditionelle synspunkter og dels, fordi skolefritidsordningen kunne bryde forstyrrende ind i allerede etablerede organisationsformer og arbejdsmønstre.

Fra nogle skolars side har man hævdet, at skolefritidsordninger i princip og i praksis var skolen uvedkommende, og at deres virksomhed ikke umiddelbart kunne falde ind under skolens samlede formål og virke. Det falder ret stærkt i øjnene, at fritidsordningerne ofte optræder som isolerede aktiviteter, der ikke drages med ind i en undervisningsmæssig sammenhæng. Dette gælder både, når der er tale om veluddannede medarbejdere og personale uden uddannelse.

Man kan til en vis grad sammenligne skolernes forbehold overfor fritidsordninger med den endnu ikke overalt overvundet forståelses- og samarbejdskløft i forhold til børnehaveklasserne.

Fra daginstitutionernes side har man fremført, at der ved skolefritidsordningerne var tale om en ringere pædagogisk kvalitet med hensyn til lokaler, personalekrav, program og materialer. Det har tillige været kritiseret, at skolefritidsordningerne ikke omfattede et betryggende tilsyn.

Det er i Socialministeriets cirkulære af 29. marts 1976, § 37 nævnt, at socialpædagogiske pasningsordninger på skolerne er under udvikling, og at disse, for at kunne videreføres under bistandsloven, skal give samme kontrollerede beskæftigelse i socialpædagogisk øjemed af børnene uden for deres skoletid som fritidshjemmene. Det er for udvalget oplyst, at Socialministeriet vil udsende cirkulære om ledelse og drift af sådanne ordninger.

Fra fritidsundervisningens side er det fremført, at skolefritidsordninger af mere »fritidshjemslignende« art kan indsnævre børnenes aktivitetsmuligheder, idet det ikke kan sikres, at fritidspædagoger er i stand til at imødekomme specifikke interesser hos børn, som f. eks. filateli, musik og visse

sportsgrene, der kræver voksne med særlige forudsætninger. I øvrigt siges også, at børn skal have mulighed for at møde andre voksne end »autoriserede pædagoger«, dvs. lærere og fritidspædagoger.

Udvalget finder, at alle disse synspunkter er forståelige og til dels relevante, men må dog fremføre betænkelighed ved, at børnene på dette alderstrin bliver genstand for voksnes særinteresser og manglende forståelse for det helhedssyn på barnet, som udvalget skal arbejde ud fra, jfr. kapitel 1.

6.3. UDVALGETS VURDERING AF DISSE ORDNINGER

Udvalget konstaterer, at disse skolefritidsordninger er et udtryk for et behov for tilsyn med og pædagogisk beskæftigelse af børn udenfor skoletiden.

Udvalget har i øvrigt bemærket, at mange besvarelser fra kommuner, som *ikke* har etableret skolefritidsordninger, viser at man ønsker at løse problemet, men ikke har formået at overvinde formelle vanskeligheder og/eller ikke har haft ressourcer hertil, bl. a. fordi der fra de centrale myndigheders side kun er givet sparsom hjælp med hensyn til praktiske og økonomiske forhold.

Udvalget er opmærksom på, at når problemet er søgt løst ved skolefritidsordninger, har forældreønsker været udslagsgivende. Forældrene lægger betydelig vægt på børnenes trafiksikkerhed og foretrækker derfor, at børnene forbliver på skolen fremfor et eventuelt fritidshjem. Nogle forældre er også betænkelige ved, at børnene har 3 forskellige miljøer: hjemmet, skolen og fritidshjemmet. Udvalget finder, at skolefritidsordninger på mange måder kan imødekomme behovene både for børn og forældre, men det må forudsættes, at skolerne indrettes mere med henblik på børns fritidsophold. Dette kan i øvrigt generelt have en gunstig indflydelse på skolens pædagogiske klima og miljø.

Udvalget finder, at det på længere sigt må overvejes, om den i kapitel 5 omtalte kombination af en mindre skoleenhed og en daginstitution i nærheden af boligmiljøet er en mere hensigtsmæssig ordning. I den forbindelse bør relationer mellem skolefritidsordninger og fritidshjem også behandles.

Med hensyn til etablering af skolefritidsordningen i de nuværende skoler findes det

uheldigt, at der rent faktisk i nugældende love, bistandslov, folkeskolelov eller lov om fritidsundervisning ikke er egentlig hjemmel for skolefritidsordninger i den forstand, at der er klarhed over mål og indhold, personale, tilskudsforhold osv.

Det nærmeste man kan komme centralt udformede retningslinier, er ovennævnte bemærkning i et socialministerielt cirkulære og folkeskolelovens § 29 om »andre pædagogiske arbejdsopgaver«, samt Undervisningsministeriets cirkulære om personale til varetagelse af visse pædagogiske opgaver i folkeskolen.

Udvalget skal på denne baggrund foreslå, at der snarest skabes klarhed over, på hvilket lovgrundlag skolefritidsordninger skal fungere, og at der i tilknytning hertil udarbejdes klare retningslinier for virksomheden således, at forholdene er forsvarlige for de deltagende børn.

Udvalget henleder opmærksomheden på følgende områder, for hvilke der bør vejledes/udformes bestemmelser med minimumskrav, dog med en smidighed der giver mulighed for nye initiativer og utraditionelle løsninger:

1. *Den administrative placering* fastslås. Ordningen bør ikke fungere som interessegruppeordning, men som en daginstitution, placeret på skolen. Der må være regler, der tillader forsøgspræget virksomhed, hvor også f. eks. forældrene kan tage initiativet til ordningen.

2. *Regler¹ for personalets uddannelse og antal* i forhold til børnetal fastsættes.
3. Det *pædagogiske indhold* beskrives, eventuelt i forbindelse med vikarfunktionen og andet pædagogisk arbejde på skolen.
4. *Lokaleforholdene* beskrives, herunder fællesanvendelse af lokaler med skolen samt adgang til et udendørs areal, også i skoletiden.
5. *Åbningstider* fastsættes, også for ferieperioder og skolefridage.
6. *De økonomiske rammer*, herunder evt. forældrebetaling, fastlægges.
7. *Ledelses- og samarbejdsformer* for de ansatte afklares, herunder spørgsmål om medlemskab af lærerråd og ansvarsplacering i forhold til skolelederen.

6.4. FORSLAG OM TILSYNS-CIRKULÆRE I FORBINDELSE MED SKOLEFRITIDSORDNINGEN

Udvalget finder, at der bør udarbejdes et cirkulære om tilsynspligten med børns færden uden for skoletiden. Baggrunden for dette ønske er, at det eksisterende tilsynspligtscirkulære kun vedrører børnenes færden i skoletiden, og altså ikke tager hensyn til de problemer, der opstår i forbindelse med børns deltagelse i de fritidsordninger, der måtte findes på eller i tilknytning til skolerne.

7. kapitel

Børn med særlige behov

Udvalget har overvejet, om der set ud fra et skolestartsynspunkt er grund til at fremkomme med specielle forslag vedrørende børn med særlige behov.

I denne sammenhæng er det især spørgsmålet om nogle børn har særlige undervisningsbehov, der har interesse, og specielt om dette behov bedst tilgodeses inden for den almindelige virksomhed i børnehave eller skole, eller om særlige foranstaltninger må træffes.

I det følgende skelnes mellem

1. børn der er klart funktionshæmmede på grund af et handicap,
2. børn med lettere funktionshæmning, der primært kan tilskrives et bestemt handicap og
3. børn med indlæringsmæssige og sociale vanskeligheder, som primært må tilskrives familiemæssige forhold og ustimulerende opvækstvilkår i øvrigt.

Blandt klart funktionshæmmede børn er der nogle, som allerede i 5-8-års alderen tydeligt har særlige behov for pædagogisk og anden støtte i skolesituationen og uden for denne. Udprægede eksempler er børn med stærkt nedsat hørelse eller syn.

Herudover viser erfaringer - bl. a. fra specialundervisning og skolepsykologisk praksis -, at der er et stort antal børn, som senere i skoleforløbet lider nederlag på grund af en eller anden funktionshæmning.

Om alle børn gælder det formentlig, at jo tidligere deres evt. funktionshæmning erkendes, og jo tidligere der sættes ind over for den, jo større chance er der for at afbøde

dens virkninger og fremme børnenes muligheder. Den tidlige indsats vil derfor også på længere sigt være ressourcebesparende.

Udvalget finder, at der er sket en forbedring ved den nye skolelovs ikrafttræden med hensyn til specialpædagogisk bistand til børnehaveklassens elever, men skal påpege det u hensigtsmæssige i, at en sådan bistand ikke står til rådighed for børn i børnehaver eller i hjemmene.

Adskillige undersøgelser i udlandet og herhjemme tager sigte på at udvikle procedurer til tidligt at opdage og hjælpe børn med forskellige vanskeligheder.

Spørgsmålet bliver da, om disse forhold giver anledning til, at der allerede ved skolestarten etableres særlige foranstaltninger for disse børn.

De udprægede tilfælde af fysisk og psykisk betingede funktionshæmninger, der talmæssigt er begrænsede, vil i de fleste tilfælde være erkendt inden skolegangens begyndelse.

I den som bilag 2 optagne redegørelse fra Karen Vejleskov vedrørende sprogudviklingen er beskrevet, hvilke konsekvenser nogle af disse lidelser har for barnets sproglige udtryksmuligheder.

En kompenserende pædagogisk behandling, der allerede er begyndt i førskolealderen, bør naturligvis fortsætte i skolealderen, så længe barnet har behov derfor.

Med en forventet overføring af særfor sorgens skoler til det almindelige undervisningsvæsen (jfr. herom betænkning fra Udvalget om udlægningen af Åndssvagefor sorgen og den øvrige særfor sorg, juni 1976) må

man påregne, at disse børn fremover skal have specialundervisning inden for folkeskolens rammer allerede fra deres start i børnehaveklasse eller i 1. klasse.

Bortset fra de sværere handicaps kan der som nævnt være tale om lettere sensoriske eller motoriske hæmninger, og om en tilsyneladende voksende gruppe af samspilsramte børn eller af børn, der ikke får udviklet iboende muligheder på grund af ugunstige sociale og kulturelle ydre omstændigheder. Dette sidste kan børn af fremmedarbejdere være et nærliggende eksempel på.

Imidlertid er det ikke uden videre givet, at et bevægelseshæmmet eller et tunghørt barn har særlige behov i retning af specialundervisning, ligesom et barn, der er adfærdsvanskeligt hjemme, netop kan være bedst tjent med at være i en »normal« børnegruppe i børnehaver, børnehaveklasser eller i skolen.

Der er også grund til at skelne mellem, om det er barnet selv og (eller) dets forældre, der oplever, at det har et særligt behov, eller om det er pædagogen, der gør det. I det sidste tilfælde er det nødvendigt at overveje, om det kan påvises, at det er forhold hos barnet selv eller i dets hjemmemiljø, der er årsag til det særlige pædagogiske behov, eller om man ud fra sin viden om skolen og dens krav forventer, at barnet vil lide nederlag. Bortset fra, at det ofte er en kombination af de to ting, er hermed i alle tilfælde peget på, at også den undervisning og det samvær, barnet møder i skolen (børnehaveklassen), er bestemmende for, om der bliver tale om et barn med særlige behov.

I forbindelse hermed skal nævnes det forhold, at mange børn allerede i 1. og 2. klasse indstilles til specialundervisning på grund af læse- eller regnevanskeligheder eller på grund af adfældsproblemer. Undersøgelser har vist, at denne gruppe tydeligt har social slagside. På den anden side er der også så store forskelle fra skole til skole og fra lærer til lærer, at det næppe kan afvises, at lærerens holdning og undervisningsform er en vigtig faktor.

Ser man på de hæmninger, der - bortset fra de specifikke handicaps - kan give barnet vanskeligheder ved skolestarten, vil det som regel være følgerne af mindre vel forløbne udviklingsstadier, der i tid ligger væsentlig forud for skolestarten. Det vil ofte være for-

hold, der hænger sammen med barnets oplevelser af sig selv og egne handlemuligheder, dets evne til samspil med en gruppe, dets sproglige udtryksmuligheder og dets be- grebsramme.

Hvor der er tale om udviklingshæmninger på disse områder, har skolen opgaver af hensyntagende, eventuelt kompenserende art. Den tidlige og forebyggende indsats, der er nævnt ovenfor, ligger dog mest hensigtsmæssigt forud for skolen og børnehaveklassen, altså i børnehavealderen og måske endda i vuggestuealderen.

En rapport fra en af Socialstyrelsen nedsat arbejdsgruppe vedrørende handicappede børns optagelse i daginstitution beskæftiger sig såvel med de traditionelle handicaps som med adfærdsvanskelige og understimulerede børn.

»Det er et hovedsynspunkt i rapporten at søge flest mulige funktionshæmmede børn bevarede i almindelige grupper i daginstitutioner. Hvor en specialpædagogisk indsats ikke lader sig indbygge i den almindelige institution, foreslås sammen med udlægningen af institutionsområderne et lokalområdes samlede ressourcer af specialinstitutioner og almindelige institutioner udnyttet i nært samspil med hinanden, så at der er let overgang for det enkelte barn fra specialinstitution til almindelig institution.

En væsentlig begrundelse herfor er, at funktionshæmmede børn først og fremmest er børn, der har samme fundamentale behov som andre, og at den diagnosticerende udskillelse altid har en indbygget risiko for, at barnet føler sig sat udenfor, og at denne følelse måske kan være »nederlagsf orstærkende«.

Arbejdsgruppen er i disse generelle betragtninger i overensstemmelse med norske og svenske synspunkter i forbindelse med den i disse lande nylig gennemførte førskolelovgivning.

For at funktionshæmmede børn kan optages i eller bevares i almindelige grupper må visse betingelser være til stede.

Daginstitutionernes pædagoger må især have mulighed for i deres daglige arbejde at støtte sig til kolleger med en bredere erfaring, specielt om børn med særlige behov.

Arbejdsgruppen stiller derfor forslag

om, at generel og speciel pædagogisk konsulentbistand til daginstitutionerne udbygges».

Videre stilles forslag om udvidelse af pædagogtimer til de børnehaver, der påtager sig særlige opgaver, eventuelt i form af udstationerede specialpædagoger, der i perioder indgår i arbejdet.

En tilrettelæggelse af denne art kendes allerede f. eks. for sprog- og talehæmmede børns vedkommende. Der var således pr. januar 1976 af taleforsorgen placeret ca. 2.000 børn i almindelige børnehaver, der har kontakt med taleinstitutterne, idet man lader børnehaveopholdet indgå som et led i behandlingen af sproglidelsen.

Hvad angår børn, som på grund af deres hidtidige opvækstbetingelser er ringe stillet i sproglig, erfarings- og holdningsmæssig henseende, må det påpeges, at bestræbelserne for at forbedre skolestarten i høj grad har været rettet imod at forhindre denne gruppe i at blive tabere i skolen. Derfor må det i første række være børnehavens/børnehaveklassens opgave at fremme deres udvikling ved at udfordre den enkelte med relevante opgaver og oplevelser.

Dette forudsætter, at pædagogen har kendskab til børnenes baggrund og muligheder og er i stand til at individualisere, og der vil endvidere ofte være behov for et aktivt samarbejde med forældrene.

Udvalget er enig i den omtalte arbejdsgruppes hovedsynspunkt, at flest mulige børn bør forblive i eller optages i almindelige børnegrupper. Efter udvalgets opfattelse bør dette også gælde for børnehaveklasserne.

Bortset fra, hvad der tidligere i dette kapitel er sagt om sværere handicappede børn, er udvalget derfor af den opfattelse, at den almindelige børnehaveklasse og børnehave bør tage imod børn med særligt behov, idet der individualiseres, og idet pædagogen kan

hente støtte i sit daglige arbejde gennem konsulentvirksomhed, der i de fleste tilfælde naturligt kan formidles gennem den skolepsykologiske rådgivning.

Skolepsykologer og skolevæsenets specialundervisningskonsulenter bør derfor stilles til rådighed også for daginstitutionerne i området.

Et andet middel er en almen udbygning af samarbejdet mellem socialvæsen og skolevæsen og de til de to områder knyttede nøglepersoner, der får med de enkelte børn at gøre, så at der f. eks. ikke for de børns og familiers vedkommende, der modtager den almindelige familiestøttende service, som socialsektoren råder over, sker et brud ved barnets start i skolen.

Dette vil bl. a. forudsætte, at pædagogen gennem sin uddannelse er bekendt med og indstillet på denne side af den pædagogiske virksomhed, således at hun kan udnytte konsulentvejledningen.

Det er endvidere hensigtsmæssigt, at de forskellige grupper af børn med særlige behov følges ved overgangen fra børnehave til skole, således at skolen er informeret om dem og kan tage særlige hensyn til dem fra starten.

Set ud fra barnets videre skoleforløb vil det også forudsætte en særlig nøje koordinering mellem børnehaveklasse og begynderklasse med hensyn til holdning og pædagogiske metoder.

Til sidst skal udvalget pege på det uheldige i, at børnene kun formelt er elever i den pågældende klasse, idet de i praksis undervises for sig selv i en læseklínik, i et observationsrum eller af en støttelærer. Konsulentbistanden, støttelærerordning m. v. bør være af en sådan art, at der gives læreren mulighed for at undervise barnet i klassen i de fleste undervisningstimer. Kan dette ikke lade sig gøre, bør barnet tilknyttes en gruppe, hvor barnet ikke føler sig som afviger.

8. kapitel

Samarbejde

8.1. SAMARBEJDE MELLEM SKOLE/KULTURSEKTOR OG SOCIAL/ SUNDHEDSSEKTOR

Med udgangspunkt i kommissoriets krav om et helhedssyn på barnet og samvirke mellem hjem, førskole, skole og fritidsvirksomhed må det slås fast, at det er af afgørende betydning, at myndigheder, institutioner og personer mødes i et tæt samarbejde omkring tilrettelæggelsen af skolestarten.

Der er i de foregående kapitler i beskrivelsen af skolen, børnehaveklasserne, daginstitutionerne og skolefritidsordningerne gjort rede for en del problemer i forbindelse med det samarbejde, som alle finder nødvendigt, men som det alligevel har vist sig svært at gennemføre tilfredsstillende.

I de senere års debat omkring forberedelsen af bistandsloven og folkeskoleloven er vigtigheden af samarbejdet mellem de forskellige instanser ofte blevet fremhævet. Såvel i den lokale debat som i debatten mellem de faglige organisationer indtager problemet om etablering af formaliserede samarbejdsformer på tværs af de traditionelle administrative skel en central plads. Man søger videre at bearbejde de blokeringer, der ligger i de traditionelle faglige holdninger og de dertil hørende formelle tavshedspligter.

Den løbende debat om bloktilskud contra »øremærkede«¹ procentrefusioner fører de fleste steder til helhedsvurderinger omkring de sociale og uddannelsesmæssige indsatser, mere end mod snævre kommunale refusionsovervejelser.

Specielt vedrørende samarbejdet mellem skole- og socialsektor kan nævnes, at Skole-

direktørernes Samråd i samarbejde med Socialinspektørforeningen og senere Socialstyrelsen og Danmarks Lærerforening i 1974-75 har bearbejdet samarbejdsproblemerne i de 2 sektorer. Fra begge konferencer foreligger rapporter. Overvejelserne er videreført på en af Kommunernes Landsforening afholdt konference med politisk repræsentation fra de 2 sektorer, og der er nedsat en koordinationsgruppe mellem Undervisningsministeriets og Socialministeriets embedsmænd.

Udvalget finder denne begyndende udvikling positiv og fremhæver som noget vigtigt, at kommunerne med nyere lovgivnings videre forpligtelse til selv at prioritere sine indsatser tager de særlige problemer omkring skolestarten op med henblik på konkrete handlinger.

8.1.1. Bestemmelser

Bestemmelser af særlig interesse for samarbejdet mellem skole- og socialsektor findes i en række love, cirkulærer og vejledninger, som herefter gennemgås.

8.1.1.1. Bistandslov m. v.

Ifølge bistandslovens § 32 (lov nr. 333 af 19. juni 1974) har de sociale myndigheder en vidtgående forpligtelse til at føre tilsyn med de forhold, hvorunder børn i kommunen lever og at støtte forældrene med hensyn til børnenes opdragelse og pleje. Denne forpligtelse er i lovens § 69 konkretiseret således, at kommunalbestyrelsen skal sørge for,

at der er det nødvendige antal pladser på daginstitutioner, herunder social-pædagogiske fritidsforanstaltninger. Det er derimod ikke i cirkulæret eller vejledninger beskrevet, hvad der skal forstås ved det »nødvendige antal pladser.«

Med bistandslovens § 72 har det sociale udvalg fået tillagt pligt til at tage stilling til, hvilke børn der skal optages i daginstitutioner, og dermed er formentlig fastslået, at man ikke på kort sigt kan regne med fuld dækning på daginstitutionsområdet, men at pladserne fordeles efter børnenes og familiernes behov og efter vurdering af afstandskriterier, søskendeforhold o. l.

I bistandsloven, eksempelvis § 46, stk. 2, § 42 og § 48 er indeholdt en række bestemmelser om ydelse af økonomisk hjælp og rådgivning til familier med børn, der har særlige problemer.

Efter bistandslovens § 17 har de sociale myndigheder ret til at afkræve andre, der har kendskab til forholdene, oplysninger som må anses for nødvendige. Af bistandslovens § 20 fremgår, at den der får kendskab til, at et barn under 18 år lever under forhold, der bringer dets sundhed og udvikling i fare, har pligt til at underrette de sociale myndigheder.

Efter lovens § 19, nærmere uddybet ved Socialministeriets bekendtgørelse nr. 140 af 26. marts 1976, skal der ske underretning til de sociale myndigheder, når børn eller unge har vanskeligheder i forhold til deres daglige omgivelser, skolen eller samfundet, eller når barnet eller den unge i øvrigt lever under utilfredsstillende forhold. Hvis pågældende ikke gennem deres egen virksomhed i tjenesten har rimelig mulighed for i tide at afhjælpe vanskelighederne, skal de unge eller børnenes forældre så vidt muligt orienteres om bistandslovens hjælpemuligheder.

I tilslutning til disse bestemmelser har Socialministeriet i et cirkulære nr. 191 af 9. oktober 1975 om rådgivning og tilsyn, peget på, at der bør etableres et nært samarbejde med andre myndigheder, som har berøring med personer og familier, der kan have behov for vejledning, og det er specielt fremhævet, at de sociale myndigheder skal have samarbejde med skolerne. I Socialministeriets cirkulære af 26. marts 1976 om medvirken til gennemførelse af vejledningen er det henstillet til skoler m. v. at samarbejde med

de sociale myndigheder, hvor det måtte være aktuelt. Det fremhæves, at det praktiske samarbejde bør intensiveres på den efter forholdene mest hensigtsmæssige måde, og at det også er ønskeligt, at der etableres kontakt mellem skolepsykologiske kontorer og social- og sundhedsforvaltningerne.

Endelig skal fremhæves Indenrigsministeriets bekendtgørelse nr. 162 af 27. marts 1974, hvoraf det fremgår, at sundhedsplejerskerne, der administrativt er tilknyttet socialforvaltningerne, i forbindelse med udøvelse af deres opgave inden for skolesundhedsplejen skal virke i samarbejde med bl. a. læger, skolelæger og andet personale under den kommunale forvaltning.

Der har tidligere foreligget vejledninger og regler med hensyn til samarbejdet mellem daginstitutioner og skoler, men ved cirkulæreændringer i forbindelse med lægetilsynets bortfald ved daginstitutionerne er mere almene bestemmelser om samarbejde med skolerne forsvundet.

Udvalget skal derfor henstille, at sådanne bestemmelser genoptages i nye cirkulærer om daginstitutionernes samarbejde både med skolevæsen og socialvæsen.

8.1.1.2. Folkeskolelov m.v.

Ifølge folkeskoleloven (lov af 26. juni 1975) § 3, stk. 2, gives specialundervisning eller anden specialpædagogisk bistand til børn, hvis udvikling kræver særlig hensyntagen eller støtte.

Det påhviler kommunen (§ 21) at sørge for undervisning af børn, hvis udvikling kræver særlig hensyntagen eller støtte.

Det påhviler kommunen at sørge for undervisning af børn på sygehus og andre institutioner, medmindre der på anden måde sørges for børnenes undervisning.

Ifølge § 39, stk. 4, kan skolenævnet i forbindelse med børns udeblivelse fra undervisningen henstille til forældrene at søge bistand hos social- og sundhedsforvaltningen.

Efter skolestyrelseslovens § 27, stk. 1 og 3, (lovbekendtgørelse nr. 462 af 3. september 1974) fører skolenævnet tilsyn med skolen og skal medvirke ved løsningen af sociale opgaver, der er henlagt til skolen. Nævnet kan endvidere udtale sig om sager vedrørende hjælpeforanstaltninger over for børn og unge under 18 år.

8.1.2. Planlægning

I Undervisningsministeriets cirkulære af 2. marts 1976 om udbygningsplaner er anført, at formålet med disse er at tilvejebringe et fyldestgørende grundlag for lokale beslutninger om folkeskolen og fritidsundervisningen samordnet med anden sektorplanlægning i en samlet fysisk og økonomisk planlægning.

I Socialministeriets vejledning vedrørende de sociale udbygningsplaner er anført, at planerne bør udarbejdes under hensyntagen til skolevæsenets udbygning, bl. a. skal der ved udbygning af daginstitutioner tages hensyn til udbygning af børnehaveklasser.

8.1.3. Udvalgets vurdering af samarbejdet

Udvalget påpeger, at de hidtil gældende forskrifter - selv om en hensigtsmæssig udvikling er i gang - ikke har medført, at det har været muligt at gennemføre et samarbejde i alle kommuner. Dette gælder både en samordnet planlægning af udbygningen af daginstitutioner, børnehaveklasser og fritidsordninger og det konkrete og løbende samarbejde omkring de enkelte børn.

Specielt må anføres, at de cirkulærer, der er fulgt efter nedskæringerne på daginstitutionsområdet, på en uheldig måde har beskåret tiden til samarbejde. Udvalget må her fastslå, at selv en højt kvalificeret indsats på et område ikke får fuld effekt, hvis der ikke er en passende samordning til andre områder.

Udvalget skal anbefale, at Socialministeriet og Undervisningsministeriet udarbejder cirkulære, der ud fra et helhedssyn på barnet nærmere beskriver, hvorledes samarbejde kan tilrettelægges, og således at der skabes tidsmæssig mulighed for gennemførelse af dette.

Udvalget vil understrege, at samarbejdet ikke skal indsnævres til at omfatte børn eller familier med vanskeligheder, men omfatte alle børn.

Man vil i denne forbindelse også pege på en nødvendig samordning, som har betydning i en mangelsituation, men også når man i en kommune nærmer sig eller har nået en fuld udbygning af daginstitutionspladser, børnehaveklasser og skolefritidsordninger.

Med udgangspunkt i bistandslovens § 72 om den kommunale pladsanvisning til daginstitutionerne må det anbefales, at opta-

gelse i skolens børnehaveklasse og fritidsordninger koordineres med pladsanvisningen.

Mange hensyn taler herfor, først og fremmest hensynet til barnet og dets forældre, men også til samarbejde mellem skole og daginstitution og sluttelig økonomiske hensyn. Det er uheldigt, hvis f. eks. et barn forbruger både børnehaveklasse og børnehaveplads, mens et andet barn får afslag begge steder. En samlet vurdering af børnenes behov i forhold til de eksisterende tilbud må tilstræbes.

Udvalget skal foreslå, at der for at fremskynde forbedringer i samarbejdet udformes nærmere regler om følgende:

1. Beskrivelse af kompetence og samarbejdsforpligtelser for de områder, der arbejder med barnet omkring skolestarten.
2. Cirkulæreregler om udveksling af personoplysninger, incl. klarhed vedrørende forældrenes medvirken og de implicerede parter tavshedspligt.
3. Gensidig optagelse af den anden sektors arbejde som undervisningsemne i de respektive grunduddannelser, jfr. 2. delbetækning.
4. Etablering af kursus- og mødevirksomhed fælles for ansatte medarbejdere fra begge sektorer.

8.2. FORÆLDRESAMARBEJDE

Både i daginstitutioner og i folkeskolen har forældresamarbejdet fået en fremtrædende plads i de nye bestemmelser. Dels er der regler om forældrerepræsentation i styrende organer, dels er det i formålsformuleringer fastslået, at opgaverne skal løses »i samarbejde med forældrene«.

I de tidligere afsnit har udvalget opholdt sig ved dette spørgsmål, dels i kapitel 2, hvor hjemmenes situation og forventninger blev omtalt, dels i kapitel 4 og 5, hvor det bl. a. blev fremhævet som begrundelse for at udarbejde rammeplan, at man derved havde et nødvendigt udgangspunkt for drøftelse af arbejdet med forældrene, og endelig i kapitel 6 og 7 i forbindelse med skolefritidsordninger og børn med særlige behov.

Udvalget har imidlertid ment det hensigtsmæssigt at fremsætte bemærkninger om spørgsmålet i dette kapitel, bl. a. for at fremhæve, at bestræbelserne for administrativt at

fremme samarbejdet bør følges af et konkret samarbejde med forældrene til børnene i en daginstitution eller i skolen.

8.2.1. Forældresamarbejde i børnehaven

I børnehaven vil der normalt være daglig, uformel kontakt, når barnet møder eller bliver hentet. Kun hvis der er tale om alvorlige problemer med barnet, indkaldes forældrene til individuelle samtaler. Det er dog efterhånden blevet mere almindeligt, at pædagogerne på forældremøder redegør for arbejdet, beskriver og begrundet de valgte emner og metoder og hvorledes gruppen arbejder. Kun meget få steder har man forældrekonsultationer, hvor det enkelte barns udbytte af arbejdet bliver drøftet.

De fleste forældre vil gerne tale om deres børn, men der kan godt være en vis angstelse for, om man nu som far eller mor giver den »rette« opdragelse, samtidig med at man meget stærkt føler sig som den ansvarlige for barnet og derfor er på vagt overfor kritik.

Pædagoger kan på deres side i kraft af deres faglige viden være tilbøjelige til at lytte for lidt til forældrenes synspunkter. Forældrene tror muligvis, at pædagogen er mere »ekspert« end de selv føler sig, og sådanne forventninger kan øge afstanden mellem parterne.

Den fælles interesse for børnene og deres trivsel og de hyppige uformelle kontaktsituationer er dog et godt udgangspunkt for samarbejde.

Når barnet nærmer sig den undervisningspligtige alder, må det være en selvfølge, at forældrene får lejlighed til at diskutere skoleindmeldelse med børnehaven. Om barnet skal i børnehaveklasse eller 1. klasse, hvorledes det i øvrigt skal passes, hvorledes transportproblemerne klares osv. må være fælles samtalestof.

Børnehavepædagogen bør være opmærksom på forhold hos barnet eller i hjemmet, som har betydning for skolestarten. Såfremt det er muligt, bør man for at fremme børnenes tryghedsfølelse aflægge besøg på skolen og invitere den kommende lærer på besøg i børnehaven.

Mange forældre finder, at den aldersintegrerede institution i denne henseende har særlige fordele, nemlig at børnene kan være

i samme institution og hos de samme pædagoger gennem en årrække, og at søskende kan følges ad, så at forældrene kun skal have kontakt til ét sted.

8.2.2. Forældresamarbejde i børnehaveklassen/skolen

Børnehaveklassen vil ofte være forældrenes og børnenes første møde med skolen. Derfor hviler der et stort ansvar på børnehaveklasseledere med hensyn til, at forældresamarbejde får en god start.

Forældresamarbejdet har ofte samme karakter som i børnehaven. Man kan ved indskrivningen give forældrene en skriftlig orientering om praktiske forhold, mødetider, fridage, meddelelsesbog og det pædagogiske arbejde, om særlige hjælpeforanstaltninger m. v.

Børnehaveklasselederen bør orientere sig om de oplysninger, der gives ved indmeldelse i skolen, således at hun har et vist kendskab til børnenes baggrund.

Ved det første besøg hos skole- og tandlæge er det hensigtsmæssigt, at både børnehaveklasselederen og forældrene er med.

Det vil endvidere være naturligt at udbygge kontakten mellem skole og hjem gennem afholdelse af klasseforældremøder, evt. således, at det første møde placeres inden skolestarten.

I reglen har børnehaveklasselederen talt om børns udviklingsforløb, om deres voksende behov for beskæftigelse med intellektuelt stimulerende materiale, om den selvstændighed, de har udviklet, og hvorledes de fungerer som gruppe. På denne baggrund øges efterhånden behovet såvel hos forældrene som hos børnehaveklasselederen for at drøfte det enkelte barns situation. I nogle børnehaveklasser og børnehaver beder man forældrene om som grundlag for samtaler at udfylde et iagttagelsesskema samtidig med, at børnehavepædagogen selv udarbejder sin iagttagelse. Børnehavepædagogen skal ikke anføre andet på iagttagelsesskemaerne end det, forældrene bliver gjort bekendt med. Det er almindeligt at afsætte tid til en sådan forældresamtale efter skoletid. I visse tilfælde kan det også ske ved hjemmebesøg. Nogle børnehaveklasseledere har afsat faste tider til forældrekonsultation i lighed med skolens øvrige lærere, dvs. 10-15 minutters

samtale om hvert barn, afviklet over et par aftener. Denne fremgangsmåde udelukker ikke andre samarbejdsformer.

På mange skoler er det almindeligt, at børnehaveklasselederen oplyser om, at besøg i klassen er velset. En del børnehaveklasseledere har altid åbent hus, andre foretrækker fastere aftaler, og de fleste pointerer over for forældrene, at det af praktiske grunde kan være hensigtsmæssigt at give besked i forvejen. En liste til hvert barns hjem over samtlige børns navne, adresser og telefonnumre er en praktisk foranstaltning. Under alle omstændigheder er det almindeligt, at der bliver holdt forholdsvis mange forældrearrangementer i løbet af året i børnehaveklassen.

Udvalget finder det positivt, at forældrene ved besøg kan få indtryk af, hvordan børnenes dag foregår.

8.2.3. Ethiske problemer

Forældresamarbejdet er nødvendigt først og fremmest for at undgå, at det enkelte barn oplever alt for store modsætninger mellem de holdninger og regler, der præger hjemmet og børnehaven/skolen, men også for at øge virkningen af arbejdet ved, at forældrene er interesseret deri og følger op med samtale m. v. For børn med særlige behov kan dette være aldeles afgørende.

I begge henseender er det nødvendigt, ikke blot at informere forældrene, men at konkretisere ved at omtale og vise eksempler på, hvad der faktisk foregår af aktiviteter, og hvordan man selv handler overfor barnet i forskellige sammenhænge.

Pædagogen vil møde forældre, der f. eks. med hensyn til politisk og religiøs holdning og i måde at være sammen med børn på adskiller sig særdeles meget fra hans eller hen-

des egen måde. Det etiske problem ligger her i, at pædagogen på én gang må forstå og acceptere andres opfattelser og vejlede forældrene ud fra sin faglige indsigt.

For at lette denne situation må der dels foreligge de førnævnte opgaveformuleringer og rammeplaner, dels løbende foregå en drøftelse og orientering mellem pædagoger og forældre.

Det sidste medfører bl. a., at de foreslåede planer formuleres, så de er alment tilgængelige, evt. tillige at de følges op af pjecer til forældre.

Endvidere kan der gives eksempler på, hvordan man i børnehaver og skoler på forskellig måde har forsøgt at etablere et samarbejde, der er mere end gensidig orientering og diskussion, som f. eks. fælles gennemførelse af udflugter eller indretning af legeplads. Det må skønnes, at et sådant lejlighedsvis praktisk samarbejde fremmer den gensidige forståelse mere end nok så hyppige diskussioner.

I forbindelse med videregivelse af oplysninger om et barn f. eks. fra børnehavepædagog til lærer, er der også etiske problemer i forholdet til forældrene.

Ved overgang fra børnehave/børnehaveklasse til 1. klasse bør børnehavens/børnehaveklassens pædagog give oplysninger videre til læreren om, hvad man tidligere har arbejdet med, og om hvert enkelt barns situation, dvs. hvad det er særlig optaget af, ængstelig for osv. Denne viden bør gives videre i forståelse med forældrene, så de har baggrund for at følge med i barnets udvikling i det senere skoleforløb. Åbenhed og tillidsfuldhed mellem parterne er en nødvendig forudsætning for det fortsatte samarbejde, og forældrene bør inddrages aktivt i det omfang, de har mulighed derfor.

9. kapitel

De 5 - 8-årige og bibliotekstilbud, radio og TV

9.1. FOLKE- OG BØRNEBIBLIOTEKER

Blandt tilbuddene til de 5-8-årige er også folkebibliotekstilbudet. Dette tilbud er gratis. Udvalget har indhentet den som bilag 3 optrykte redegørelse fra biblioteksinspektør Aase Bredsdorff.

Biblioteksloven siger om tilbudet:

»Det er folkebibliotekets formål at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved at stille bøger og andet materiale vederlagsfrit til rådighed«. (§ 1, kapitel 1). § 22 i lov nr. 171 af 27. maj 1964, stk. 1: »for derved at give den enkelte borger mulighed for selvstændig meningsdannelse, almen og faglig orientering og kundskabstilegnelse, personlig udvikling og kunstnerisk og menneskelig oplevelse«.

Det er præciseret i loven, at dette gælder både voksne og børn og i § 7, stk. 2 (nr. 169 af 13. maj 1975) peges der på, at folkebiblioteket også skal være udadrettet initiativtagende i forholdet til institutionen. I § 6 peges der på, at der bør oprettes filialer, når »beboerne har en afstand til nærmeste udlånssted, der i væsentlig grad vanskeliggør benyttelsen af biblioteket«.

Bibliotekstilbudets omfang og udbredelse: Der findes i dag 251 folkebiblioteksenheder, hvoraf 149 er heltidsbiblioteker og 102 er deltidsbiblioteker. En del af deltidsbibliotekerne betjenes af ikke-faguddannet personale.

Bibliotekstilbuddene er forskellige, især i by- og landkommuner (se kort).

Biblioteksloven opfordrer til en kraftig decentralisering, og dette betyder, at der findes 1.200 offentligt tilgængelige biblioteksafdelinger og 55 bogbusser. Dertil bør lægges skolebibliotekerne ved næsten samtlige landets skoler, hvoraf kun 30 oplyses ikke at have fritidsudlån. Ca. 450 folkebiblioteker har helt eller delvis lokalefællesskab med skolebibliotekerne.

I forbindelse med opbygningen af skolebibliotekerne har spørgsmålet om overlappende tilbud undertiden været drøftet. Sagen har således været behandlet i Amtsrådsforeningen, Købstadsforeningen og Sognerådsforeningen samt i Bibliotekstilsynet og der er her enighed om, at selv om mange af børnebibliotekets titler også findes i skolebibliotekerne, kan anvendelse af begrebet overlappning kun være berettiget, hvis der indenfor den enkelte kommune i alt købes flere bøger, end der er brug for til det antal børn, der bor i kommunen.

Bibliotekstilbudets indhold: Bibliotekstilbudet spænder over almindeligt skrankeudlån, udlån med vejledning, udlån af plader, bånd, plakater og andre AV-midler. Derudover er der tale om en arrangementsvirksomhed med oplæsning, teater for børn, film og undertiden anden beskæftigelse, idet bibliotekerne nogle steder fungerer som mødested og værested for børn, som måske ikke har andre muligheder. Nogle steder har man derfor ansat fritidspædagoger på bibliotekerne, hvor disse har udviklet sig til pasningssteder.

Enkelte steder varetages disse tilbud af et pædagogisk uddannet personale, men som

oftest af børnebibliotekarer eller militærnægtere og andre uden pædagogisk uddannelse. Hvor disse tilbud er eneste offentlige aktivitetstilbud for 5-8-årige, er det problematisk, hvis de ikke indeholder en pædagogisk kvalitet.

En særlig gruppe børn skaber adfærdsproblemer på bibliotekerne. Muligvis er det børn, som var bedre tjent med et daginstitutionstilbud, men dette er til forskel fra bibliotekstilbudet ikke gratis.

En undersøgelse af hvilke børn det er, som benytter folkebibliotekets tilbud, og hvordan de benytter disse, ville være ønskelig. Udvalget finder, at disse problemer bør løses via kommunens udbygning af sine daginstitutionstilbud og ikke via biblioteksloven.

Udvalget finder også at måtte pege på, at selv om der i de senere år er sket en kraftig vækst i bogproduktionen, findes der stadig kun et begrænset udbud af faglitteratur udarbejdet med henblik på at imødekomme behovet for information hos de 5-8-årige.

Yderligere ønsker man at gøre opmærksom på en række andre forhold, som vanskeliggør eller umuliggør aldersgruppens brug af det eksisterende bibliotekstilbud.

De 5-8-årige har svært ved at fungere i forhold til deltidsbiblioteker og bogbusser, fordi deres biblioteksbesøg og benyttelse ikke kan styres af dem selv, da de ikke har rede på ugedag og klokkeslet og fordi de ikke altid kan færdes alene.

Kun for de børn, der støttes i hjem eller fra institutioner er et bibliotekstilbud af denne art et reelt fungerende tilbud.

Biblioteksundersøgelser påviser en sammenhæng mellem nærhed og færdselsretninger og biblioteksbenyttelsen. Mindre børn (under 12 år) har en kortere aktionsradius end voksne, de overskuer mindre områder, den kendte nære omverden er mindre og dens færden er styret af muligheden for at færdes under betryggende forhold; derved er disse børn i langt nøjere grad end voksne bundet af et »nærhedskriterium«, når det gælder tilbud til dem.

De 5-8-årige er en lånergruppe, som har særlig brug for kyndig vejledning. De er meget videbegærlige og ønsker at orientere sig om emner, de har beskæftiget sig med i skolen eller i institutionen, men også om emner, som radio og fjernsyn har vakt deres interesse for. Det er derfor væsentligt, at bib-

liotekaren, der vejleder disse børn, har viden og forståelse for de 5-8-åriges begrebsniveau, men også at bibliotekerne har indsigt i at vurdere læselighed og læsbarhed af materialet.

Nok viser undersøgelser, at disse børn låner mange bøger, men sådanne undersøgelser tæller antallet af udlånte bøger, og ikke antallet af læste; netop den store usikkerhed, med hvilken børnene udvælger materiale, bringer måske børn i den situation, at de låner 5-10 bøger, hvoraf kun 1 bliver læst. Dette kan give anledning til mistolkninger af statistikkerne. Denne benyttergruppe er meget dårlig til at præcisere kvalitetskrav og er ikke selv i stand til at foretage umiddelbare vurderinger.

I skolernes lange ferier har børn god tid til at benytte sig af bibliotekstilbudet.

I forskelligheden i biblioteksdækningen ud over landet opstår en forskelsbehandling, idet områder, der dækkes med deltidsbiblioteker, undertiden slet ingen dækning har i sommertiden, hvor deltidsbiblioteket er lukket samtidig med skolebiblioteket, og der findes ikke nogen mulighed for børnene for at udvikle en f. eks. nylig påbegyndt læseproces. At især sommerferien er et problem i forhold til læseprocessen hos børn fra ikke læsevante miljøer, er kendt af mange.

Børnenes behov må ses i tilknytning til det tilbud, det enkelte hjem kan give om aktivitet og kulturudvikling, hvorfor der kan være en stor forskel på behovene i by- og landområder.

I den forbindelse forekommer det uhenigtsmæssigt, at forældre med 5-8-årige børn ikke kan benytte skolebibliotekerne, og at heller ikke daginstitutionerne kan supplere deres tilbud med skolebibliotekernes tilbud.

Udvalget peger endvidere på, at der bør etableres åbningstider, der er i sammenhæng med børnenes skolegang og dagens lyse timer, så »impulsbesøg«, som er det almindelige for de mindreårige, kan tilgodeses, f. eks. fra kl. 10-17, og således at der holdes åbent hele året - også i børnenes ferie. Da materialerne alligevel vurderes af Indbindingscentralen og Bibliotekscentralen, burde der i denne vurdering indgå en læsbarheds-, læselighedsvurdering og anvendelighedsvurdering til støtte såvel for bibliotekaren som for børnene ved udlån. Bibliotekaruddannelsen bør suppleres med en særlig uddan-

neise, der bør indeholde en grundig uddannelse i vurdering af læsbarhed, læselighed og anvendelighed af materialet overfor børn for de bibliotekarer, som skal betjene disse aldersgrupper.

Udvalget finder, at der på lokalt plan ved et snævert samarbejde mellem børnebibliotek, skolebibliotek og daginstitutioner om mål og midler, herunder om de tilbud og arrangementer, som tilbydes, må kunne ske en betydelig forbedring af børnenes muligheder for at udnytte disse. Ved et sådant samarbejde kunne man dække de huller, som ellers let vil opstå og som måske søges dækket af institutioner, som ikke har kapacitet eller ekspertise hertil, og samtidig undgår ressourcespildende overlapning med hensyn til bogvalg/materialevalg samt lokaler og personale. Man er opmærksom på, at når et tilbud er veludbygget, udnyttes det også af dem, det rettes imod.

Som eksempel skal anføres, at i områder, hvor man har velfungerende skolebiblioteker, bliver efterspørgselen efter bøger større på børnebiblioteket. Dette har kunnet konstateres på steder, hvor betjeningen sker med bogbusser. Hvor der er et velfungerende skolebibliotek, viser det sig, at bussen må udvide sin åbningstid. Udvalget skal dog bemærke, at bogbusser og filialer ikke alene løser problemerne med hensyn til aldersgruppens behov.

Det er udvalgets ønske at henlede bibliotekskommissionens opmærksomhed på de 5-8-åriges problemer, men tillige at gøre børnekulturudvalget opmærksom på disse forhold, som også indeholder urimeligheder for de mindste børn.

9.2. TV OG RADIO

De fleste 5-8-årige ser dagligt TV eller hører radio. Der ligger i disse medier en oplagt mulighed for uden større ressourceforbrug at etablere et væsentligt udviklings- og undervisningstilbud for de 5-8-årige. Dette tilbud vil også være et tilbud til de børn, som ikke går i daginstitution, børnehaveklasse eller i skole.

Ved en langsigtet programlægning med en pædagogisk planlægning, evt. med et supplerende materialeudbud, kunne disse medier

altså dels indgå som et led i arbejdet i institutioner, skoler og børnebiblioteker, dels som et inspirerende pædagogisk indslag i det hjemmenværende barns hverdag. Dette er således et punkt, hvorpå man kan bidrage til den ligeartethed, som er omtalt i forbindelse med tilbudet i børnehaver og børnehaveklasser.

Det pædagogiske indhold bør udformes i overensstemmelse med det fællesindhold, som i kapitel 4 og 5 er foreslået for daginstitutioner og skolens yngste klassetrin.

Udvalget finder, at Danmarks Radio i samarbejde med bibliotekerne burde udarbejde et materiale, som henvender sig til børn i alderen omkring skolegangens påbegyndelse og deres forældre, respektive pædagoger, hvori relevante udsendelser, bøger, materialer m. m. omtales.

Udvalget forestiller sig, at man med et sådant materiale vil kunne nå børn i tyndt befolkede landsdele, syge børn og andre, som ikke har mulighed for børnehave eller børnehaveklasse.

Enhver kommune må ret overskueligt hvert år kunne gøre op, hvor mange 5-6-årige, som ikke har et skole- eller institutionstilbud, og til dem sende et sådant »lege- og læreprogram«.

Udvalget skal i forbindelse hermed pege på, at det næppe er tilstrækkeligt blot at ændre indholdet af visse radio- og TV-udsendelser. Der må også ændres i formen og tages hensyn til tidspunkter m. v., idet det givetvis er således, at ikke blot mindre børn, men også de 5-8-åriges udbytte af programmerne i vid udstrækning forudsætter, at de bearbejdes ved at blive fulgt op af samtaler og forskellige konkrete aktiviteter.

Derfor må de annonceres i god tid og på passende tidspunkter, og de må klart appellere til, at forældre og/eller pædagoger er sammen med børnene om dem og udnytter deres muligheder. Det kunne endvidere overvejes at forsøge sig med, at samme program sendes både formiddag og sen eftermiddag med særligt henblik på samarbejde mellem institution og hjem.

Udvalget har på grund af den korte arbejdsfrist, men også fordi udvalget har anset det for at være i periferien af sit kommissorium, ikke ment at kunne gå ind i dybere overvejelser omkring disse forhold, men vil dog pege på det forhold, at børne- og ung-

domsafdelingen i TV og radio ikke på samme måde som skoleradioen har et pædagogisk sigte.

Udvalget forventer, at børnekulturudval-

get vil gennemarbejde dette område og sætte det ind i en pædagogisk sammenhæng. Et krav alene om underholdningsværdi finder udvalget utilstrækkeligt.

10. kapitel

De 5 - 8-åriges deltagelse i anden fritidsvirksomhed

Udover de i de foregående kapitler nævnte tilbud findes en bred vifte af aktiviteter til børn på dette alderstrin.

10.1.

Det frivillige børne- og ungdomsarbejde, dvs. gymnastik- og idrætsforeninger, DUI, spejderkorps og FDF/FDP m. v. har skønsmæssigt 40.000 børn under 9-års alderen som medlemmer i foreningerne.

Der er hovedsageligt tale om traditionelle tilbud i form af et ugentligt eftermiddagsmøde eller idrætsdeltagelse samt for de uniformerede børnekorps vedkommende nogle week-ends og en sommerlejr om året.

Børnene beskæftiges i børnekorpsene med mange slags aktiviteter, som kan have indlæringsmæssig karakter og i øvrigt indgår i den opdragelse og påvirkning, som bl. a. er disse organisationers formål. Det er karakteristisk, at der er tale om et idébestemt arbejde, hvori kan indgå religiøst, politisk og nationalt indhold.

Idrætsklubberne er i de senere år blevet kritiseret for at favorisere og opsøge »talenterne« og at lægge større vægt på konkurrencemomentet end det legebetonede og mere socialt udviklende samvær.

Det må dog antages, at den aldersgruppe, der her er tale om, ikke er udsat for en udviklingsmæssig skadelig konkurrenceopdragelse, og at deltagelse i idrætsaktiviteterne kan give mange gode oplevelser. De voksne, som leder arbejdet, er normalt ikke uddannede lærere/pædagoger og modtager ikke løn for deres indsats, som de yder i deres fritid.

Det er dog ikke usædvanligt, at en kommune støtter en forening økonomisk i form af bidrag til klubhus, materiel o. lign.

Der er i børnekorpsene en voksende interesse for at udvikle arbejdet med de yngre børn og at inddrage familierne heri. Det er overfor udvalget oplyst, at FDF/FDP og Det danske Spejderkorps har startet et forsøgsarbejde efter en engelsk model, for hvilken der foreligger en rapport »Under Eight Activity«. Det kan dog næppe tænkes, at et udvidet arbejde med de yngre børn vil tage karakter af daglige tilbud til børn som i daginstitutioner; tanken er at udføre et mere bevidst pædagogisk arbejde ved at stimulere børnenes selvudfoldelse, udvikle deres samarbejdsevne og udvide deres begrebsverden samtidig med, at man fortsat vil give et tilbud om en fornøjelig og positiv fritidsbeskæftigelse.

10.2.

/ interessegrupper med tilskud efter lov om fritidsundervisning deltager ca. 60.000 6-8-års børn. Det er allerede nævnt som et eksempel i kapitel 6, at man kan organisere så omfattende interessegruppetilbud, at der ad denne vej kan tilbydes en slags børnepasning på alle hverdage excl. lørdag.

Det mest almindelige er dog, at det enkelte barn deltager i en eller to grupper inden for 10-20 uger om året, og at der ikke her kan tales om et tilsynstilbud, hvor forældrene er sikre på, at barnets eventuelle udeblivelse registreres og meddeles til dem. Vægten er lagt på netop den interesse, som gruppen dyrker, f. eks. frimærker, madlav-

ning eller syning, og har ikke et bredere opdragende sigte, men dog et mere uformelt samværspræg end skolens undervisning.

Lederne af interessegrupper er ligesom i det frivillige børnearbejde ikke professionelle. De lønnes dog for deres arbejde, som delvis kan være deres levebrød, af det offentlige, og fritidsvirksomheden finder oftest sted i skolelokaler.

10.3. ØVRIGE AKTIVITETER

Ud over disse til en vis grad registrerbare tilbud er der en lang række offentlige og private aktiviteter, som børn deltager i. Man »går til« spil, svømning, ridning, dans m. v. enten regelmæssigt eller spredt, oftest 1 gang om ugen i skoleåret. Der foreligger ikke talmateriale vedrørende antallet af deltagende børn og arten og geografisk fordeling af tilbuddene, men typisk er det, at der i overvejende grad er tale om rent private tilbud, der drives som liberalt erhverv for de voksne. Disse kan have uddannelser (f. eks. statsprøvede musikpædagoger), men i følge sagens natur er der ingen indseende fra det offentlige i denne virksomhed og et minimalt samarbejde mellem disse voksne og hjem, skole og daginstitution.

10.4. UDVALGETS BEMÆRKNINGER

Udvalget finder, at den korte skoledag skaber øgede behov for børnene i fritiden. Det er ikke alene pasnings/tilsynsbehov, fordi forældrene måske går på arbejde, og daginstitutionskapaciteten er for ringe. Det er lige så meget aktivitetsbehov, som tilgodeses ved disse foranstaltninger. Børn på dette alderstrin vil ofte finde hjemmet for utilfredsstillende for deres udfoldelses- og udforskningsbehov og har glæde af kammerater og samvær med andre voksne end forældrene.

Det er tillige påvist, at kun en meget lille andel af de mindre skolebørn har plads i en daginstitution eller en skolefritidsordning, hvor der dagligt kan drages omsorg for dem, og hvor der kan være stabil kontakt til hjemmene.

Alene af hensyn til trafikfarer må det anses for u hensigtsmæssigt, at så unge børn ikke er under egentlig opsyn i den forstand, at der altid er mindst en voksen, som ved

hvor barnet er, dvs. kender dets tider og sender det af sted og modtager det.

Det er herved erkendt, at daginstitutioner og skolefritidsordninger selv med veluddannet personale og gode lokaler ikke er i stand til at imødekomme alle børns behov for aktivitet. I kapitel 5 er indhold og metoder i daginstitutionerne beskrevet, og i kapitel 6 er nævnt eksempler på forskellige skolefritidsordninger, men selv om repertoiret for så vidt er stort, må det for børnene være ønskeligt også at kunne dyrke særlige interesser og opøve færdigheder udenfor fritidshjemmet.

Det mest konstruktive forslag til en organisation heraf er stillet af Landsforeningen af frie børnehaver og fritidshjem, som i et debatopslag »Skolebørn, fritid, fremtid« (1975) opstiller en model for koordinering af offentlige og private tilbud i et givet lokalområde. Idéen her er, at alle tilbud »kortlægges« og opslås, og at skole og fritidshjem ud fra deres kendskab til barnets udvikling og egenart hjælper det til at tilrettelægge sin fritid og deltage i foreningsaktiviteter m. v.

Skole og fritidshjem bliver herved ikke et lukket miljø med begrænsede ressourcer, men lukkes op imod nærmiljøet - og hinanden.

I forslaget er tillige skitseret et samarbejde mellem fritidssektor og skole: Ved hver sæsons begyndelse udleveres til alle skolebørn en tryksag med samtlige fritidstilbud, art, sted, tidspunkt, pris osv. I klassen (klassens time?) diskuteres materialet, og børnene vejledes med hensyn til valget og dets konsekvenser.

Fritidshjemmet følger diskussionen op og medvirker i samarbejde med hjemmene ved indmeldelse og den løbende kontakt med børnenes forskellige aktiviteter, melder afbud ved sygdom, sørger for betaling o. lign. - der er foreslået et lavt, ensartet kontingent.

Forslaget har vide sociale og pædagogiske perspektiver, idet der ved en hensigtsmæssig vejledning kan gives det enkelte barn reelle muligheder for at udnytte sine omgivelser. Herved bliver det ikke mere især børnene fra de økonomisk bedst stillede hjem, som udnytter biblioteker og deltager i fritidsaktiviteter. Mange undersøgelser har vist en sammenhæng mellem social baggrund/fritidsaktivitet, og uden en bevidst indsats kan disse skævheder ikke rettes op.

Udvalget skal foreslå, at der iværksættes forsøgsordninger med en sådan koordinering. Der kan siges meget positivt om de frivillige og mindre organiserede aktiviteter, og udvalget kan anbefale, at disse fortsat nyder lokal og central støtte. Men det må på den anden side påpeges, at en kommune ikke op-

fylder sin generelle forpligtelse til at føre tilsyn med børnenes opvækstvilkår og ikke kan unddrage sig sin specielle forpligtelse til at sørge for det nødvendige antal daginstitutionspladser ved at give tilskud til en idrætsklub, drive interessegrupper eller sørge for nogle legepladser.

11. kapitel

Udgiftsniveauet i daginstitutioner, folkeskolen m.v.

11.1. AFGRÆNSNINGER

Ved opgørelsen af ressourceforbruget har udvalget valgt at afgrænse aldersgruppen som omfattende de 6-8-årige.

På daginstitutionsområdet volder denne afgrænsning ingen problemer, idet de statistiske oplysninger her er aldersafgrænsede. På folkeskoleområdet er en tilsvarende aldersmæssig afgrænsning ikke mulig, og som udgangspunkt er her valgt børn i børnehaveklasse samt 1. og 2. klasse. Det indebærer, at ressourceopgørelsen på dette område i et vist (mindre) omfang medtager 5-9-årige børn. Et andet problem består i, at den tidsmæssige afgrænsning af de statistiske oplysninger varierer; for folkeskoleområdet anvendes skoleåret, for daginstitutionsområdet m. v. finansåret.

Endelig gælder det for en række af de aktiviteter, der stilles til rådighed for børn i alderen 6-8 år, at det foreliggende statistiske materiale ikke gør det muligt at udskille hverken ressourceforbrug eller offentlige udgifter vedrørende de 6-8-årige. Det tilføjes,

at udvalget ikke i ressourceopgørelsen i denne forbindelse har anset det for hensigtsmæssigt at medtage de mere indirekte udgifter, der er forbundet med aktiviteter for de 6-8-årige, såsom uddannelse af pædagoger, administration m. v.

11.2. DAGINSTITUTIONER M. V.

11.2.1.

Antallet af 6-8-årige i daginstitutioner fremgår af nedenstående tabel 1, der bygger på den ressourceopgørelse, Danmarks Statistik har foretaget den 19. marts 1975.

11.2.2.

Når man skal danne sig et overblik over det ressourceforbrug og de offentlige udgifter, der er forbundet med de 6-8-åriges ophold i daginstitutioner, kan der ikke tages udgangspunkt i foreliggende regnskabstal for 1974-75, idet der siden er ændret bl. a. på normeringsreglerne for disse institutioner. Som udgangspunkt er derfor valgt de

Tabel 1. Antal 6-8-årige børn indskrevet i daginstitutioner 19. marts 1975¹⁾:

Alder	Børnehav.	Fritidshj.	Legesteder	Aldersint. inst.	Anerkendt dagpleje	I alt
6 år	15.310	1.582	559	653	1.019	19.123
7 år	3.517	4.725	684	744	504	10.174
8 år	369	5.732	717	711	277	7.806
I alt	19.196	12.039	1.960	2.108	1.800	37.103

¹⁾ Udvalget har valgt at anvende ressourceopgørelsen fra 1975 og ikke som i kapitel 3 de seneste ressourceopgørelser af hensyn til tilgængelige økonomioplysninger.

beregninger, der blev foretaget i Socialministeriet i foråret 1976 til brug for fastsættelse af maksimumsgrænser for statens refusion af kommunernes udgifter til daginstitutionerne. Beregningerne omfatter *børnehaver, fritidshjem og aldersintegrerede institutioner*, og udgangspunktet for beregningerne er en »normalinstitution« med et typisk pladstal, dvs. for børnehaver 40 pladser og for fritidshjem og aldersintegrerede institutioner 60 pladser, og en passende åbningstid, som er sat til 54 timer om ugen. Pris- og lønniveauet er 1975-76, og de beregnede udgifter er driftsudgifter, bortset fra ejendomsudgifter og udgifter til feriekoloni.

Ved at sammenholde antallet af 6-8-årige børn, som det fremgår af tabel 1, med de beregnede udgifter for en »normalinstitution« for hver af de nævnte institutionstyper, fås et samlet udgiftstal for de 3 institutionstyper på ca. 320 mill. kr. I ressourcetællingen er antallet af indskrevne børn mindre end pladsantallet i institutionerne. Da udgifterne i højere grad afhænger af pladsantallet end af antallet af indskrevne børn på et bestemt tidspunkt, undervurderes således de faktiske udgifter.

Der må tillige tages hensyn til, at en del af børnene kun er indskrevet halvdags. Korrigeres der for dette forhold, reduceres totaludgiften til ca. 296 mill. kr. Den gennemsnitlige driftsudgift (excl. ejendomsudgifter) pr. »heldagsbarn« i de forskellige institutionstyper kan opgøres til:

Børnehaver	ca. 10.400 kr.
Fritidshjem	ca. 8.200 kr.
Aldersintegrerede inst. . .	ca. 10.100 kr.

Ejendomsudgifterne pr. plads (incl. afdrag og forrentning af evt. indestående lån samt vedligeholdelse, men uden varme) udgjorde i 1975-76:

Børnehaver	ca. 1.800 kr.
Fritidshjem	ca. 1.700 kr.

For de aldersintegrerede institutioner foreligger ikke tilsvarende oplysninger, men for den aldersgruppe, der her er tale om, vil det formentlig være forsvarligt at regne med en ejendomsudgift svarende til den for en børnehavemplads gældende.

De samlede udgifter pr. »heldags«-barn i de forskellige institutionstyper kan herefter for 1975-76 opgøres til:

Børnehaver	ca. 12.200 kr.
Fritidshjem	ca. 9.900 kr.
Aldersintegrerede inst. . .	ca. 11.900 kr.

Disse udgifter svarer til en totaludgift for de 6-8-årige i de 3 institutionstyper på i alt ca. 355 mill. kr. i 1975-76.

Dette udgiftstal svarer ikke til de offentlige udgifter på området, idet forældrene skal betale en del af udgifterne vedrørende institutionernes drift.

For så vidt angår børn under skolealderen er forældrebetalingen fastsat til 35 % af udgifterne (bortset fra ejendomsudgifter, herunder udgifter til husleje og vedligeholdelse).

For børn i og over skolealderen er forældrebetalingen tilsvarende fastsat til 25 %. Det indebærer en reduktion af udgifterne med ca. 98 mill. kr. Forældrebetalingen er til en vis grad skønnet. Det er således forudsat, at der betales 35 % til samtlige børnehavempladser, og at der for halvdelen af de 7-årige i fritidshjem og i aldersintegrerede institutioner betales 35 % og for den anden halvdel af børnene 25 %. For de 8-årige i disse to institutionstyper er der under alle omstændigheder regnet med en forældrebetaling på 25 %. De beregnede tal for forældrebetalingen skal imidlertid reduceres, idet der i en række tilfælde ydes hel eller delvis friplads. Med udgangspunkt i »fripladsprocenter«, der fremgår af ressourcetællingen for hver institutionstype, kan den korrigerede forældrebetaling opgøres til ca. 76 mill. kr. for disse årgange. Der er endvidere adgang til for de enkelte kommuner at yde tilskud til driften af institutionerne med henblik på at reducere forældrenes bidrag, hvorfor den ovenfor anførte forældrebetaling er overvurderet i forhold til den faktiske betaling. Det er dog ikke muligt mere præcist at opgøre, hvor store korrektioner, der skal foretages. De offentlige udgifter i 1975-76 for de 3 institutionstyper kan herefter for de 6-8-årige opgøres til ca. 279 mill. kr.

11.2.3.

For *legesteder* kan udgifterne pr. barn i 1975-76 opgøres til 7.400 kr. svarende til en samlet udgift for de 6-8-årige på 14,5 mill. kr. Forældrebetalingen udgør 25 %, hvilket reducerer den offentlige udgift til 10,9

mill. kr. Også her er der mulighed for, at børnene kan opnå friplads, men der foreligger ingen statistiske oplysninger om omfanget heraf.

11.2.4.

For den *anerkendte dagpleje* kan bruttoudgiften pr. barn i 1975-76 opgøres til ca. 11.000 kr. svarende til en samlet udgift i 1975-76 på 19,8 mill. kr. Reduceres der for forældrebetalingen på 25 %, kan de offentlige udgifter opgøres til 14,9 mill. kr. Imidlertid er der mulighed for i et vist omfang at opnå friplads, hvorfor forældrebetalingen skal reduceres til 4,2 mill. kr. og tilsvarende de offentlige udgifter forhøjes til 15,6 mill. kr.

11.2.5.

Udover daginstitutionerne findes der under Socialministeriet *fritidsklubber* for børn i alderen 7-18 år.

Det antal 7-8-årige, der i 1975-76 har deltaget i denne klubvirksomhed, kan skønsmæssigt opgøres til 5.300. Udgiften pr. barn har udgjort ca. 4.500 kr., og den samlede udgift kan anslås til 23,9 mill. kr. Også på dette område udgør forældrebetalingen 25 %, hvorfor de offentlige udgifter kan opgøres til 17,9 mill. kr. Erfaringsmæssigt udnyttes fripladser meget lidt ved disse institutioner.

11.2.6.

Sammenfattende kan det for ovennævnte aktiviteter konstateres, at de samlede udgifter i 1975-76 vedrørende de 6-8-årige kan beregnes til ca. 413 mill. kr. og de offentlige udgifter til ca. 323 mill. kr., jfr. nedenstående oversigt:

Mill. kr.	Samlet udgift	Offentlig udgift
Børnehaver, fritidshjem og aldersintegrerede institutioner	355,0	279,0
Legesteder	14,5	10,9
Anerkendt dagpleje	19,8	15,6
Fritidsklubber	23,9	17,9
I alt	413,2	323,4

11.2.7.

I kapitel 3 er der redegjort for den udbygning, der forventes på daginstitutionsområdet i de kommende år på basis af oplæg fra kommunerne. Realiseres denne udvikling kan de samlede udgifter på området til disse aldersgrupper i 1982 opgøres til ca. 490 mill. kr. (1975-76- pris- og lønniveau). Der er herved ikke taget hensyn til udgifter til fritidsklubber og legesteder, idet disse ikke indgår i udbygningsplanerne.

11.3. FOLKESKOLEN

11.3.1.

Det seneste statistiske grundlag med detaillerede økonomioplysninger på dette område vedrører undervisningsåret 1974-75. Som omtalt ovenfor kan man ikke her afgrænse de 6-8-årige, hvorfor udgangspunktet er de elever, der i 1974-75 var optaget i børnehaveklasse, 1. klasse og 2. klasse.

Antallet af elever i normalklasser på de 3 klassetrin var i 1974-75:

Børnehaveklasse	42.919
1. klasse	79.869
2. klasse	87.873
I alt	210.661

Antal elever i specialklasser udgjorde:

Børnehaveklasse	13
1. klasse	508
2. klasse	952
I alt	1.473

Ressourceforbruget på området er sammensat af et *lærerskematimeforbrug*, dvs. det antal ugentlige timer, som lærerne anvender direkte til undervisning i klasserne, herunder et antal timer til specialklasseundervisning og anden specialundervisning, et *reduktionstimeforbrug* omfattende det antal timer, hvormed lærernes pligtige ugentlige undervisningstimer nedsættes som følge af opgaveretning, specialundervisning, administrativt arbejde m. v. samt en række andre udgifter til: *undervisningsmidler, administration, ejendomsudgifter, befordring m. v.*

Antallet af lærerskematimer i normalklasser kan opgøres umiddelbart og har i 1974-75 udgjort ca. 206.200 timer. Antallet

af specialklassetimer og timer til anden specialundervisning er skønnet ud fra det gennemsnitlige skematimeforbrug pr. elev i samtlige specialklasser for børnehaveklasse-10. klasse ved at korrigere med forholdet mellem lærerskematimetaltal pr. elev i normalklasser for børnehave-2. klasse og det gennemsnitlige lærerskematimetaltal pr. elev i normalklasser for samtlige elever.

Det samlede lærerskematimetaltal kan herefter opgøres til ca. 220.000 ugentlige timer. Ved beregningen af reduktionstimerne har det været nødvendigt i et vist omfang at skønne over de 3 årganges andel af det samlede antal reduktionstimer. Der har herefter kunnet beregnes et samlet antal lærerløn timer for de 3 årgange på ca. 244.000 om ugen. Lærerløn timeudgiften for de 3 klassetrin i 1974-75 er herefter beregnet ved at gange antallet af lærerløn timer med udgiften pr. lærerløn time.

Denne var pr. 1. april 1974 2.800 kr. og pr. 1. april 1975 3.250 kr. Anvendes et gennemsnit af disse priser, fås en bruttolærerlønudgift på ca. 737 mill. kr., svarende til 3.500 kr. pr. elev i de berørte årgange. Anvendelsen af et gennemsnit af de nævnte lærer timepriser er ikke helt korrekt, idet man herved sammenkobler aktiviteten i et skoleår og et pris- og lønniveau baseret på et finansår. Dette forhold har dog ikke afgørende betydning for de økonomiske beregninger, og finansårsafgrænsningen vedrørende pris- og lønniveau er nødvendig, når beregningerne skal sammenstilles med tilsvarende beregninger på daginstitutionsområdet m. v.

På grund af det lavere lærerskematimetaltal i børnehaveklassen end i 1. og 2. klasse ligger udgiften pr. barn her under det beregnede gennemsnit på 3.500 kr., mens tilsvarende den gennemsnitlige udgift for 1. og 2. klasse-eleverne ligger over. Til bruttolærerlønnen skal lægges øvrige udgifter til administration og pedeller, skolebygninger m. v., undervisningsmidler, befordring og andet. Disse øvrige udgifter udgør i 1974-75 pr. elev ca. 2.500 kr., heraf ejendomsudgifter ca. 1.600 kr. Af ejendomsudgifterne vedrører ca. 300 kr. forrentning og afskrivning af bygninger.

For det samlede elevtal i børnehaveklasse, 1. klasse og 2. klasse kan de øvrige udgifter opgøres til 561,2 mill. kr., hvorefter de samlede udgifter incl. lærerlønninger, andrager

ca. 1.264 mill. kr. svarende til ca. 6.000 kr. pr. elev.

11.3.2.

For 1975-76 foreligger der oplysninger om antallet af elever, fordelt på klassetrin.

For børnehaveklasse-2. klasse har antallet af elever i normalklasse udgjort 195.800, for specialklasser foreligger endnu ikke oplysninger. Forudsætte det, at standarden er holdt uændret i forhold til 1974-75, skal de ovenfor beregnede udgiftstal alene korrigeres for ændring i elevernes antal og for pris- og lønstigninger. Som det fremgår, er antallet af børn på de 3 klassetrin faldet med godt 7 % uanset stigningen i antallet af børn i børnehaveklasser. Faldet, der hænger sammen med, at årgangsstørrelserne aftager, vil fortsætte i 1976-77 og 1977-78, idet dog udbygningen af børnehaveklasserne vil være afgørende for, om der for de 3 klassetrin netto bliver tale om en nedgang.

Lærerlønningerne er fra oktober 1974 til oktober 1975 steget med ca. 10 %. Forudsættes det, at prisstigningerne har været af tilsvarende størrelse, kan udgiften vedrørende de 3 klassetrin i 1975-76 anslås til 1.293 mill. kr. svarende til ca. 6.600 kr. pr. barn. Denne udgift overvurderer dog den faktiske udgift, idet antallet af børn i børnehaveklasse, der som omtalt er mindre ressourcekrævende end 1. og 2. klasse, udgør en større andel af børnene på de 3 klassetrin end i 1974-75.

Denne udvikling vil fortsætte i de kommende år.

11.3.3.

I forbindelse med den nye folkeskolelov er der i lovens § 3, stk. 3, medtaget en bestemmelse om, at folkeskolen kan tilbyde eleverne undervisning i deres fritid. Det er endnu for tidligt at sige noget om, i hvilket omfang kommunerne vil følge denne nye bestemmelse op.

11.4. ANDRE AKTIVITETER FOR BØRN I ALDEREN 6-8 ÅR

På en lang række andre områder end de ovenfor nævnte stilles der, som også omtalt i de foregående kapitler, ressourcer til rådighed for børn, herunder børn i de her rele-

vante aldersklasser. Det drejer sig om et bredt spektrum af aktiviteter: Fritidsgrupper, foreningsarbejde (spejdere, idrætsforeninger m. v.), biblioteker, radio og fjernsyn, skolefritidsordninger m. v. I de foregående kapitler er aktiviteterne nærmere beskrevet, herunder reglerne for hel eller delvis offentlig finansiering. Fælles for disse aktiviteter er det imidlertid, at der ikke foreligger statistisk materiale, der gør det muligt at opgøre hverken ressourceforbrug eller offentlige udgifter vedrørende de 6-8-åriges deltagelse i aktiviteterne. I visse tilfælde foreligger der ingen form for ressourceopgørelse, i andre tilfælde er det ikke muligt at udskille den del af ressourceforbruget, der vedrører de 6-8-årige.

For skolefritidsordningernes vedkommende kan det til belysning af de økonomiske forhold oplyses, at 2 københavnske omegnskommuner har etableret skolefritidshjem/klubber med kontrolleret pasning, også i ferierne, fra 7-17 hver dag, hvor den årlige udgift pr. barn udgør ca. 7.000 kr., henholdsvis ca. 9.600 kr. pr. barn. Forældrebetalingen er i den ene kommune 10 kr. om måneden, i den anden 190 kr. om måneden. Årsagen til, at udgiften pr. barn er lavere end i fritidshjemmene, er dels at man i skolefritidshjemmet sparer udgifter til lokaler, dels at der opnås visse besparelser ved, at materialeindkøb kan ske fælles for skole og skolefritidshjem.

12. kapitel

Udvalgets konklusioner

12.1. RESUMÉ AF DE ENKELTE KAPITLER MED UDVALGETS FORSLAG

Kapitel 1: Indledning

Udvalget finder, at »et helhedssyn på barnet« som omtalt i kommissoriet må forstås sådan, at hele barnets opvækstsituation og familiens forhold m. v. må inddrages i overvejelserne om barnets skolestart, og ikke alene snævre pædagogiske eller skolemæssige forhold. Både den »vertikale kontinuitet« op i aldersforløbet og den »horisontale kontinuitet« mellem hjemme-, skole- og fritidstilværelsen er væsentlige.

Udvalget konstaterer, at interessen for skolestarten er stor overalt i den pædagogiske verden, herunder i de internationale organisationer, hvori Danmark er medlem.

Kapitel 2: 5-8 årsbarnet og dets situation

Udvalget finder, at alle børn bør have et pædagogisk tilbud i året før skolegangens påbegyndelse. Udvalget konstaterer, at børnehaveklasserne som gratis tilbud og kun dækkende 3 daglige timer er vanskeligt forenelige med daginstitutionssystemet. Det gratis tilbud giver en betydelig ulighed i forhold til børnehaver, og sammenhængende med dette må det bemærkes, at børnehaveklasser fortrinsvis søges af børn fra de socialt bedrestillede grupper. Den korte skoledag medfører både for børnehaveklassen og de første skoleår ofte pasningsproblemer.

Udvalget giver dog udtryk for det synspunkt, at børnehaveklasserne er kommet for at blive, og et væsentligt mål må derfor være

at fjerne eller formindske forvridninger og skabe fælles indhold i hele indskolingsfasen.

For at skabe lige muligheder og for at undgå social eller økonomisk forvridning af ligeartede tilbud, bør samfundets pædagogiske tilbud til børn i samme aldersgruppe gives på samme økonomiske betingelser.

Udvalget foreslår derfor, at forældrene får samme vilkår med hensyn til »indskolingsåret«, der nu skal betales i en daginstitution, medens det er gratis i en børnehaveklasse.

Da udvalget finder det uforeneligt med folkeskolens princip om vederlagsfri undervisning at foreslå betaling for børnehaveklasser, må konsekvensen af udvalgets synspunkt være, at indskolingsåret i en børnehave gøres gratis for de 3 timers vedkommende.

Så længe der er utilstrækkelige tilbud, må børn med særlige behov hjælpes først.

Kapitel 3: Dokumentarisk materiale

Udvalget bemærker, at der for mange børn ikke er betryggende pasningstilbud.

På grundlag af det i kapitlet anførte dokumentariske materiale må udvalget konstatere, at lærere ikke har et tilstrækkeligt kendskab til børnenes baggrund, og at børn mangler viden og entydige begreber om egne familieforhold, egen dagligdag og eget miljø, og de har ikke en klar viden om, hvem der kan hjælpe og støtte dem. Særligt har børn vanskeligt ved at gøre rede for deres mødres arbejdssituation.

Udvalget finder, at det af hensyn til samarbejde og informationsoverførsel vil være

mest hensigtsmæssigt, om der er større sammenfald mellem skoledistrikter og den sociale sektors regionsopdeling.

Udvalget må pege på, at hver gang en ny person får ansvar for et barn, bør der kræves en formidling af viden om barnet fra den, der hidtil har haft kontakten.

Derfor skal udvalget foreslå, at det nærmere undersøges og præciseres, hvilke konkrete oplysninger det er nødvendigt og/eller ønskeligt at formidle ved skolestarten, og at der på dette grundlag udarbejdes retningslinier herom.

For at gøre det muligt for det enkelte barn at overskue sin situation må det tilrådes, at der etableres små og stabile arbejdsgrupper omkring barnet, dvs. en omstrukturering af de store skolars organisation.

Det er endvidere påkrævet, at børnehaver og skoler i det pædagogiske arbejde lægger vægt på en vidensformidling om nærmiljø og familie, der kan sikre barnets forståelse for og accept af egen og andres situation.

Kapitel 4: De 5-8-årige i skolen

Udvalget konstaterer, at der fortsat savnes et fyldestgørende regelgrundlag for børnehaveklassers egentlige integration i folkeskolen, dels fordi børnehaveklasser ikke indgår i en organisatorisk helhed med andre klassetrin og dels fordi bestemmelsen om frikvarter og lektionslængde ikke er udformet således, at børnehaveklasser følger den øvrige skole. Det er ikke nærmere præciseret, om også børnehaveklassebørnenes forældre skal underrettes om børnenes udbytte af skolegangen og børnehaveklassebørnene kan deltage i den frivillige undervisning.

Udvalget finder det vigtigt, at børnehaveklassernes og de yngste klassers lærere kan »bytte gårde« og lejlighedsvis undervise i hinandens klasser, eventuelt i et to-lærer system. En lovhjemmel herfor bør snarest etableres.

For så vidt angår indhold og metode i børnehaveklasseerne går udvalget ind for, at man indfører et nyt ord, *temaarbejde*, således, at »emnearbejde« fortsat kan betyde periodevis beskæftigelse med »store emner«, der kan skabe sammenhæng mellem de løbende temaarbejder. Udvalgets opfattelse er således den, at det ikke er hensigtsmæssigt at opstille en række punkter, som indholdsmæssigt alene vedrører erhvervelse af holdninger

til for eksempel samarbejde, men at det i stedet bør fremhæves, at »arbejde« i »temaarbejde« altid omfatter sociale aktiviteter. I og med at barnet arbejder med et emne, lærer det noget om, hvordan man arbejder og lærer på forskellige måder, hvordan man forholder sig i klassen, og om forskellige samarbejdsformer. Derfor skal disse varieres. Blandt andet af den grund foreslår udvalget, at der udformes fælles læseplaner og en undervisningsvejledning for hele indskolingsforløbet med nærmere præcisering af organisationsformer, temaarbejder og færdigheder.

I forbindelse med organisatorisk samarbejde lægger udvalget vægt på, at der ved valg af organisationsformer tages hensyn til skolebegynderes særlige behov for et overskueligt miljø, hvor få voksne har kontakten i en stor del af undervisningstiden.

Derfor foreslår udvalget en opdeling af større skoler, hvor det er praktisk og økonomisk muligt, og at man ved fremtidig skoleprojektering tager hensyn til disse synspunkter.

Udvalget peger på det ønskelige i, at de erfaringer, som lærere i begynderklasserne gør, ikke tabes ved, at der er for lang tid imellem, at en lærer starter i en 1. klasse.

I afsnittet om undervisnings-, samværs- og samarbejdsformer foreslår udvalget, at bestemmelsen i folkeskolelovens § 23, stk. 2 om at flere klassetrin fra 1.-6. kan undervises sammen, også kommer til at omfatte børnehaveklasseerne.

Kapitel 5: De 5-8-årige i daginstitution

Udvalget konstaterer, at daginstitutionens pædagogiske opgave gennem det sidste tiår er blevet stadig stærkere understreget, senest ved målformuleringen i Socialministeriets cirkulære af 29. marts 1976.

Børnehaven og den aldersintegrerede institution har mulighed for et pædagogisk arbejde med børnene gennem flere år forud for skolestarten, og har tillige mulighed for at tilrettelægge indhold og metode for de 5-6-årige på en måde, der peger frem mod det kommende skolearbejde.

Udvalget finder, at der fortsat bør være valgmulighed mellem børnehave- og børnehaveklasse, eventuelt en kombination heraf. Nogle forældre foretrækker at lade børnene blive i børnehavens miljø, og barnets

behov for pasning udover 3 timer tilsiger også ofte dette valg.

I denne forbindelse bør et børnehaveklasserbarns adgang til samtidig at søge daginstitution understreges.

For at gøre de to former for tilbud ligeartede, foreslår udvalget, at der udarbejdes fælles retningslinier og vejledninger for det pædagogiske indhold i »indskolingsåret«.

Generelt finder udvalget ikke forbindelsen mellem skole og daginstitution tilstrækkeligt udbygget.

For at forbedre de 5-8-åriges helhedssituation stilles derfor forslag om, at der i fællesskab mellem social- og undervisningssektor udarbejdes regler for pædagogisk indhold, samarbejdsformer og udveksling af informationer, jfr. kapitel 8.

Med hensyn til daginstitutionens fremtidige placering i eller ved skolen eller i boligområdernes nærmiljø, forudsætter udvalget, at dette spørgsmål tages op til samlet overvejelse i børnekommissionen og dens udvalg.

Man er dog vidende om, at der allerede i praksis arbejdes med forskellige løsninger i forskellige kommuner, og udvalget skal derfor anbefale, at der etableres forsøg, der følges og beskrives, idet man blandt andre muligheder skal pege på etablering af aldersintegrerede institutioner i nær tilknytning til en skole, på nye institutionsformer i nærmiljøet, der samtidig varetager skole- og fritidsfunktioner for de mindste børn og samarbejdsfunktioner med forældre og andre i nærmiljøet, og på udbygning af skolemiljøet, så det kan dække barnets behov, uden at barnet udsættes for miljø- og personsift, der kan være belastende for nogle børn.

Kapitel 6: Skolefritidsordninger for børn i børnehaveklasse, 1. og 2. klasse

Udvalget konstaterer, at der må være et behov for at finde løsninger på pasningsproblemet, da mange kommuner har etableret skolefritidsordninger. Fra mange kommuner, som ikke har etableret ordninger, er udtalt ønske om at løse problemet, men hidtil er det ikke lykkedes på grund af formelle vanskeligheder eller manglende ressourcer.

Udvalget foreslår, at der snarest skabes et formelt grundlag for skolefritidsordninger samt administrative retningslinier, således at

forholdene kan blive forsvarlige for de deltagende børn.

Der skal vejledes og udformes retningslinier på følgende områder, idet der dog gives mulighed for nye initiativer og utraditionelle løsninger:

1. administrativ placering
2. uddannelses- og normeringsregler for personalet
3. pædagogisk indhold
4. lokaleforhold
5. åbningstider
6. økonomiske rammer
7. ledelses- og samarbejdsformer samt
8. udarbejdelse af et tilsynscirkulære for børns færden uden for skoletiden.

Kapitel 7: Børn med særlige behov

Udvalget finder, at børn med særlige behov i de fleste tilfælde bør forblive i eller optages i almindelige børnegrupper. Dette bør også gælde for børnehaveklasserne og børnehaverne. Derfor bør skolepsykologer og skolevæsenets specialundervisningskonsulenter stilles til rådighed for daginstitutionerne i området.

Udvalget finder endvidere, at det er uheldigt, at et barn med særligt behov i praksis undervises for sig selv i en læseklínik, i et observationsrum eller af en støttelærer. Støtteordninger o. 1. bør give læreren mulighed for at undervise barnet i klassen i de fleste undervisningstimer eller, hvis dette ikke kan lade sig gøre, da lade barnet tilknytte en gruppe, hvor det ikke føler sig som afviger.

Kapitel 8: Samarbejde

Udvalget har gennemgået bistandslovens og folkeskolelovens bestemmelser m. v. og finder, at der her er et grundlag for et samarbejde mellem socialsektor og skolesektor, men at dette nærmere bør uddybes og præciseres.

Samarbejde bør omfatte alle børn, og ikke alene børn med vanskeligheder.

Udvalget finder, at de cirkulærer, der er fulgt efter nedskæringer på daginstitutionsområdet har skabt dårligere muligheder for det ønskede samarbejde.

Udvalget finder, at kommunerne med hensyn til indskrivning og anvisning af pladser

bør være opmærksomme på, at der kan ske en koordinering, når det som her drejer sig om parallelle tilbud.

I erkendelse af de faktiske problemer bør et fremtidigt cirkulære indeholde bestemmelser om samarbejdsformer, kompetencefordeling og udveksling af personoplysninger.

Der bør desuden være regler for deltagelse i fælles kurser og møder for medarbejdere for begge sektorer.

I de respektive grunduddannelser bør der gives undervisning om den anden sektors arbejde.

Med hensyn til forældresamarbejde finder udvalget, at netop indskolingsperioden er meget væsentlig, og at samarbejdet bør indledes allerede i børnehave/børnehaveklasse. Der angives praktiske løsningsformer på forældresamarbejde, og de etiske aspekter fremdrages.

Kapitel 9: De 5-8-årige og bibliotekstilbud, radio og TV

Udvalget henstiller til bibliotekskommissionen, at der arbejdes med denne børnegruppes problemer bl. a. med henblik på en bedre ressourceudnyttelse.

Udvalget konstaterer, at der både kvantitativt og kvalitativt er meget forskellige tilbud rundt om i landet.

Udvalget peger på, at de mindre børn ikke uden vejledning kan bruge bibliotekstilbudene og foreslår, at der sker en samordning af skole- og børnebiblioteker, som også forældre og daginstitutioner kan have glæde af. En udvidet åbningstid må overvejes. Udvalget foreslår, at der ved vurdering af bøger indgår en læsbarheds-, læseligheds- og anvendelighedsvurdering, og at bibliotekarerne sættes i stand til at vejlede de mindre børn bedre.

Udvalget finder, at radio- og TV-programmer kunne indgå i en samlet plan for aldersgruppen og koordineres med det pædagogiske indhold i daginstitutioner og skoler. Udvalget peger især på, hvorledes man ved en kombination af biblioteks- og medietilbud kan nå de børn, som hverken er i børnehave eller børnehaveklasse i året før skolegangens påbegyndelse. Udvalget henviser i øvrigt det nærmere arbejde herom til børnekulturdvalget.

Kapitel 10: De 5-8-åriges deltagelse i anden fritidsvirksomhed

Udvalget finder, at den korte skoledag skaber nye behov for børnene, hvorfor den frivillige fritidsvirksomhed fortsat bør fremmes ved, at den får støtte fra centralt og lokalt hold. Men udvalget må dog påpege, at den frivillige virksomhed ikke kan erstatte kommunens forpligtelse til at skaffe det nødvendige antal daginstitutionspladser til de børn, der har behov for tilsyn og kontrollet pasning.

Udvalget foreslår forsøgsvirksomhed med hensyn til koordinering af et lokalsamfunds fritidstilbud til børn samt en forsvarlig tilsynsordning i forbindelse hermed.

Kapitel 11: Udgiftsniveauet i daginstitutioner, folkeskolen m. v.

I dette kapitel gives en oversigt over udgiftstal for 1975/76 for de her berørte aldersgrupper.

De gennemsnitlige udgifter pr. barn pr. år er således: For en heldagsplads beregnet på 9 å 10 timers åbningstid:

Børnehaver	ca. 12.200 kr.
Fritidshjem	ca. 9.900 kr.
Aldersintegrerede inst.	ca. 11.900 kr.
Dagpleje	ca. 11.000 kr.

For institutioner med varierende fremmøde og åbningstid (legesteder dog mindst 4 timer daglig):

Legesteder	ca. 7.400 kr.
Fritidsklubber	ca. 5.300 kr.

For skoledag på 3 eller 4 timer:

Børnehaveklasse, 1. og 2. klasse	ca. 6.600 kr.
---	---------------

Det tilføjes, at man ved anvendelse af ovenstående udgiftstal skal være opmærksom på, at der er tale om gennemsnitstal. Specielt for ejendomsudgifternes vedkommende kan der fra kommune til kommune og fra institution til institution forekomme store variationer.

12.2. SAMMENFATNING AF UDVALGETS SYNSPUNKTER OG FORSLAG

Udvalgets forslag omfatter både overordnede principielle spørgsmål og pædagogiske og organisatoriske, som kan kræve lov-

ændringer eller nye regler. Der stilles endvidere forslag om, at konkrete opgaver løses af særlige udvalg eller henvises til f. eks. børnekommission, bibliotekskommission eller **børnekulturudvalg**.

I det følgende er forslagene samlet på tværs af kapitelinddelingen.

12.2.1. Principielt

Udvalget finder, at der for alle børn bør være et pædagogisk tilbud i året før skolegangens påbegyndelse. Dette tilbud kan gives gennem børnehaveklasse eller gennem daginstitution.

For de børn, som af den ene eller den anden grund ikke modtager et af ovennævnte tilbud, bør der ved et samvirke mellem radio, TV og biblioteker og lokale foranstaltninger ved direkte henvendelse fra kommune i form af et tilsendt »lege- og læreprogram« også gives et tilbud.

Udvalget finder, at parallelle tilbud i skole og daginstitution skal gives på samme betingelser med hensyn til »indskolingsåret«.

Da det er et princip i folkeskolen, at undervisningen er vederlagsfri, bliver konsekvensen, at indskolingsåret i en daginstitution gøres gratis for de 3 timers vedkommende.

Udvalget er med dette principielle synspunkt gået udover sit kommissorium med hensyn til at stille forslag »indenfor de bestående ressourcemæssige rammer«. Uden dette forslags gennemførelse vil det være nødvendigt med afgørende omlægninger i bestående institutioner for at skabe den ønskede lighed.

Udvalget ser i øjnene, at et »indskolingsår« for alle børn ikke kan anses for opnåeligt indenfor den nærmeste fremtid og finder, at så længe der er utilstrækkelig dækning, må børn med særlige behov hjælpes først.

12.2.2. Fælles pædagogisk indhold i daginstitution og skole

Under hensyn til den bedst mulige udnyttelse af de pædagogiske tilbud bør der skabes bedre sammenhæng og større bredde i det pædagogiske arbejde med børn i året før den egentlige skolegang og i de to første sko-

leår. Det foreslås derfor, at der gennem et samarbejde mellem Socialministeriet og Undervisningsministeriet udarbejdes vejledning om et fælles pædagogisk program, hvor der er overensstemmelse mellem indhold og metode, således at børnenes behov for leg, læring og samvær under trygge forhold tilgodeses både før, i og udenfor den egentlige skoleundervisning.

Et fælles udvalg bør snarest nedsættes til udarbejdelse af en pædagogisk vejledning. Dette udvalg bør arbejde ud fra et princip om aktivitet - også sociale aktiviteter, og der bør her arbejdes på en omstrukturering af time- og fagplan for 1. 2. klasse og på at børnene erhverver sig konkret viden om egen livssituation.

12.2.3. Strukturelle og bygningsmæssige ændringer i skolen og daginstitutionerne

Såfremt det er praktisk og økonomisk muligt i de bestående skoler, bør de større skolars struktur ændres, så der for børnene skabes et overskueligt miljø og faste kontakter i de første skoleår. Dette bør tages i betragtning ved projektering af nyt skolebyggeri, ligesom naboskab med eller sambygning af skole og daginstitution må anbefales. I kommunernes udbygningssplaner bør en samordning tilgodeses.

Den omtalte fælles vejledning for det pædagogiske arbejde bør for folkeskolens vedkommende medføre en koordinering af det fysiske miljø og mere konkret indlæringsmateriale i 1.-2. klasse.

Optagelse af elever i daginstitutioner og skoler bør søges samordnet lokalt.

12.2.4. Regelændringer

For at eliminere de formelle barrierer for en smidig skolestart, foreslås følgende ændringer i folkeskoleloven: § 23, stk. 2 ændres således, at en klasse kan omfatte børnehaveklasse og 1.-2. klasse, og §§ 27 og 28 ændres således, at der kan ske et samvirke mellem forskelligt uddannede lærere, f. eks. ved en to-lærerordning eller ved, at lærere og børnehaveklasseledere »bytter gårde«, når dette er pædagogisk hensigtsmæssigt. § 14 ændres således, at der gælder samme frikvarterregler for børn i børnehaveklassen som i den øvrige skole.

Det bør i *cirkulære*form fastslås, at forældre til børn i børnehaveklassen såvel som i børnehavens »indskolingsår« skal underrettes om barnets udbytte af skolegangen/institutionsopholdet.

Forældresamarbejdet anses for særdeles vigtigt i indskolingsårene, og det må i forståelse med forældrene sikres, at relevante informationer om barnet før, og udenfor skoletiden ikke går til spilde, men udnyttes til gavn for barnet ved at der pålægges lærere og pædagoger at etablere gensidig kontakt. Et *cirkulære* herom bør udarbejdes i samarbejde mellem Undervisnings- og Socialministeriet, hvori præciseres, hvad der generelt kan anses for nødvendige og relevante oplysninger.

Der bør skabes klare retningslinier for skolefritidsordninger, herunder cirkulærer vedrørende den administrative placering, personalets uddannelse, det pædagogiske indhold, lokaler, åbningstider, forældrebetaling og ledelses- og samarbejdsformer.

Der bør udarbejdes et *cirkulære* vedrørende skolens tilsynsforpligtelser med børnene udenfor skoletiden, når de opholder sig på skolen eller under skolens ansvarsområde uden for skolen.

I et *cirkulære* bør fastslås, at børn i daginstitutioner kan få bistand fra den skolepsykologiske rådgivning.

Socialministeriet bør udsende *vejledende retningslinier* om forståelsen af bistandsloven § 69, stk. 1 om, at kommunen skal sørge for det nødvendige antal daginstitutionspladser, herunder socialpædagogiske fritidsforanstaltninger.

12.2.5. Forsøgsordninger

Udvalget anbefaler, at der etableres forsøg med en kombination af skoler og daginstitutioner i nærmiljøet.

Udvalget finder, at det må være muligt i et lokalsamfund at koordinere kultur- og fritidstilbud, incl. det frivillige børnearbejde og interessegruppe virksomhed. Udvalget henstiller, at bibliotekskommissionen og børnekulturdvalget arbejder med disse problemer.

12.3. DE ØKONOMISKE KONSEKVENSER AF UDVALGETS FORSLAG

Udvalget ønsker at understrege, at der i opgavens formulering om »et helhedssyn på

barnet« og »en harmonisk vækstperiode« er angivet en samfundsmæssig holdning til børn, som kunne give sig udtryk i handlinger og forslag, der på kort sigt kan lægge beslag på ressourcer, men på længere sigt medføre, at samfundsønsker opfyldes og at ressourceforbrug undgås eller samfundet måske endda tilføres ressourcer.

Udvalget har dog anset det for fastslået, at der ikke er mulighed for en egentlig udvidelse af den samlede aktivitet, således som den kommer til udtryk i de kommunale og statslige budgetter, udover hvad der er indlagt i kommunernes udbygningsplaner for skoler og den sociale sektor.

Opgaven har været at stille forslag om ændringer, der sikrer en bedre kvalitativ og kvantitativ udnyttelse af de samlede udgifter på området, men tillige de udgifter, der finansieres ved forældrebetaling.

Som eksempler på hvad udvalget anser for ressourcespild kan nævnes dårligt udnyttet eller uudnyttet lokalekapacitet og manglende koordinering af den indsats, som ydes af forældre, lærere og pædagoger samt andre, der har med børnene at gøre.

Investering i form af tidlig indsats, især for børn med vanskeligheder, vil f. eks. kunne give besparelser med hensyn til specialundervisning. En sikker skolevej og betryggende befordringsordninger, således at trafikskader undgås, vil også give besparelser på offentlige budgetter.

Nogle besparelser kan ikke umiddelbart påvises. Hertil kommer, at de mange menneskelige sider af disse forhold ikke kan vurderes.

De bestående rammer er ganske domineret af to områder, nemlig daginstitutionerne og skolen. I kapitel 11 er redegjort for det nuværende forbrug. Udvalget har ikke her medtaget de indirekte udgifter, der er forbundet med aktiviteterne, f. eks. uddannelse af lærere og pædagoger, administration o. a.

12.3.1.

I det følgende gennemgås forslagene i den rækkefølge, hvori de er anført i foregående afsnit, med redegørelse for de økonomiske konsekvenser.

Fælles pædagogisk indhold i indskolingsårene kræver planlægning og vejledninger, men giver ikke anledning til merudgifter.

Udvalget anser det endog for sandsynligt, at en veltilrettelagt arbejdsgang i daginstitutioner giver en bedre udnyttelse af personaleressourcer, der så tillige kan anvendes til samarbejdsfunktioner.

Strukturelle og bygningsmæssige ændringer i skolen og daginstitutionerne: En omstrukturering af de bestående skolars miljø foreslås kun, såfremt dette er praktisk/økonomisk realistisk. Ved nybyggeri kan man uden merudgifter inddrage dette princip i projekteringsfasen.

Naboskab med eller sammenbygning af skoler og daginstitutioner medfører ikke merudgifter. I det omfang, der kan skabes fælles faciliteter, kan der endog blive tale om besparelser.

Ensartethed i det fysiske miljø for børnehaveklasser og de første skoleår og mere konkret indlæringsmateriale til brug for begynderundervisningen forudsætter et ændret mønster ved indkøb af undervisningsmidler, men medfører ikke merudgifter.

Regelændringer:

De foreslåede ændringer i folkeskoleloven vedrørende § 23, stk. 2, § 27, § 28, § 14. Disse forslag giver ikke anledning til merforbrug.

At børn fra forskellige klassetrin undervises sammen og at lærerne »bytter gårde« i perioder eller i tilfældet af deling, jfr. cirkulære af 21. februar 1975 arbejder i en to-lærerordning i klasserne, udløser ikke flere lærertimer og giver ikke anledning til ændrede aftaler. Lærerne arbejder fortsat med de opgaver, hvortil de er uddannet, blot under en anden organisationsform.

En ændring af § 14 og af cirkulære af 23. marts 1976 således, at børnehaveklassens børn følger de andre elevers dagsrytme, vil ikke udløse merudgifter. Den herved frigjorte tid for børnehaveklasselederne udnyttes til informationsformidling.

Cirkulære om ensartede forhold med hensyn til *forældreorientering* er heller ikke ressourceudløsende.

Ved en nærmere præcisering af, hvilke informationer lærerne bør have i forbindelse med skolestarten imødekommes de intentioner, som er nævnt i bemærkninger til skolelovsforslagets § 10, hvorefter lærere, der skal modtage børnene, gør sig bekendt med det enkelte barns forudsætninger for begyn-

derundervisningen. Der har ikke været forudsat merudgifter i denne forbindelse, idet der i lærernes arbejdstidsaftale indgår et udadvendt samarbejde.

For daginstitutionspersonalets vedkommende indgår lignende funktioner ikke i deres arbejdsregler, hvorfor det ønskede samarbejde næppe kan udføres uden en begrænset merudgift.

Disse funktioner kan begrænses til den pædagog, som faktisk har ansvaret for »indskolingsmodulet« i en daginstitution for de børn, som skal i skole i det kommende skoleår.

Udvalget har ved sine drøftelser vedrørende fortolkningen af den praktiske gennemførelse af folkeskolelovens §15, stk. 3 om *deling af børnehaveklasser* arbejdet ud fra den forudsætning, at der skulle være *uddannet medhjælp* i alle eller en del af timerne (afhængig af elevtal), eller at klassen skulle deles således, at børnehaveklasselederen arbejder med halve klasser. Dette skønnes ikke at medføre udgifter, der overstiger det i cirkulæret hjemlede.

Skolefritidsordninger bør efter udvalgets opfattelse ordnes ved regler. Udvalget skal pege på, at der ved udnyttelse af skolelokaler (som forudses hensigtsmæssigt indrettet) kan opnås en besparelse i forhold til de kommunale udbygningsplaner, som kan anvendes til kapacitetsudvidelse, så ordningen kommer flere børn til gode.

Udvalgets forslag om *specialpædagogisk bistand* til børn i daginstitutioner i året før skolestarten forudsætter og vil give mulighed for, at den skolepsykologiske rådgivning og specialundervisningen senere i skoleforløbet indskrænkes.

Der er således tale om at afsætte forøgede ressourcer til en tidlig indsats, der på den anden side bør medføre, at ressourceforbruget nedsættes i det senere skoleforløb.

Udvalget finder, at såfremt et barn samtidig skal kunne gå i børnehave og børnehaveklasse, må personaleforbruget i børnehaven fastsættes under hensyn til, at barnet kun opholder sig i institutionen en del af dagen.

12.3.2. En beregning af udgifterne ved et gratis 3 timers tilbud til alle børn i 6-års alderen

Udvalget er som nævnt i indledningen af dette afsnit af den principielle opfattelse, at

alle børn bør have et gratis tilbud på 3 timer om dagen i året før skolegangens påbegyndelse, uanset institutionsform.

Nedenfor vises en beregning af udgifterne hertil.

Det er forudsat, at spørgsmålet alene vedrører børn umiddelbart før skolestarten, dvs. de 6-årige.

I 1975-76 opholdt 19.123 6-årige sig i daginstitutioner og 44.859 i børnehaveklasse. Det samlede antal 6-årige udgjorde 73.678 og der var således 9.696, der ikke modtog noget tilbud. En placering af disse i børnehaveklasse ville koste ca. 64 mill. kr. og i daginstitution ca. 39 mill. kr.

Hertil skal lægges den forøgede offentlige udgift ved at forældrebetalingen i daginstitutionerne fjernes for de 3 første timer for

samtlig børn i denne alder. Udgiften kan anslås til ca. 16 mill. kr.

I alt bliver der tale om en offentlig merudgift på ca. 55 mill. kr., hvis »restgruppen« forudsættes anbragt i daginstitutionerne, og ca. 80 mill. kr., hvis »restgruppen« anbringes i børnehaveklasse.

Hvis »restgruppen« deles mellem de 2 tilbud, vil udgiften ligge i intervallet mellem de 2 udgiftstal.

I det omfang forældrene ikke ønsker at modtage tilbudet, vil udgifterne blive mindre end ovenfor anført.

Finansministeriets repræsentant har under hensyn til de økonomiske konsekvenser taget forbehold overfor forslaget om, at indskolingsåret i en børnehave gøres gratis for de 3 timers vedkommende.

November 1976.

Agnete Engberg.

F. Toftgaard Jensen.

Marianne Nielsen.

J. Kold Olesen.

Poul W. Perch.

Vibeke Storm Rasmussen.

Hans Vejleskov.

/ Oluf Brun.

Bilag 1.

Familiebaggrund

1. Barnet bor hos (sæt ×)
mor	_____
far	_____
stedmor	_____
stedfar	_____
2. Faderens arbejde uden for hjemmet (sæt ×)
- Fader har fast arbejde
formiddag	_____
eftermiddag	_____
aften	_____
nat	_____
- Fader har skifteholdsarbejde _____
- Fader har løse jobs _____
3. Moderens arbejde uden for hjemmet (sæt ×)
- Moder har fast arbejde
formiddag	_____
eftermiddag	_____
aften	_____
nat	_____
- Moder har skifteholdsarbejde _____
- Moder har løse jobs _____
4. Hvor mange børn er der i hjemmet i følgende aldersgrupper (barnet selv medregnet; skriv tal)
i 0– 2 års-alderen	_____
i 2– 6 års-alderen	_____
i 6–12 års-alderen	_____
i 12–18 års-alderen	_____
5. Boligforhold (sæt ×)
- Barnet bor i
etagehus	_____
hus med have	_____
landbrugsejendom	_____

Førskolebaggrund

6. Barnet har i 2–6-årsalderen (sæt ×)
– gået i børnehave	_____
– gået i børnehaveklasse	_____
– været passet i et andet hjem	_____

Fritid i øjeblikket

7. Barnet går hver dag (sæt ×)
i børnehave	_____
i børnehaveklasse	_____
i 1. klasse	_____
i fritidshjem	_____
8. Barnet passes hver dag (sæt ×)
af forældrene hjemme	_____
af ældre søskende (over 12 år)	_____
af andre voksne	_____
af andre ældre børn (over 12 år)	_____
i et andet hjem	_____
– klarer sig selv (sammen med søskende under 12 år)	_____
9. Barnet kommer ugentligt (skriv antal ugedage)
i fritidsklub	_____
i interessegruppe (på skolen)	_____
i sportsklub	_____
til spejdermøde	_____
i andre klubber	_____
på kommunebibliotek	_____
til anden pasningsordning på skolen	_____

Bemærkninger

Til udvalget vedr. samvirke mellem hjem, førskole, skole- og fritidsforanstaltninger for børn i alderen 5-8 år

Nærværende redegørelse skulle iflg. udvalgets skrivelse omhandle problemer i forbindelse med sprogudviklingen hos 5-8-årige, deres sprogfunktion, sprog- og talevan-skeligheder og deres virkning, samt den tale-pædagogiske indsats over for denne alders-gruppe.

Opgaven er således tredelt.

- I. Hvordan udvikler sproget sig i 5-8-års-alderen, og hvad bruger barnet det til.
- II. Sprog- og talevanskeligheder og deres virkning på børn i denne alder.
- III. Talepædagogisk behandling af børn i denne aldersgruppe.
En kort beskrivelse af behovet for ud-dannelse af fritidspædagoger og børne-havepædagoger i specialpædagogik.

1. Hvordan udvikler sproget sig i 5-8-års-alderen, og hvad bruger de det til

Når barnet er 5 år har det normalt (dette »normalt« skal absolut tages med forbehold, idet rammerne for, hvad der er normalt sprog er meget vide) et sprog, der kan bruges til at kommunikere med på det rent kon-krete plan. Barnet er i stand til at forstå en konkret besked, selv om denne drejer sig om ting, der ikke er til stede. Det kan selv ud-trykke sig i sætninger, hvor de fleste små-barnlige udtryk er væk. Sætningerne er mest hovedsætninger og udtalen af sproglyd, det

fonologiske stof, skal være i orden på nær særligt vanskelige konsonantforbindelser som f. eks. 3 konsonanter i forlyd eller udlyd.

Barnet under ca. 2 år har et sprog, der udelukkende er afhængigt af den øjeblikke-lige rent sansemotoriske virksomhed, hvori-mod barnet, hvis man skal bruge Piagets be-skrivelse, fra 2-års-alderen og frem til 7-års-alderen, er i den præoperationelle periode. Barnet bruger sprog, forestillinger, tegninger og andre symboler, så erkendelsen er ikke kun sansemotorisk: Det kan forstå noget om ting, som ikke er til stede, og det kan tale om ting, som ikke er til stede, men de indre handlinger eller operationer er forholdsvis egocentriske og mangler den systematik, som begynder at gøre sig gældende ved periodens slutning.

Det er derfor ret spændende at skulle om-tale perioden fra 5-8 år, fordi der netop her sker en betydelig udvikling fra at forholdsvis færdigt sprog til noget, som *ikke kun er det færdige konkrete sprog, men et sprog, der afspejler denne systematik for konkrete handlinger*. Dvs. at man omkring 7-års-alde-ren kommer i en sproglig fase, den som man gerne skal være parat til at gå ind i ved sko-legangens begyndelse, hvor man begynder at kunne spørge, forklare på en måde, der kan kaldes »sammenhængende og logisk«. *Det er derfor ikke nogen tilfældighed, at den nor-male skolegang er tænkt begyndt ved 7-års-alderen ud fra de kriterier*, som man i sin tid har forestillet sig skulle være opfyldt, for at en skoleindlæring skulle starte.

Men det forhold, at spredningen er meget stor i den aldersgruppe, den kan være helt

op til 3 år på skolebegyndere med hensyn til deres sproglige færdigheder, gør, at der kan komme vanskeligheder, og gør, *at vi faktisk bør følge barnets sprog i 5-8-års-alderen.*

I nogle lande starter man skolegangen i 5-års-alderen, og dette har været meget stærkt kritiseret, men man må sige, at det er jo helt afhængig af, hvordan denne såkaldte skolestart etableres og gennemføres, bl. a. med hensyn til krav på det sproglige område.

Det vil nok på dette sted være rimeligt at spørge, hvad barnet op til 5 år bruger sit sprog til, og jeg vil her nævne en af de funktionsmodeller, som har været meget anvendt i de senere år, nemlig Hallidays, der viser 7 funktionsmåder (Småbørns Pædagogik II, side 145 (forkortet):

M.A.K. Halliday.

1. Instrumentelle:
»Jeg vil have«
2. Styrende:
»gør som jeg siger«
3. Sociale:
kontakt, »dig og mig«
4. Personlighedsdefinerende:
opfatter sig selv gennem sproglig kontakt.
5. Udforskende:
»hvad er det«
6. Legende:
rim og remser »hvad nu, hvis«
7. Informativ:
»jeg har noget at fortælle«

I 5-8-års-alderen kan man givetvis ikke regne med et sådant lille antal adskilte funktioner. Da er barnets sprog som den voksne mere kompliceret. En og samme ytring har flere funktioner, f. eks. kan den både være af betydning over for en igangværende opgaveløsning og over for barnets forhold til den eller de kammerater, der tales til. Men Hallidays enkle funktioner illustrerer alligevel, hvad der også i 5-8-års-alderen kan forstås ved »funktioner«. De viser også, at man ofte overser lytterfunktionerne. I 5-8-års-alderen bruger barnet også andres ytringer, og der foregår også en betydelig udvikling af barnets muligheder på dette område. Det bliver bedre til at forstå instruktioner, holde sammen på fortællinger, opfatte andres holdninger osv., osv.

//. Sprog- og talevanskeligheder og deres virkning for børn i alderen 5-8 år

Sprog- og talevanskeligheder hos børn kan have mange forskellige årsager. De kan være forårsaget af, at barnet er åndssvagt, at det er døvt, at det er cerebral paretisk, at det er psykotisk, eller at det er dysfatiske. Der er specialister inden for hver faggruppe, der tager sig af sproggivning og taleundervisning af disse forskellige handicapgrupper. Der er dog én gruppe, de psykotiske, som i reglen først og fremmest behandles psykiatrisk og kun sekundært behandles af en talepædagog.

Dysfatiske børns sprogvanskeligheder

I Danmark definerer man dysfasi som mangelfuld eller manglende sprogudvikling. For ganske få år siden talte man om, at denne manglende eller mangelfulde sprogudvikling skulle være forårsaget af hjerneskade eller formodet hjerneskade, men dette er man faldet fra, fordi *man ikke i undersøgelser og måske ikke efter flere års behandling kan blive klar over, om det er hjerneskaden, der er årsagen, eller om barnet måske er dårligt stimuleret.* Uanset om barnet går hjemme, eller det er ude i daginstitution, vil det meget ofte opleve, at det ikke kan kontakte sine kammerater eller de voksne. *Det er meget almindeligt, at disse børn får meget store vanskeligheder af anden karakter end de sproglige, nemlig at de adfærdsmæssigt bliver vanskelige,* fordi de ikke kan tiltrække sig opmærksomheden på anden måde end ved at »vælte huset« eller sparke til kammeraterne og på den måde opnå en kontakt, ganske vist af negativ art. Det er slet ikke ualmindeligt, at det er denne løsning, der vælges. Der er konflikter i hjemmet, fordi de voksne i hjemmet ikke er klar over, at barnet er ude af stand til at forstå, hvad det bliver bedt om, og derfor ikke altid udfører de ting, som man som voksen formoder, at barnet vil udføre, når man har bedt det om at gøre det. Hvis man beder barnet om at hente en kniv og en gaffel og en ske, kan det være, at barnet kommer tilbage med en ske, og faktisk har glemt, at der også blev sagt noget om en kniv og en gaffel, og det er ikke uartighed, men blot et udtryk for, at deres sproglige opfattelsesevne, deres impulsive sprog er så dårligt, at det ikke er i stand til at holde sammen på mere end en enkelt information, og da er det som regel

den sidste ting i en række, der er nævnt, barnet kan huske. De dysfatiske børn er som regel også senere motorisk udviklede, dvs. at de både grovmotorisk og finmotorisk fungerer ringere end alderssvarende, og derved kræver, at man sætter en større træning ind, også på disse felter. *Det er for sådanne børn helt urimeligt at forestille sig, at de skal sætte sig ned 7 år gamle med en blyant i hånden og begynde at skrive bogstaver, men det vil vi komme ind på i det 3. afsnit omkring behandlingen.* En del af de dysfatiske børn har rumretningsforstyrrelser, dvs. at de har meget svært ved at færdes, og selv om de mange gange har fået besked på, hvilken vej de skal gå, kan selv en ganske kort vej være svær for dem at følge; de kommer i vanskeligheder, de går forkert, og når de er gået forkert, er de ikke i stand til sprogligt at skaffe sig oplysninger om, hvor de skulle have været hen.

Mange børn er i 5-års-alderen ikke helt sikre på, hvilken hånd de skal bruge, nogle bruger både højre og venstre hånd, men de er dog ved at være mere sikre på dette tidspunkt. Den store del af de dysfatiske børn har ikke nogen fast sidethed, og i tilfælde af, at det er helt tilfældigt, om de bruger venstre eller højre hånd, prøver man naturligvis på at lade dem bruge den højre, men det må også stærkt understreges, at er barnet mest tilbøjelig til at bruge venstre hånd, venstre side, er det en risiko at prøve at tvinge barnet til at bruge den modsatte side, da der er en sammenhæng mellem sidethed og sprogcentrets beliggenhed.

Det dysfatiske barn må altid høreprøves og synsprøves, fordi disse 2 forhold, en let nedsat hørelse, et noget dårligt syn, kan være medvirkende faktorer i den ringe sprogudvikling, selv om det ikke er så galt, at man umiddelbart har opdaget disse skavanker.

De sproglige vanskeligheder, som det dysfatiske barn har, giver sig udslag i, at det ikke bliver i stand til at begynde en normal skolegang. Alle disse børn undersøges nøjere, foruden af talepædagog også af psykolog, inden skolegangen starter, idet der er en hel del prøver, som viser, om der er nogen som helst rimelighed i at sætte den normale undervisning i gang for det 7 år gamle noget sprogretarderede barn.

Efter i nogle år at have siddet og modtaget

indberetninger om børn fra skolevæsenet til Statens Institut for Talelidende, har jeg erfaret, *at meget af det, børnene ikke klarer ude i skolen, er det samme, som vore børn ikke klarer, før vi sender dem ud i skolen.* Det har medført, at jeg næste år vil lave et forsøg med 3 børn med helt karakteristiske ens træk på en hel række prøver og så se, om det er muligt gennem en *specielt tilrettelagt pædagogik at undgå at få disse børn som tabere i skolen, hvis der arbejdes med dem i ca. 2 år, før de kommer ud i normalskolen.* For det stærkt sprogretarderede barn er det nemlig ofte en uheldig overgang at skulle begynde folkeskolens undervisning i 7-års-alderen, selv om der er oprettet specialundervisningscentre. Det er muligt, at man, når disse er veludbyggede, er bedre i stand til også at klare disse problemer.

Der har nu være omtalt sprogvanskeligheder, men rene *talevanskeligheder* har vi ikke været inde på endnu. Der er flere forskellige former, dels det vi kalder udtalefejl, som er henholdsvis snøvl og læsp, og så den talevanskelighed, der hedder stammen, som vi ikke altid kan holde ud fra sprogvanskelighederne, men som dog alligevel behandles særskilt.

Udtalevanskelighederne: *Læsp:* forkert udtale af s-lyden, enten mellem fortænderne som en hvislen, eller ud i siden som et side-læsp. Denne skavank kan man ikke begynde at rette, før barnet er ude over tandskiftet, så det er ikke noget, som kommer vores alderskategori ved bortset fra, at enkelte børn med for kort tungebånd kan få klippet dette og derved hjælpes, men det er også den eneste behandling, man kan iværksætte i den alder.

Snøvl: Der findes 2 forskellige former for snøvl, dels det åbne snøvl og dels det lukkede snøvl. Det åbne snøvl fremkommer ved, at ganesøjlet er for slapt, eller der direkte er en ganespalte, og at for megen lyd kommer ud igennem næsen. Det findes i mange forskellige former lige fra det lidt af-fekterede snøvl til det meget, voldsomt åbne snøvl, som gør talen let uforståelig. Alle, der har åbent snøvl på grund af ganespalte, bliver behandlet på Statens Institut for Talelidende, også udover skolegangens begyndelse. Lukket snøvl, eller populært sagt det forkølede snøvl, opstår ved, at luften ikke kan passere næsen, altså lige den modsatte

funktion, og her kan det skyldes forsnævring i næsen eller adenoide vegetationer (polypper). Det er en rent lægelig opgave at fjerne den form for snøvl.

Stammen: 50 % af alle børn stammer i en ganske kort periode, hvor sproget begynder at udvikle sig kraftigt - det er omkring 2½-3-års-alderen. Det kaldes den fysiologiske stammen og er på ingen måde alvorlig, blot et udtryk for, at sproget endnu ikke er blevet så sikkert, at barnet er i stand til at udtrykke alt det, det ønsker at kunne udtrykke. Hvis man ikke bemærker denne stammen, og hvis den ikke har andre årsager, vil det svinde af sig selv, og derfor er det heldigvis kun et mindre antal børn, vi så senere har som virkelig stammende børn. Stammen har 2 former, den koniske stammen, gentagelsesstammen, som er den letteste form, hvor det bare er enkelte stavelser eller ord, som gentages. Hvis forældre er bekymrede over denne form for stammen, og den fortsætter ud over 4-års-alderen, er det rimeligt at få vejledning med hensyn til sin holdning til barnet og dets stammen, hvilket gives gennem Statens Institut for Talelidende, indtil barnet er skolepligtigt, hvorefter skolevæsenet overtager denne vejledning. Direkte behandling af denne stammen iværksættes først, når barnet er i stand til at medvirke til en taleundervisning, og det er sjældent, før barnet er over 10 år. Der er en anden form for stammen, den toniske stammen, som er mere alvorlig; det er en videudvikling af den koniske, og der finder foruden gentagelserne også nogle blokeringer sted, hvor lyden tit slet ikke kan komme frem, der opstår spændinger, man kan se det på halsen, i ansigtet, man kan iagttage medbevægelser af arme, ben og hoved. Når stammen er nået det punkt, er det meget alvorligt, og det er heldigvis sjældent, at man har denne form for stammen hos børn i alderen 5-8 år. Der er ingen tvivl om, at det er stærkt belastende for et stammende barn at begynde skolegangen, og man skal altid overveje, at barnet er helt skolemodent, før man sætter det i skole, hvis det lider af denne skavank, som meget let indbyder til drillerier fra kammeraterne.

Børnehæshed nævnte jeg ikke før, idet det ikke er nogen lidelse, som kræver anden behandling i denne ålderskategori, end at bar-

net bliver kontrolleret hos en halslæge. Man kan skåne barnet for at være i stærkt larmende omgivelser, idet børnehæshed som regel opstår, fordi barnet skal skrigе højt meget af dagen, men det skyldes nu i reglen barnets livlige temperament.

///. Talepædagogisk behandling af børn i denne aldersgruppe

I dette afsnit vil jeg først komme ind på, hvad man gør for dysfatiske børn i aldersgruppen 5 til 8 år. (Børn med udtalevanskeligheder er kort omtalt i forrige afsnit).

Derefter vil jeg komme ind på behandling af sprogvanskeligheder hos andre handicapgrupper for til sidst at omtale, hvilke krav der må stilles til uddannelse af personale, der skal have med sprog- og taleretardedede børn at gøre.

Behandling af dysfatiske børn: Alle børn der anmeldes til Statens Institut for Talelidende på grund af sprogvanskeligheder undersøges der, hvorefter der tages stilling til, i hvilken grad barnet har behov for hjælp og det strækker sig fra at skaffe et sprogstimulerende miljø, f. eks. ved børnehaveanbringelse samt vejledning af hjem og børnehave, til en mere intensiv behandling, som i lidt vanskeligere tilfælde drejer sig om direkte undervisning af barnet. Hvis barnet er nået 5-års-alderen, er der i en hel del tilfælde mulighed for at sætte ind med direkte undervisning. Denne kan foregå dels i børnehaven og dels i talepædagogens hjem eller på instituttet. Undertiden er man ikke sikker på, hvor store barnets vanskeligheder er, og hvor man specielt skal sætte ind, hvorfor man indkalder barnet til en 5-ugers observationsperiode på taleinstituttet i Århus, men denne redegørelse dækker specielt forholdene i Hellerup. Hellerup-instituttet dækker området øst for Storebælt.

Hvis barnets sprogvanskeligheder er store, og stadig er store op i 5-års-alderen, anbefales i en hel del tilfælde, at barnet går i gruppe på instituttet til behandling, men der er desværre alt for ringe mulighed for at optage alle de børn, vi har stående på venteliste til optagelse, hvorfor vi må sætte noget mindre effektivt i værk for dem.

Hvis et barn går i gruppe på taleinstituttet, undervises det både af børnehavepædagog og talepædagog. Der er to mennesker om

en gruppe, og talepædagogen tager i løbet af dagen de enkelte børn ud til specialtræning og går desuden med i gruppen for at lave en sprogstimulering der. Det er også tilknyttet fysioterapi, og der er mulighed for at skaffe hjælp fra psykiater, pædiater, neurolog og psykolog. Når barnet er 5 år gammelt, og det er i stand til at modtage direkte undervisning, sker det i en del kommuner, at man derfra tilbyder, at skolevæsenet overtager sagen og *underviser barnet, hvis blot det er tilmeldt skolevæsenet. Børnene behøver ikke at være begyndt skolegangen, men blot være tilmeldt den kommunale skole.* Der er i enkelte kommuner nogle forsøgsordninger, hvor man efter undersøgelsen på taleinstituttet i Hellerup overtager al undervisning af børn ude i kommunen ved hjælp af kommunens talepædagoger.

Talepædagogerne har en fastlagt uddannelse, som bygger enten på en læreruddannelse eller en børnehavelæreruddannelse. Disse pædagoger er uddannet til at tage sig af de sprog/taleretarderede børn. Desuden er børnene daglig i forbindelse med børnehavepædagoger i deres hjembørnehave, fritidspædagoger, hvis de er nået 6-års-alderen og måske er blevet lidt for store til at gå i børnehave, hvorfor det er *meget vigtigt, at disse 2 grupper er orienteret om, hvad sprogvanheligheder er, hvad det betyder for barnets adfærd*, og hvordan de dagligt kan afhjælpe nogle af vanskelighederne. Der gøres allerede nu et ret stort arbejde for at lægge disse ting ud i uddannelsen af børnehavepædagoger og fritidspædagoger. Men der er en lang række pædagoger, der ikke har lært noget om sprogretardering under deres uddannelse, og det er vigtigt, at vi får fat i disse mennesker til en videre orientering og uddannelse.

Der bliver derfor på taleinstituttet i Hellerup etableret nogle kurser for børnehave- og fritidspædagoger, specielt børnehavepædagogerne har vi haft meget at gøre med, idet vi tilbyder kursus for de børnehavepædagoger, der har børn, vi har henvist til dem i børnehaverne. Kurset er indtil nu forløbet på den måde, at man har foretaget et orienteringskursus af en varighed på 1 uge, og senere har man tilbudt en videreuddannelse, et 3-ugers kursus, som har løbet med 1-uges kursus og 1 måneds pause, hvor man har sendt pædagogerne hjem med opgaver, som

skulle løses til næste uddannelsesuge, hvor disse så er blevet behandlet. Det er tanken i løbet af efteråret at fremstille nogle interne fjernsynsprogrammer til hjælp i vores undervisning, idet denne koncentrerede uddannelsesvirksomhed virker temmelig belastende på det øvrige arbejde på instituttet.

Det kan måske virke lidt ejendommeligt at tale om alle disse aktiviteter i en tid, hvor vi ikke ved, hvad der vil ske med vores institution fremover, men dette er blot et billede af, hvordan det kører i øjeblikket, og at vi blot fortsætter, indtil vi får anden besked, altså vi betragter os på taleinstituttet både som behandlingssted og som uddannelsessted.

Der er meget nært samarbejde med de skolepsykologiske kontorer i hele vores område. Det er på den måde muligt at sikre os, at børnene er tilstrækkelig godt undersøgt, inden de placeres i forskellige former for specialundervisning. Der er dog den vanskelighed, at man i det øjeblik, man går ind under folkeskolens specialundervisning, også er underlagt de målsætninger, der er for folkeskolen, hvilket ikke i alle tilfælde har været lige heldigt. Der er dog en udbredt tilbøjelighed til at modificere de mål, der er opsat for undervisning af børn på begyndertrinnene i folkeskolen. Men der er endnu enkelte kommuner, hvor man, hvis man skal have børnene gående på taleinstituttet, nøje skal gøre rede for, at vi opfylder denne kommunes krav om undervisning, søger mod de mål, som er opsat for deres begynderundervisning.

I redegørelsens afsnit II er der nævnt nogle andre handicapgrupper, som er sprogretarderede, og som skal have taleundervisning ligeså vel som de dysfatiske børn skal have det, men den foregår dog dér på anden måde. Der er bl. a. tale om gruppen af *døve og tunghøre*, som - fordi de ikke hører sproget - heller ikke udvikler sprog normalt, og for hvem der er en meget fin talepædagogisk service, både fra skolevæsenet og fra Statens klinik for tunghøre børn, Kristiania-gade. Undervisningen dér indebærer ofte, at børnene må have høreapparat, men i øvrigt er der en stor del af deres undervisning, som foregår på nøjagtig samme måde som undervisningen af vore dysfatiske børn. Disse tunghøre børn har meget ofte de samme komplicerede vanskeligheder som de dysfati-

ske børn. Medmindre børnene er det, vi i dag kalder døve, altså med et meget voldsomt høretab eller næsten ingen hørest, undervises de i folkeskolen eller folkeskolens specialcentre. Det vil være rimeligt dér at søge oplysninger om, hvilke vanskeligheder man eventuelt her har med denne overgang. Der er, såvidt jeg har forstået, samme vanskelighed, som man har inden for taleforsorgen, at de få meget svære tilfælde spredes ud over landet, og derved giver et mindre erfaringsgrundlag at arbejde på, hvorimod vi ved at have et arbejdsgrundlag af en vis størrelse, har mulighed for at uddanne os videre, at opdage nye metoder og se forskellighederne i de ellers på nogle punkter ensartede tilfælde, vi har med at gøre.

Blinde og stærkt svagsynede

Blindfødte børn har store vanskeligheder ved tilegnelsen af sproget, fordi de mangler en af sansemulighederne for at danne sproget normalt. Der findes en hel del blindekonsulenter, som hjælper forældrene, hjælper i børnehaver og hjælper på institutioner, så man skaber den bedst mulige stimulering af barnet og søger at udnytte de øvrige sansemuligheder mest muligt. Ligesåvel som det kan være utopi at forestille sig et døvt barn siddende i en klasse med normalt hørende, er det utopi at forestille sig et blindt barn siddende i en gruppe med normalt seende, medmindre der er tale om ganske små grupper, altså er der ingen rimelighed i at sætte disse børn ud i normalskolens lidt store klasser, idet de dér ikke har den optimale stimulering og derved bliver retarderede i forhold til, hvad der var nødvendigt på grund af deres handicap. Svagtsynede elever kan i mange tilfælde med held integreres helt i normalskolen.

Cerebralt paretiske børn: frembyder helt specielle vanskeligheder, idet en del af dem har et normalt modtageapparat, men ikke er i stand til på grund af deres manglende motoriske evner at udtrykke sprog og derigennem kommer til at mangle den forstærkning, det er at høre svar på egen tale og have oplevet den uvidende imitation, som moderen eller omgivelserne i det hele taget er i stand til at give det lille barn. Ca. 50 % af de cerebralt paretiske børn har alvorlige talevanskeligheder, og en meget stor del af disse har samtidig store sprogvanskeligheder. Det

kræver en helt speciel pædagogik at undervise disse børn, og det er ikke altid talesproget, der kommer i anvendelse men ofte skriftsproget eller den måde, man klarer kommunikationen gennem at pege på. Det vil sige, at deres sprog bliver yderst begrænset, når de er meget stærkt motorisk handicappede. Børn med lettere tilfælde af cerebral parese kan undervises i normalskolen og på folkeskolens centre med stort udbytte, hvis de ikke er lidt sværere skadede.

Evnesvage børn: har ligeledes ofte sprog- og talevanskeligheder, og man skal ikke undre sig over, at et 7-8-årigt svagt begavet barn har et sprog som en 2-årig, fordi det måske i alle andre forhold også fungerer som et 2-årigt barn. Man har dog i de senere år været opmærksom på, at der var specielle vanskeligheder for de evnesvage børn, og at en del af dem trængte til direkte talepædagogisk behandling, hvorfor man har uddannet en del lærere til dette arbejde. Men der er langt fra talepædagoger nok, og det har vist sig, at der er et meget, meget stort behov for at hjælpe disse børn, specielt idet man i de senere år har været inde på at integrere de bedst fungerende af børnene i hjælpekolerne i hjælpeklasser i normalskolen. Der er blandt de evnesvage meget ofte en hel del fejlplacerede børn, der bliver dog færre og færre, men der har været en hel del psykotiske børn. Man har ovenikøbet på visse afdelinger oprettet specielle grupper for psykotiske børn. Deres specielle sprogvanskeligheder, som i reglen udelukkende er af ekspressiv art, er lige kort omtalt og får ikke nogen speciel betydning for det normale arbejde med barnet 5-8 år.

Slutning til afsnit III:

Talepædagogisk behandling af børn i denne aldersgruppe.

En gruppe børn med sprogvanskeligheder er kun ganske kort omtalt i det forrige, nemlig *den gruppe dysfatiske børn som i virkeligheden udelukkende er sprogetrøstede på grund af deres sociale forhold*. Barnet, der ikke lever op til middelklassesproget, fordi det er opvokset i et miljø, hvor sproget ganske enkelt består af mere primitive sætninger og af et ringere ordforråd.

Det har været diskuteret meget, hvorvidt man skulle bringe disse børn ud af det sprogmiljø, de befinder sig i, fordi det er

muligt, at de senere vil få brug for at anvende sproget nøjagtigt på samme måde som deres forældre.

Da kravet i samfundet i øjeblikket er stigende med hensyn til læse- og skrivefærdigheder, er det imidlertid ikke korrekt at lade disse børn tilbage i en ustimuleret sprogfattig verden.

Det er derfor nødvendigt, at det understimulerede barn bliver stimuleret af sine omgivelser uden for hjemmet, altså i børnehaver, børnehaveklasse og den første skoletid.

Der er i en hel del tilfælde ikke tale om, at der skal foretages en direkte talepædagogisk behandling af disse børn, men de kan behandles igennem den stimulering, det er at være sammen med andre børn, og den stimulering det er at få en direkte kontakt med »normalsprogede« hos børnehavepædagogen, fritidspædagogen og læreren.

Der ligger således både i uddannelsen og hos de psykologer, der er knyttet til børneinstitutionerne, en stor opgave med hensyn til at orientere og inspirere disse pædagoger til at gå ind i arbejdet med en måske lidt mere direkte sproggivning af disse børn.

I afsnittet, hvor der blev nævnt noget om vejledning og undersøgelse i børnehaverne, kan siges, at talepædagogen på dette område har en opgave i at vejlede personale og i at

inspirere personalet. Det er vigtigt, at man lærer pædagogerne både at tale og at stimulere sprogligt ved at lytte og ved at lære barnet at lytte.

Der er en hel del samarbejde igang mellem forskellige pædagoggrupper, psykologer, socialrådgivere, og til dem knytter man nu nogle støttepædagoger, som er nødvendige i arbejdet dels i børneinstitutionerne og dels i hjemmet og desuden som koordinører af arbejdet begge steder. Disse mennesker burde frem for alt have en videre uddannelse inden de antoges som støttepædagoger.

Jeg vil her til slut nævne, at vi inden for taleforsorgen har planer om at opdele arbejdet med småbørnene anderledes for det kommende år. Planen er ikke endeligt færdig; men hovedprincippet svarer til det man forsøger at opbygge i socialcentrene: Det skal være det samme menneske, der tager sig af barnet fra første gang, det henvender sig og hele behandlingen igennem. Det er naturligvis nødvendigt at trække på specialister på enkelte områder ind imellem, men som hovedprincip vil vi søge denne ændring i vort arbejde. Det er blot for tidligt at komme med en beskrivelse af, hvordan det endelig skal udformes.

*Karen Vejleskov
Statens Institut for Talelidende*

Biblioteksbetjening af børn

En redegørelse. Ved Aase Bredsdorff, Bibliotekstilsynet.

Udvalget vedrørende samvirke mellem hjem, førskole, skole og fritidsforanstaltninger for børn i alderen 5-8 år har i skrivelse af den 17. februar 1976 bedt om en redegørelse for biblioteksbetjening af de 5-8-årige i børne- og skolebiblioteker, herunder bl. a. også om børne- og skolebibliotekernes nuværende og fremtidige struktur og samarbejde samt om uddannelse af medarbejdere i de to biblioteksformer.

Der findes ikke statistisk materiale eller andre informationer, der belyser biblioteksbetjeningen specielt af de 5-8 årige. Der er dog grund til at tro, at en række oplysninger og erfaringer om biblioteksbetjeningen af børn i almindelighed vil kunne være nyttige for udvalget ved udarbejdelsen af betænkningen.

Der er børnebiblioteker og skolebiblioteker i alle landets kommuner, men deres virksomhed er, navnlig hvad børnebibliotekerne angår, meget forskelligt udbygget. Trods disse forskelle hvis årsager vil blive belyst, er det muligt at give en generel oversigt over organisation og virksomhed for biblioteksbetjening af børn. Af forhåbentlig forståelige grunde vil børnebibliotekernes forhold blive belyst mere detaljeret end skolebibliotekernes.

Folke- og skolebibliotekernes organisation. Oversigt

Biblioteksloven

Den første danske bibliotekslov fra 1920

indeholdt ingen bestemmelser om biblioteksbetjening af børn. Først ved en lovrevision i 1931 blev det foreskrevet, at ethvert folkebibliotek var forpligtet til at betjene både børn og voksne. Denne bestemmelse er blevet bibeholdt gennem alle efterfølgende lovrevisioner. Den gældende lov er af 27. maj 1964. Der er flere gange foretaget mindre ændringer i loven - sidste gang i juni 1975.

Fra den gældende bibliotekslov kan følgende bestemmelser nævnes:

- 1) Folkebibliotekerne er obligatoriske kommunale institutioner, der betjener børn og voksne.
- 2) Benyttelsen er gratis.
- 3) Der er fri låneret, dvs. enhver, som er tilmeldt et dansk folkeregister, kan frit låne i ethvert folkebibliotek i landet. Den frie låneret gælder ikke av-materialer.
- 4) Det er frivilligt for kommunen at oprette skolebiblioteker i folkeskolen. Der kan ydes statstilskud til driften af disse skolebiblioteker under forudsætning af, at de samarbejder med det stedlige folkebibliotek efter de i loven fastsatte betingelser, se bibliotekslovens kap. 4. Vedrørende revision af disse lovbestemmelser, se side 90.
- 5) Staten yder et årligt tilskud til kommunernes drift af bibliotekerne. Tilskuddet udgør 20 % af kommunernes udgifter til folkebiblioteker, og 15 % af udgifterne til skolebiblioteker.

Biblioteksloven skal tidligst revideres i folketingssamlingen 1977-78, muligvis først i

1979-80. Kulturministeren har i 1975 nedsat en bibliotekskommission, der skal afgive betænkning om det samlede biblioteksvæsens organisation og virksomhed, herunder folkebibliotekernes samarbejde med alle former for institutioner og skoler.

Tilsyn. Rådgivning.

Biblioteksloven administreres for folkebibliotekernes vedkommende af Ministeriet for Kulturelle Anliggender gennem Bibliotekstilsynet, der et direktorat. Tilsynets hovedopgave er at være rådgivende overfor folkebibliotekerne og bidrag til at koordinere deres virksomhed. Rådgivningen omfatter hovedområderne biblioteksstruktur, børnebiblioteksarbejde, audiovisuelt materiale, op søgende biblioteksarbejde, biblioteksbyggeri, arbejdstilrettelæggelse og edb-anvendelse i biblioteksarbejdet.

Bibliotekslovens bestemmelser om skolebiblioteker administreres af Undervisningsministeriet. Fra Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning og seminarer m. v. ydes der rådgivning overfor skolebibliotekerne.

Antal folkebiblioteker

Pr. 1. januar 1977 er der i alt 251 organiserede biblioteksenheder i de 275 kommuner. At der er færre organisatoriske enheder end kommuner skyldes, at nogle kommuner samarbejder for at skabe større og mere slagkraftige enheder.

Centralbiblioteker

For hvert af de 14 amter findes et centralbibliotek. Centralbiblioteket er en kommunal institution, som betjener sin hjemstedskommune og derudover yder bistand til amtets øvrige biblioteker. Bistanden består dels i udlån af mere specielle bøger til områdets biblioteker dels i faglig rådgivning m. h. t. budgetlægning, bogvalg og biblioteksteknisk arbejde.

Heltidsbiblioteker

De fleste danske folkebiblioteker er såkaldte heltidsbiblioteker, dvs. det bibliotekariske arbejde udføres af faguddannede bibliotekarere. Det drejer sig om 149 organisatoriske enheder (centralbiblioteker incl.), som betjener omkring 4,3 mill. indbyggere. Antallet af heltidsbiblioteker er voksende.

Deltidsbiblioteker

102 af de mindste kommuner i landet har endnu ikke ansat faguddannet bibliotekar. Biblioteksarbejdet udføres i disse såkaldte deltidsbiblioteker af deltidsbeskæftiget personale med et kort bibliotekskursus, der er obligatorisk. De ca. hundrede kommuner omfatter ca. 700.000 indbyggere, eller 14 % af landets samlede befolkning. Beliggenheden af disse kommuner fremgår af kortet. Indbyggertallet varierer fra ca. 2.700 til ca. 14.000.

Decentralisering

Gennem biblioteksloven tilskyndes kommunerne til at decentralisere deres biblioteksvæsen ved oprettelse af faste eller mobile filialer. I øjeblikket er der ca. 1.200 offentligt tilgængelige biblioteksafdelinger og 55 bogbusser. Ca. 450 af disse afdelinger har helt eller delvis lokalefællesskab med skolebiblioteker.

Skolebiblioteker

Der er skolebiblioteker i praktisk talt alle folkeskoler. 1. august 1976 havde kun 5 skoler med 300 elever ikke skolebibliotek. Et skolebibliotek ledes af en skolebibliotekar, der skal være uddannet som folkeskolelærer. Det samarbejde, som skolebibliotekerne skal have med folkebiblioteket for at opnå stats-tilskud, omfatter budgetlægning, bogvalg og biblioteksteknisk arbejde. De private skoler har i de fleste tilfælde ikke nogen egentlig skolebiblioteksordning. En betænkning om de private skolars biblioteker er under udarbejdelse.

En Landscentral for undervisningsmidler og amtscentraler for undervisningsmidler er oprettet henholdsvis 1. april 1974 og 1. april 1976. Centralerne skal danne overbygning på skolebibliotekernes materialesamlinger. Landscentralen skal bl. a. have ansvar for distribution af lyd- og videobånd til undervisningsinstitutioner. Desuden skal Landscentralen efter planerne overtage Statens Filmcentrals distribution af film også til folkebibliotekerne.

Bibliotekscentralen

Bibliotekscentralen er en selvejende institution som producerer og forhandler forskelligt materiale til alle biblioteksformer. Bibliotekscentralen fremstiller bl. a. kataloger,

plakater og andet reklamemateriale til fremlæggelse i folkebibliotekerne. To medarbejdere i Bibliotekscentralen beskæftiger sig specielt med børne- og skolebiblioteksområdet.

Indbindingscentralen

Indbindingscentralen er en selvejende institution som tilbyder bibliotekerne biblioteksindbundne bøger. Sideløbende med fællesindbindingen organiserer Indbindingscentralen en lektørvirksomhed. Lektørerne er bibliotekarer, som anmelder de titler, der tilbydes i fællesindbindingen. Børnebøger anmeldes både af en børnebibliotekar og af en skolebibliotekar.

Uddannelse. Børnebibliotekarer

Uddannelsen af bibliotekarer til folkebibliotekerne finder sted på Danmarks Biblioteksskole i København og på en afdeling i Ålborg. Uddannelsen er 4-årig, fordelt med 3 års teori og 1 års praksis. Studenter-, HF-, lærer- og højere handelseksamen er adgangsgivende. Alle bibliotekarer modtager et mindre antal timers undervisning i børnebibliotekskundskab og børnelitteratur. Udover grunduddannelsen varetager skolen en udstrakt kursus- og videreuddannelsesvirksomhed. Der tilbydes bl. a. specialkurser for børnebibliotekarer på 3 mdr. Næsten alle børnebibliotekarer har deltaget i dette kursus, der har eksisteret siden 1943. Biblioteksloven indeholder ingen bestemmelser om, at børnebiblioteksarbejde skal udføres af faguddannede børnebibliotekarer.

Uddannelse. Skolebibliotekarer

Ifølge biblioteksloven skal skolebibliotekarer være lærere ved folkeskolen. De skal have deltaget i et af Danmarks Lærerhøj-skole organiseret kursus for skolebibliotekarer. Kurset er p. t. på 3 mdr. Lærerhøjskolen organiserer desuden kortere kurser for skolebibliotekarer med specielle emner i relation til skolebiblioteksarbejde og brug af undervisningsmidler.

Børnebibliotekernes virksomhed. Tilstandsbeskrivelse

Det fremgår af den foregående oversigt, at der i alle kommuner er et folkebibliotek, der

skal betjene børn og voksne. Lovteksten anvender ikke ordet børnebibliotek, men: »folkebibliotekets afdeling(er) for børn« og »folkebibliotekets børneafdeling«. De tre udtryk er synonyme.

Den ministerielle bekendtgørelse om folkebiblioteker fra 1965 foreskriver desuden, at der i bibliotekets evt. filialer skal findes børnebøger. Dette gælder også den såkaldte rullende filial: Bogbussen. Desuden foreskrives det med enkelte modifikationer af praktisk art, at åbningstiden for afdelinger for børn skal være den samme som for afdelinger for voksne. De to sidste krav fandtes ikke i den tidligere lovgivning, og de har sammen med en i 1966 udsendt ministeriel bekendtgørelse om vejledende retningslinier for bogbestand og tilvækst i folke- og børnebiblioteker (bognormer) haft en afgørende betydning for den stærke udvikling, der er sket i børnebibliotekernes virksomhed på relativt kort tid.

Bogbestand. Udlån

De vejledende bognormer angiver, at en bogbestand på 4 bd. pr. barn inden for det enkelte folkebiblioteks virkeområde må anses for rimelig i forhold til bogproduktions størrelse (den daværende) og med henblik på at tilgodese, hvad der i normerne kaldes, børnebibliotekets grundfunktion: det normale udlån over skranken til de lånere, der selv kommer i biblioteket.

Målt alene i bogbestand og bogudlån er virksomheden 3-doblet siden 1966. I 1975-76 udlåntes der ca. 25 mill. bind, hvilket er godt 23 bind pr. barn fra 0-13 år, de aldersklasser som børnebibliotekerne skal betjene. Det er desuden ca. 40 % af det samlede udlån fra folkebibliotekerne. Bogbestanden var 1. april 1976 ca. 8 mill. bind eller ca. 7,4 bind pr. barn. I landsmålestok er bogbestand og udlån ikke ligelig fordelt i forhold til de enkelte kommuners børnetal. I de kommuner, der har haft heltidsbibliotek mere end 2 år, varierer bogbestanden fra 2,3-22,3 bind pr. barn og udlånet fra 8,2-74,3 pr. barn. (Hvad udlånet angår er de to yderpunkter dog kun repræsenteret af enkelte biblioteker). I deltidsbibliotekerne varierer bogbestanden pr. barn fra 1,8 bind til 27,1 og udlånet fra 3,8 til 27,6. I landsgennemsnit ser billedet ud som vist nedenfor:

Bogbestand pr. barn i børnebiblioteker 1975-76.

Heltidsbibliotek 7,5	Deltidsbibliotek 6,6
-------------------------	-------------------------

Heltidsbibliotek 25,9	Deltidsbibliotek 12,0
--------------------------	--------------------------

Af de anførte gennemsnitstal fremgår det, at størrelsen af deltidsbibliotekernes bogbestand ikke er meget mindre end heltidsbibliotekernes. Udlåns virksomheden i deltidsbibliotekerne er derimod knap halvt så stor.

I den forbindelse må det imidlertid erindres, at der er skolebiblioteker i alle folkeskoler. Skolebiblioteksvirksomheden er i landkommuner, hvor deltidsbibliotekerne ligger, som regel mere omfattende end børnebiblioteksvirksomheden. I øvrigt foregår børne- og skolebiblioteksvirksomheden, som omtalt i oversigten, i ca. 450 tilfælde i fælles lokaler i folkeskoler og udlånsbogbestanden er også fælles. Derfor er de statistiske forhold omkring skole- og børnebiblioteksvirksomheden i deltidsbiblioteker en del sløret.

Det er naturligvis ønskeligt, at de eksisterende forskelle i bogbestand og udlån bliver yderligere udjævnet, men man kan dog, navnlig hvad bogbestand angår, betegne spredningen i by- og landkommuner som relativt tilfredsstillende. Sagt på en anden måde: Mange kommuner har i en årrække satset stærkt - mange steder efter en 3-5-års plan - på opbygning af bogbestanden til børn. De samme kommuner har som regel i samme periode opbygget deres skolebiblioteker.

Uligheder i børnebiblioteksbetjening

På andre områder har forskellene i de enkelte børnebibliotekers tilbud imidlertid udviklet sig til at blive betydeligt større, end de er, hvad bogforsyning angår. Visse forhold har stillet sig hindrende i vejen for udviklingen, i nogle tilfælde endog således, at de har hindret den fulde udnyttelse af den opbyggede bogbestand. De vigtigste af disse områder nævnes i det følgende, og det vil fremgå, at den »skæve« udvikling, der er foregået i de økonomisk gunstige år, ikke udelukkende er forårsaget af manglende kommunale bevillinger. F. eks. har en fra ca.

1965-1975 herskende bibliotekarmangel og et i en årrække gældende statsligt byggekvotesystem, der for folkebibliotekerne virkede som et mangeårigt byggestop, hæmmet adskillige kommuner i at realisere planer om udbygning både af bibliotekernes ydre rammer og af aktivitetsrækken. Men bortset herfra viser skævheden sig i et betydelig bedre udbygget Øst-Danmark end Vest-Danmark og i bedre udbygning i bykommuner end i landkommuner.

Lokaler

Der er ingen normer for biblioteklokaler. I de ca. 750 afdelinger som folkebibliotekerne råder over (der ses her bort fra de ca. 450 lokaler, de har fælles med skolebiblioteker) varierer de lokaler, der er til rådighed for børnebiblioteksvirksomheden i størrelse og kvalitet fra forholdsvis få tilfælde af det næsten ideelle til det mere end pauvre. Selve udlånsfunktionen er bedst tilgodeset, fordi den længe stort set var børnebibliotekets eneste funktion. Dog bør det nævnes, at den hurtige og store vækst i bogbestand og udlån til børn har skabt pladsproblemer. Andre aktiviteter, der fra midten af 1960'erne blev taget op i børnebibliotekerne, se nedenfor side 88, må ofte organiseres under vanskelige lokaleforhold og i mange tilfælde kan de slet ikke tages på arbejdsplanen.

Åbningstiden

Bekendtgørelse om folkebiblioteker foreskriver minimumsnormer for åbningstiden i hovedbiblioteker. Åbningstiden er i praksis afhængig af personalets størrelse og varierer meget, og den er mindre jo mindre kommune, der er tale om. For hovedbiblioteker varierer åbningstimerne fra 20 til 60 ugentlig i heltidsbiblioteker og fra 4 til 12 timer i deltidsbiblioteker. Heltidsbibliotekers hovedbiblioteker skal have åbent året rundt når der er ansat mere end 1 bibliotekar. Deltidsbiblioteker kan lukke 1 måned om sommeren. Der er ikke bestemmelser for åbningstider i faste filialer og bogbusser.

Personale

Der er ikke normer for bibliotekspersonale. Der er faguddannet børnebibliotekar i 129 af de 149 heltidsbiblioteker. I de mindre heltidsbiblioteker er den bibliotekar, der an-

sættes som nr. to, oftest en børnebibliotekar, men antallet af børnebibliotekarer pr. barn er overordentlig forskelligt fra kommune til kommune. Det vil bl. a. sige, at filialer og navnlig bogbusser meget ofte ikke disponerer over børnebibliotekarisk arbejdskraft. I 15 børnebiblioteker er der ansat pædagogisk uddannet personale, der er beskæftiget med forskellige af børnebibliotekets aktiviteter og arrangementer oftest som deltidsansatte. Et statistisk materiale om folkebibliotekernes bemanning med børnebibliotekarer er under bearbejdning. Flg. oplysninger foreligger for tiden. Folkebibliotekerne beskæftigede 1. april 1976 4.305 personaleenheder. Heraf var godt $\frac{1}{3}$ bibliotekarer 1.565, og af disse var de ca. 24 % børnebibliotekarer.

Decentralisering

Graden af decentralisering af biblioteksbetjening er relativ lav, og på grund af stadig udskydelse af revision af biblioteksloven er der ikke foretaget en omfattende reorganisering af den lokale biblioteksstruktur efter kommunesammenlægningen 1970. I de forarbejder, der hidtil er gjort til lovrevisionen, har man været opmærksom på, at børns aktionsradius er mindre end voksnes, og at deres brug af biblioteker derfor byder på særlige problemer, ikke mindst i spredt bebyggede landdistrikter og stærkt trafikerede bydistrikter. Bibliotekskommissionen skal i et særligt udvalg beskæftige sig med den lokale struktur herunder også med børnenes særlige behov for decentralisering.

Ovenfor er kort nævnt nogle af de forhold, der er medvirkende til, at man må konstatere, at udviklingen af de børnebiblioteks-tilbud, der går ud over selve bogtilbuddet, er meget ujævn. Det drejer sig om tilbud af av-materialer og kulturelle arrangementer, om mulighed for ophold i børnebiblioteket af nogen varighed med meningsfyldt beskæftigelse, om samarbejde med børneinstitutioner og andre instanser inden for den enkelte kommune, der beskæftiger sig med børn. Om de omtalte aktiviteter kan følgende kort oplyses:

Av-materialer

Der var pr. 1. april 1975 anskaffet musikplader og bånd til børn i ca. 85 heltidsbiblioteker og 6 deltidsbiblioteker. Tilsammen har disse biblioteker et befolkningsunderlag

på ca. 3,3 mill. indbyggere. I 48 af bibliotekerne var der udlån af musikplader/bånd. Ca. 90 børnebiblioteker, i vid udstrækning de samme som de ovenfor nævnte, har andet plade- eller kassettemateriale, hovedsagelig småbørnsplader med oplæsning og sang. 34 af disse biblioteker udlåner materialet. Ca. 85 børnebiblioteker har billedbånd og/eller dias som de først og fremmest anvender til egne arrangementer, men ofte også til udlån til institutioner. Om alt det nævnte materiale gælder det, at der er stor forskel på omfanget af samlingerne fra bibliotek til bibliotek. Man er i en opbygningsperiode for disse materialer, der ikke er obligatoriske for bibliotekerne, og hvis fremtidige skæbne man derfor ikke i øjeblikket kender på grund af den økonomiske stramning.

Kulturelle arrangementer

Børnebibliotekerne har helt tilbage i deres barndom arrangeret regelmæssige eventyrtimer, der både kan være fri fortælling af eventyr og historier og højtlesning for forskellige aldersgrupper. Desuden arbejdede man også, men mere sporadisk, med film og børneteater, det sidste undertiden i form af børneteaterklubber. I løbet af 1960'erne blev interessen for kulturelle arrangementer større i børnebibliotekerne - også m. h. t. arrangementer, hvor børn selv kan medvirke aktivt. På bilaget findes resultatet af en undersøgelse af børnebibliotekernes kulturelle arrangementer 1972-73. Ca. 100 biblioteker, deraf 20 deltidsbiblioteker har arrangeret 4.200 eventyrtimer. Godt 80 børnebiblioteker har haft 550 børneteaterforestillinger og ca. 70 har haft 2.118 filmforestillinger. Det fremgår af skemaet, at der i et vist omfang samarbejdes med andre initiativtagere. Bibliotekets rolle kan bl. a. være at udlåne lokaler og yde sekretariatsbistand f. eks. til filmklubber.

Undersøgelsen viste at arrangementsvirksomheder på det tidspunkt var stigende, men at udviklingen i landsmålestok var overordentlig ujævn: Deltidsbibliotekerne deltager næsten ikke, og adskillige heltidsbiblioteker heller ikke eller kun med en enkelt arrangementsform af ret ringe omfang. Hvad der er sagt om den uvisse fremtid for formidling af av-materialer på grund af den økonomiske stramning, gælder også kulturelle arrangementer, der ikke er obligatoriske for biblio-

tekerne, men som, hvis de tilbydes i bibliotekets regi, skal være gratis.

Foruden de nævnte faste arrangementer, hvortil man forøvrigt kan føje musikalske legestuer, er der også spontant opståede aktiviteter: højtlesning for mindre grupper, aflytning af musik, børnesange m. v., leg med handskedukker, spil, tegning, maling, klip.

Børnebiblioteket som møde- og værested

Børnebibliotekerne fungerer som møde- og værested for børn i det omliggende kvarter. Det er næppe rimeligt her at omtale alle de problemer, der er forbundet med denne funktion. De er først og fremmest af lokale- og personalemæssig art. De forhold, der har interesse for de 5-8-åriges biblioteksbetjening omtales side 90-91.

Samarbejde med børneinstitutioner

Børnebibliotekernes samarbejde med børneinstitutioner er frivilligt for begge parter, og det er organiseret på forskellige måder. For daginstitutioner kan der f. eks. være tale om, at en børneinstitution besøger biblioteket en formiddag og låner et antal bøger samt dias, film og plader med hjem, at biblioteket efter aftale sætter et depot ud i institutionen, som udskifter det efter behov, at en institution beder biblioteket være behjælpelig med køb af børnebøger, eller at der er et af kommunen godkendt formaliseret samarbejde, der indebærer, at der på bibliotekets budget opføres et beløb til køb af bøger og andet materiale til institutioner. Materialevælget foretages i fællesskab af børnebibliotekarere og børneinstitutionernes medarbejdere. Det nøjagtige omfang at dette samarbejde kendes ikke, men det vides, at det er ret omfattende, hvad børnehaver angår omend ikke landsdækkende. Man er i bibliotekskredse af den opfattelse, at en eller anden form for samarbejde altid burde finde sted, og at kommunerne burde støtte det økonomisk. Vedr. samarbejde med døgninstitutioner er der i april 1976 fra Bibliotekstilsynet rettet henvendelse til Amtsrådsforeningen, hvori der gøres opmærksom på, at børn i døgninstitutioner, der naturligvis kan benytte det stedlige bibliotek, har behov for at have en mindre stationær samling bøger, som de kan bruge når som helst de får lyst til det - »et familiebibliotek« -. Der er i

henvendelsen henvist til det stedlige heltidsbibliotek og centralbibliotek som rådgiver og samarbejdspartner. Bibliotekstilsynet har tilbudt at forelægge Amtsrådsforeningen ett overslag over udgifterne til etablering af dette »familiebibliotek«. Endelig kan det oplyses, at der også samarbejdes med institutioner for handicappede børn, og at der for tiden med støtte af folkebibliotekernes rådighedssum gøres forsøg med biblioteksbetjening af evnesvage børn på Vangede Børnehospital i samarbejde med institutionens pædagogiske medarbejdere. Der henvises iøvrigt til betænkningen Centralbørnebiblioteksarbejde, Bibliotekscentralen, 1968.

Skolebibliotekernes udlånsvirksomhed

Kommunalbestyrelsen afgør, om der skal etableres fritidsudlån i forbindelse med skolebiblioteksvirksomheden. Kun ca. 30 skoler har ikke udlån til børn. Det er nævnt tidligere, at kommunerne i samme periode, hvor børnebibliotekernes bogbestand opbyggedes, også opbyggede skolebibliotekerne, hvor der ligeledes kan konstateres en voldsom stigning i udlån. Skolebibliotekerne har organiseret fritidsudlånene som 1: Udlån »over skranken« fra skolebibliotekets fællessamling, 2: Klasseudlån som administreres af klasselæreren. Ofte eller måske oftest har skolebibliotekaren sammensat klassebiblioteket. Skolebibliotekerne betjener alle skolens elever og lærere, og de har derfor kun delvis det samme klientel som børnebibliotekerne. Meget store dele (de nøjagtige tal kendes ikke) af skolebibliotekernes bogbestand er ikke børnebøger. Det gælder navnlig den stationære bogbestand. Det gælder også, men dog i mindre omfang, udlånet, der i 1975-76 var på ca. 31 mill. bind. Heraf var ca. 6 mill. bind eller ca. 20 % klasseudlån. Meget store dele af disse klasseudlån foregår i de mindste klasser, hvor de fungerer både som læsetræning og fritidslæsning.

Bogvalg

Bogvalget til børne- og skolebibliotekerne foretages efter bibliotekslovens bestemmelser (§ 14, stk. 2) af et bogudvalg med repræsentanter for børnebibliotekarere og skolebibliotekarere. De to parter skal ikke være enige om valget af bøger. De har hver især afgørelsen for deres bibliotekstypes vedkom-

mende, men de har pligt til at kende hinandens bogvalgspolitik og til at være orienteret om det valg, der konkret foretages. Dette obligatoriske bogvalgssamarbejde og de eksisterende vejledende bognormer har til formål at hindre overlapning inden for den enkelte kommune, hvortil den fulde bogvalgsmyndighed er henlagt. Der skal være samarbejde om udarbejdelse af budget for børne- og skolebibliotekerne.

Overlapning

I de seneste år har man, navnlig fra politikerside, centralt og lokalt, adskillige gange rejst spørgsmålet om overlapning mellem børne- og skolebibliotekernes udlån til børn. Spørgsmålet har f. eks. været rejst over for Direktoratet for folkeskolen, folkeoplysning og seminarier m. v. og Bibliotekstilsynet i forbindelse med revision af biblioteksloven. I de to direktorater har der været enighed om et svar, der i princippet havde følgende indhold: De årgange, som betjenes af begge bibliotekstyper er de 6-14-årige, og hvor der er børnehaveklasse de 5-14-årige. Der er ikke pr. definition tale om overlapning, fordi den samme titel anskaffes både i børnebiblioteket og i skolebiblioteket. Der er dels tale om at bruge den samme bog på forskellige måder og i forskellige sammenhænge og dels tale om en form for ønskelig decentralisering af bibliotekstilbuddet til børn.

Aldersspredningen ved benyttelsen af den enkelte bog kan være så stor, at den samme bog ofte kan bruges af både den 4-årige og den 7-årige, og tilmed er anskaffelsen af de samme titler i høj grad forårsaget af, at et lille sprogområde som det danske kun kan producere et begrænset antal titler, som så må anvendes, hvor der er brug for dem. Det samme gør sig gældende for titler til voksne, der både er at finde i skolebiblioteket for de ældste klasser og i folkebiblioteket. Det er kun rimeligt at tale om overlapning, hvis der inden for den enkelte kommune købes flere eksemplarer af den samme titel, end der er brug for, og det er et lokalt koordinations- og samarbejdsproblem.

Ophør af det obligatoriske samarbejde mellem folke- og skolebibliotek

Efter den gældende bibliotekslov er stats-tilskud til drift af skolebiblioteker i folkeskolen afhængig af, at der samarbejdes med

det stedlige folkebibliotek om budget, bogvalg og biblioteksteknik. Dette obligatoriske samarbejde skal ophøre, når biblioteksloven revideres. Den fra 1. august 1976 gældende folkeskolelov indeholder allerede nu en paragraf om obligatoriske skolebiblioteker, som træder i kraft efter bibliotekslovens revision.

Fra folkebiblioteksside er man enig i, at det obligatoriske samarbejde bør ophøre, hvilket ikke bør betyde, at et samarbejde ophører. De eksisterende bestemmelser er udarbejdet for ca. 13 år siden til et biblioteks- og skolevæsen, der hver for sig bestod af ca. 1.200 selvstændige enheder, og det var forudset, at de skulle ændres efter kommunesammenlægningen. Bestemmelserne virker nu som en spændetrøje, og der er i mange kommuner ikke mere ret meget biblioteksfagligt indhold i samarbejdet, hvilket må beklages. Se nærmere herom og om ønskeligheden i at give samarbejdet et nyt indhold side 91-92.

Vurdering af biblioteksbetjeningen specielt for de 5-8-årige

Udvalget har sammen med sin anmodning om en redegørelse for biblioteksbetjening af de 5-8-årige bedt om at få en vurdering af denne betjening, evt. suppleret med forslag, der har relation til udvalgets kommissorium.

Det vil blive forsøgt at give både en vurdering og forslag. Begge dele repræsenterer forfatterens egen opfattelse, som det var ønsket af udvalget. Fremstillingen vil tage hensyn til kommissoriet i sin helhed, men det centrale stykke set fra biblioteksside må være flg.:

»Det er udvalgets opgave ud fra et helhedssyn på barnet i alderen omkring skolegangens påbegyndelse at stille forslag om, hvorledes der ud fra pædagogiske, familiemæssige og samfundsmæssige synspunkter kan skabes samvirke mellem hjem, førskole, skole og fritidsvirksomhed således . . . «

Det er allerede omtalt, at der i de senere år er skabt en relativ tilfredsstillende spredning i bogforsyningen i landets kommuner både i børne- og skolebiblioteker. Det gælder uden tvivl også bogforsyningen af de 5-8-årige. Denne udvikling er støttet af, at bogproduktionen fra midten af 1960'erne tog et stærkt opsving. På det tidspunkt viste en undersøgelse, at der årligt produceredes

ca. 200 biblioteksrelevante børnebogstitler. For 1976 er dette tal mere end fordoblet, og bøger for de mindre børn er blevet godt tilgodeset i denne stigning. Der er derfor stort set mange billed- og småbørnstitler i et i mange tilfælde tilfredsstillende antal eksemplarer i børne- og skolebibliotekerne. Hertil kommer, at den såkaldte tilrettelagte litteratur til læsetræning også er produceret i rigelig mængde.

I børnebibliotekerne er udlånsvirksomheden blevet mere og mere præget af de mindre børn og deres forældre. Exakte tal kendes ikke for de 5-8-årige, men den tidligere nævnte biblioteksundersøgelse vil undersøge benyttelsen årgangsvis. Stikprøveundersøgelse i enkelte biblioteker har vist, at ca. 30 % af de bøger, der udlåntes i undersøgelsesperioden var lånt af voksne, hvoraf en stor del var forældre.

Med henvisning til, hvad der tidligere er oplyst om forskelligheder i decentralisering og åbningstider, kan man imidlertid uden videre udtale, at der i adskillige kommuner må være mange 5-8-årige, der bl. a. på grund af afstanden ikke selv kan komme i børnebiblioteket. Af disse er de 5-6-årige, der ikke går i børnehave eller børnehaveklasse særligt ladt i stikken sammen med de børn, hvis forældre ikke hjælper børnene til at komme i forbindelse med bøger m. v. I mange biblioteker har man et stort besøg af mindre børn, der benytter biblioteket som møde- og værested dagligt eller flere gange om ugen. Der er ingen tvivl om, at en del af disse børn benytter børnebiblioteket i stedet for en børneinstitution, som de enten ikke kan få plads i, ikke ønsker at få plads i, eller som forældrene ikke har råd til at betale for. Børnebiblioteket stilles herved overfor et erkendt socialt problem, som det ikke kan løse alene, og som nogle steder er så stort, navnlig i tætbebyggede bykommuner, at det giver plads- og personaleproblemer.

Adskillige for ikke at sige hovedparten af børnebibliotekernes kulturelle arrangementer og aktiviteter er attraktive for de 5-8-årige og det er til samarbejde om disse aktiviteter, man nogle steder har ansat pædagogisk personale.

Men der må atter her henvises til, at der er store forskelle fra kommune til kommune i tilbuddene. Det kan tilføjes, at av-materialer og kulturelle arrangementer ofte næsten

udelukkende tilbydes i hovedbiblioteker, fordi der ikke er plads eller personale i filialerne, hvad der rammer de mindre børn mere end de store. Der gøres dog store anstrengelser for at decentralisere alle aktiviteter. F. eks. eksperimenteres der i bogbusser med at vise film og dukketeater.

Der er ingen viden om hvormange 5-8-årige, man ikke har kontakt med, men hver gang man opnår kontakt med nye grupper f. eks. ved etablering af busbetjening i landdistrikter, oplever man, at der, uanset at der er skolebiblioteker i alle skoler, er et stærkt behov både for lån af bøger og for adgang til bibliotekets andre tilbud. Man får det absolutte indtryk, at børn i landdistrikter har for få tilbud.

Forslag

Det bør undersøges hvilke børn, der ikke benytter bibliotekets tilbud, og hvad der er årsagerne dertil. En sådan kortlægning vil til en vis grad blive resultatet af biblioteksundersøgelsen. Men herudover er der inden for den enkelte kommune brug for en detaljeret kortlægning af samtlige tilbud til de mindre børn i kommunens forskellige institutioner og foreninger. I denne kortlægning bør også indgå registrering af lokaler med angivelse af størrelse og beliggenhed, udstyr og materialer, apparatur, personale og muligheder for transport af børn f. eks. fra en landkommunes yderdistrikter til dens center. Den vægt, hvormed bibliotekerne vil indgå i de forhandenværende tilbud, vil, som det er vist, variere stærkt, men bibliotekerne vil mange steder kunne yde en indsats ved sekretariatsbistand og andet koordineringsarbejde i det lokale samarbejde. I øjeblikket udgiver adskillige biblioteker f. eks. mødekalendere for lokale foreninger. Bibliotekerne er også aktive i de kulturelle samråd, som er oprettet i et stort antal kommuner, og som i langt højere grad, end det er tilfældet, skulle kunne beskæftige sig med kulturtilbud til børn.

I det foregående er det først og fremmest børnebibliotekets ydre rammer, der er vurderet. Hvor langt er man nået ud med de enkelte tilbud, og hvorledes når man f. eks. i samarbejde med andre instanser i kommunen de børn, der af forskellige grunde er ladt i stikken. Men i vurderingen af biblioteksbetjeningens betydning for de 5-8-årige kan betragtninger over selve formidlingen af

bøger, av-materialer og andre tilbud til de 5-8-årige ikke undværes.

Børnebibliotekerne arbejder her med bibliotekslovens formålsparagraf der lyder: »Folkebibliotekernes formål er at fremme oplysning, uddannelse og kulturel aktivitet ved at stille bøger og andet egnet materiale vederlagsfrit til rådighed.« Bestemmelserne uddybes i bekendtgørelsens § 1: »Folkebibliotekerne stiller i overensstemmelse med lovens formålsparagraf bøger og andet egnet materiale for børn og voksne til rådighed for derved at give den enkelte borger mulighed for selvstændig meningsdannelse, almen og faglig orientering og kundskabstilegnelse, personlig udvikling og kunstnerisk og menneskelig oplevelse. . . Med dette formål for øje bør folkebiblioteket ved en udadrettet, initiativtagende virksomhed stadig søge berøringsfladen udvidet, dels med befolkningen i almindelighed, dels med institutioner og aktiviteter af folkeoplysende eller anden kulturel karakter. . . «

For de 5-8-årige gør det særlige forhold sig jo gældende, at det drejer sig om børn, der for størstepartens vedkommende ikke selv kan læse. De fleste »billedlæser«, og forsøger måske at læse selv, men de er ellers henvist til, at en voksen 'æser højt for dem. I den forbindelse skal dt nævnes, at børnebibliotekarerne er meget opmærksomme på, at bibliotekerne spiller en rolle i børns sprogudvikling, og at de formentlig kan komme til at spille en endnu større rolle på baggrund af mere viden og ved en mere bevidst indsats både direkte over for børnene og over for forældrene.

Sammenholder man de muligheder, der findes i den eksisterende børnebogsproduktion, med det citerede formål for folkebiblioteker, kan man konstatere, at det samlede udbud for mindre børn i dag er betydelig mere varieret i indhold og form, end det tidligere var. Selv om udbuddet stadig i ikke ringe omfang er ret stereotyp, er det dog muligt at tilbyde børnene mange bøger, der giver både information og oplevelse fra såvel fantasiens som virkelighedens verden. De ændringer, der er sket i samfunds- og familiemønstret og i børns stilling i samfundet, er begyndt at indvirke på børnelitteraturen, som i glædelig grad nu gøres til genstand for debat i mange forskellige kredse og sammenhænge. Debatten, der i sin start ofte var ba-

seret på holdninger mere end på viden om børnelitteraturen og børns behov, ser nu ud til at blive mere og mere kvalificeret og derfor nyttig for både teoretikere og praktikere i børnelitteraturformidlingen.

Forslag

Det vil være både nyttigt og bevidstgørende, hvis en kommunes børnebibliotekarer, børnepædagoger og klasselærere i 1.-2. klasse (eller et udvalg af dem) i et samarbejde skaffede sig et overblik over den ret store mængde af bøger, der er udgivet for de 5-8-årige, og gjorde sig klart, i hvor høj grad de forhåndenværende titler tilgodeser børnenes informations- og oplevelsesmæssige behov og de respektive institutioners mål-sætning, samt i hvilket omfang den litteratur, som man anser for mest anvendelig er til rådighed i den enkelte kommune. Samme gruppe kunne drøfte anvendeligheden og anvendelsen af de andre medier: musikplader, dias, film, teater til samme aldersgrupper, og disse mediers indbyrdes samspil. Børnepædagoger, bibliotekarer og lærere har hver for sig en specialviden om børn og medier, som tilsammen burde udnyttes i en kommunes undervisningsmæssige, kulturelle og sociale arbejde med børnene. I den forbindelse skal der henvises til den på side 89 fremsatte udtalelse om, at børnebibliotekernes samarbejde med skolebibliotekerne ofte er uden virkelig fagligt indhold. Et samarbejde om klarlægning af hvad en kommune disponerer over af bøger, af disse bøgers indhold, af formidlingsmetoder og et bevidst arbejde for at udvikle erfaringer på disse områder, vil kunne kaldes et samarbejde med lødigt fagligt indhold.

Ved et samarbejde af denne art vil man som biprodukt få viden om evt. overlapning og mangler i en kommunes samlede resourcer, og der vil blive mulighed for at overveje bedre udnyttelse af ressourcer som materialer, lokaler og personalets erfaringer og viden.

Udarbejdelse af forslag om ændringer og forbedringer i de forskellige »børnearbejderes« uddannelse kunne blive et andet resultat af et samarbejde. For børnebibliotekarernes vedkommende er f. eks. uddannelsen i børnepsykologi og sprogudvikling næppe fyldestgørende i øjeblikket.

I børnebibliotekerne har der altid været et

stærkt ønske om at få kontakt og samarbejde med forældre for at få lejlighed til at informere om de materialer, bibliotekerne råder over. Der arrangeres møder, uddeles kataloger, arrangeres bogudstillinger m. v. Bortset fra at bibliotekarere ofte taler om børnebøger for forældre i børneinstitutioner, må man konstatere, at et direkte forældresamarbejde er vanskeligt at etablere i børnebiblioteket. En mødevirksomhed giver ringe resultat. Hvis et lokalt samarbejde som det omtalte om vurdering og formidling af bøger og av-materialer og andre tilbud til børnene bliver organiseret, kan det være udgangspunkt - ikke alene for bedre formidling og mere dækkende tilbud - men også for information til og aktivisering af forældrene. Man kunne f. eks. tænke sig løbende anmeldelser af bøger i den lokale presse, forslag til programmer i lokalradioen med omtale af, hvad

områdets institutioner og foreninger tilsammen kan præstere. Et intensivt samarbejde mellem »børnearbejdere« og forældre om forsyning og formidling af bøger, av-materialer og kulturelle tilbud til børn vil på længere sigt kunne få den højst velkomne virkning, at der kan opstå en stor og bevidst brugergruppe, der både hvad teknik, udstyr og indhold angår kan formulere krav til produktionen af bøger, film, plader, bånd, teater m. v. til børn.

Det var ønskeligt, om det var muligt i kommuner af forskellig størrelse og struktur, at etablere forsøg på samarbejde efter de skitserede retningslinier. Det vil formentlig være både billigst og mest udbytterigt at etablere forsøgene i kommuner, hvor de 3 implicerede institutionstyper er nogenlunde godt udbygget. Bibliotekstilsynet vil gerne medvirke til at udforme en plan for forsøget.

Folkebibliotekernes kulturelle arrangementer for børn 1972-73

	Antal gange				a + b fordelt på antal biblioteker	
	a. i folkebibliotekets regi		b. i samarbejde med anden initiativtager			
	Heltidsbibl.	Deltidsbibl.	Heltidsbibl.	Deltidsbibl.	Heltidsbibl.	Deltidsbibl.
Eventyrtimer, højtlesning og book- talks	4017	212	74	0	91	10
»Professionelt« børneteater (herunder »professionelt« dukke- og Mester Jakel-teater)	538	12	174	0	76	5
Filmforevisninger (herunder også fo- revisninger i filmklub)	2101	17	170	0	67	4
Udstillinger	77	0	4	0	34	0
Koncerter:						
Levende musik	46	0	0	0	14	0
Grammofon- og båndkoncerter ...	354	0	0	0	14	0
Arrangementer for voksne i børne- biblioteket	37	1	1	0	20	0
Andre kulturelle arrangementer ..	322	0	28	0	24	0

Kilde: Materiale i Bibliotekstilsynet.

Undersøgelsesresultatet offentliggjort i Bogens Verden nr. 12, 1973.

